

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КАПУСТІНА ОЛЕНА ІГОРІВНА

УДК 378.015.31:17.022.2]:372.2(043.5)

**ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ
У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

011 – Освітні, педагогічні науки

01 Освіта / Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.І. Капустіна

Науковий керівник: **Харківська Алла Анатоліївна,**
доктор педагогічних наук, професор

Харків – 2021

АНОТАЦІЯ

Капустіна О. І. Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки. – Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. – м. Харків, 2021.

У дисертації досліджено проблему виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

На основі аналізу науково-педагогічних джерел з'ясовано значення соціальних цінностей для особистості, а також їх роль у теорії та практиці педагогічної науки. Аналіз науково-педагогічної літератури, результати опитувань, моніторингових досліджень щодо виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти сприяли виявленню проблем, що полягають у необхідності забезпечення закладів дошкільної освіти кваліфікованими кадрами, які мають повну вищу педагогічну освіту і сформовану систему загальнолюдських цінностей; підвищення рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти відповідно до завдань реформування вітчизняної системи освіти; удосконалення понятійно-термінологічного апарату процесу виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; розробки структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти та критеріїв, показників, рівнів вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; упровадження спецкурсу для підвищення рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти в освітній процес закладів вищої освіти педагогічного спрямування.

Уточнено сутність базового поняття дослідження «соціальні цінності». Сформульовано ключові поняття дослідження: «соціальні цінності

у майбутніх педагогів дошкільної освіти» – соціально значущі речі, що виступають детермінантними принципами суспільства, які одним із головних освітніх завдань визначають виховання дітей дошкільного віку та допомагають оцінювати майбутнім педагогам дошкільної освіти значущість подій щодо їх відповідності потребам соціуму, соціальної групи, особистості дитини (її прагненням, бажанням, інтересам, радощам і смутку тощо); «виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти» – цілеспрямований процес впливу системи спеціальних методів та засобів виховання на майбутнього педагога дошкільної освіти з метою засвоєння детермінантних принципів суспільства, що визначають значимі для людства переконання, погляди, правила соціальної поведінки, усвідомлення унікальності дошкільного періоду дитинства, розуміння значення ампліфікації дитячого розвитку, здатності до розвитку в дошкільників таких якостей особистості як довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага. Уточнено вза'ємозв'язок соціальних цінностей із загальноновизначеними цінностями, а також структуру соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Розроблено критерії вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти (мотиваційно-орієнтовний, когнітивно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний), показники та рівні вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти: достатній (незначна мотивація до виховання власних соціальних цінностей; неповне розуміння майбутніми педагогами дошкільної освіти значення соціальних цінностей; нестійка зацікавленість до вихованості загальнозначимих соціальних цінностей; достатній рівень знань про соціальні цінності та умінь проявляти їх у різних ситуаціях; відсутність системи знань про зміст та структуру соціальних цінностей, умінь виховувати соціальні цінності в дітей дошкільного віку; достатній рівень умінь здійснювати самовиховання та самоаналіз соціальних цінностей, регулювати власну поведінку,

керуючись соціальними цінностями); середній (посередня мотивація до виховання майбутніх педагогів дошкільної освіти до власних і загальнозначимих соціальних цінностей; розуміння майбутніми педагогами дошкільної освіти необхідності виховання соціальних цінностей, проте дані цінності не є пріоритетними у процесі їх навчання; середній рівень сформованості знань про соціальні цінності та умінь їх виявляти; володіння частковими знаннями щодо змісту, структури соціальних цінностей, однак не в повному обсязі; уміння виховувати окремі соціальні цінності у дітей дошкільного віку; уміння здійснювати рефлексію власної діяльності, проте без чіткого розуміння її результатів; наявність труднощів у регулюванні власної поведінки на основі соціальних цінностей; високий (стійка мотивація до виховання власних соціальних цінностей; усвідомлення майбутніми педагогами дошкільної освіти необхідності виховання соціальних цінностей; бажання до виховання усіх компонентів структури соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти; якісні показники успішності за освітніми компонентами щодо знань та розуміння соціальних цінностей і вміннями проявляти їх у життєвих та педагогічних ситуаціях; ґрунтовні знання про зміст, структуру соціальних цінностей та уміння їх виховувати у дітей дошкільного віку; систематичне самовиховання та здійснення самоаналізу вихованості соціальних цінностей; постійне регулювання своєї поведінки на основі соціальних цінностей).

Теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, що представлена із трьох блоків (теоретико-методологічний, змістовно-технологічний, діагностико-результативний), ґрунтується на аксіологічному, культурологічному, системному, компетентнісному, діяльнісному методологічних підходах, включає мету (виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти); завдання (формування стійкої мотивації у майбутніх педагогів дошкільної освіти до виховання власних соціальних цінностей; надання знань здобувачам освіти про соціальні

цінності, розуміння майбутніх педагогів дошкільної освіти їх значення; забезпечення високого рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; розвиток у майбутніх педагогів дошкільної освіти здатності до самовиховання); принципи виховання (національної спрямованості, єдності теорії та практики, природовідповідності, культуровідповідності, гуманізму, цілісності, діалогічності); функції виховання; змістовий ресурс (зміст освітньої програми, що реалізується в процесі виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти); педагогічну практику; форми, методи і засоби виховання соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти; педагогічні умови виховання соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти; результат.

На констатувальному етапі вивчено сучасний стан вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, сформовано репрезентативну вибірку учасників експериментальної та контрольної групи, розроблено кваліметричну модель, що містила критерії, показники вихованості виховання соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти та коефіцієнти вагомості, визначені методом експертної оцінки; анкети для вимірювання показників вихованості виховання соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти за кваліметричною моделлю; здійснено первинне вимірювання; визначено рівні вихованості соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти: високий, середній, достатній. Під час формувального етапу педагогічного експерименту впроваджено структурно-функціональну модель системи виховання соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти. Відповідно до мети та завдань структурно-функціональної моделі реалізовано зміст освітніх компонентів «Загальна педагогіка», «Дошкільна педагогіка», «Історія педагогіки та суспільного дошкільного виховання», проведено заняття спецкурсу «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти» та виховних заходів із використанням групових

форм роботи та інтерактивних методів. За результатами контрольного етапу педагогічного експерименту зафіксовано підвищення рівня вихованості соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти, що склали експериментальну групу, за всіма критеріями та показниками. Відсоток майбутніми педагогами, що мали високий рівень за показником «мотивація виховання власних соціальних цінностей» в експериментальній групі збільшився із 28,36 % до 83,58 %, «розуміння майбутніми педагогами необхідності виховання соціальних цінностей» – із 26,87 % до 80,60 %, «умотивованості майбутніх педагогів до вихованості загальнозначимих соціальних цінностей» – із 25,37 % до 82,09 % (за мотиваційно-орієнтовним критерієм); «володіння знаннями про соціальні цінності» – із 17,46 % до 82,09 %, «уміння проявляти соціальні цінності у життєвих та педагогічних ситуаціях» – із 13,43 % до 80,60 %, «уміння виховувати у дітей дошкільного віку соціальні цінності» – із 14,93 % до 80,60 % (за когнітивно-діяльнісним критерієм); «прагнення до самовиховання соціальних цінностей» – із 13,43 % до 77,61 %, «самоаналіз власних соціальних цінностей» та «здатність регулювати поведінку на основі соціальних цінностей» – із 11,94 % до 82,09 % (за рефлексивно-оцінювальним критерієм). У контрольній групі спостерігалось незначне збільшення відсотка здобувачів освіти, що мали високий рівень сформованості показників за всіма критеріями: за показником «мотивація виховання власних соціальних цінностей» – із 26,97 % до 30,16 %, «розуміння майбутніми педагогами дошкільної освіти необхідності виховання соціальних цінностей» – із 25,40 % до 26,98 %, «умотивованості майбутніми педагогами до вихованості загальнозначимих соціальних цінностей» – із 23,81 % до 26,98 % (за мотиваційно-орієнтовним критерієм); «володіння знаннями про соціальні цінності» – із 18,46 % до 23,81 %, «уміння проявляти соціальні цінності у життєвих та педагогічних ситуаціях» – із 15,87 % до 17,46 %, «уміння виховувати у дітей дошкільного віку соціальних цінностей» – із 14,29 % до 17,46 % (за когнітивно-діяльнісним критерієм); «прагнення до самовиховання соціальних цінностей»

– із 12,70 % до 15,87 %, «самоаналіз власних соціальних цінностей» – із 11,11 % до 14,29 %, «здатність регулювати поведінку на основі соціальних цінностей» – із 11,11 % до 12,70 % (за рефлексивно-оцінювальним критерієм).

Отримані результатами свідчать про ефективність розробленої структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що: *уперше* розроблено та експериментально перевірено: структурно-функціональну модель системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти що складається із трьох блоків (теоретико-методологічний, змістовно-технологічний, діагностико-результативний), ґрунтується на аксіологічному, культурологічному, системному, компетентнісному, діяльнісному методологічних підходах, містить мету, завдання, принципи виховання, функції (соціалізаційно-інформаційна, мотиваційно-ціннісна, розвивальна, результативно-оцінювальна), змістовий ресурс, педагогічну практику, форми, методи і засоби виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, педагогічні умови виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, результат; кваліметричну модель оцінки рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніми педагогів дошкільної освіти; розроблено критерії (мотиваційно-орієнтовний, когнітивно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний), показники і рівні вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; визначено ключові поняття дослідження: «соціальні цінності у майбутніх педагогів дошкільної освіти», «виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти»; *уточнено* базове поняття дослідження «соціальні цінності»; взаємозв'язок соціальних цінностей із загальноновизначеними цінностями та структуру соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, що включає емоційно-ціннісний, когнітивний, рефлексивний компоненти; *подальшого розвитку* набули

принципи (національної спрямованості, єдності теорії та практики, природовідповідності, культуровідповідності, гуманізму, цілісності, діалогічності); функції виховання шляхом їх конкретизації до виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; форми й методи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Практична значущість результатів дослідження полягає в можливості їх використання задля підвищення ефективності виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, зокрема, через упровадження структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, кваліметричної моделі оцінювання рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; введення спецкурсу «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти»; виховних заходів для здобувачів освіти за темами «Цінності інформаційного суспільства», «Сучасна молодь і соціальні цінності», «Мої соціальні цінності», «Соціальні цінності у просторі ЗВО», «Виховуємо соціальні цінності у дошкільнят»; виборі та адаптації інструментарію для дослідження рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Основні положення і висновки дисертації можуть бути використані в процесі самоосвіти та в системі післядипломної освіти, при укладанні освітньої програми «Дошкільна освіта».

Ключові слова: цінності, соціальні цінності, виховання соціальних цінностей, майбутні педагоги дошкільної освіти, заклад вищої освіти.

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Капустіна О. І. Дефініції поняття «соціальні цінності». *Теорія і методика професійної освіти* / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України.

Київ, 2018. Вип. XV. URL : <http://tmpe.profua.info/index.php/editions/129-edition-9>

2. Капустіна О. І. Генеза понять «цінностей», «соціальні цінності», «виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти». *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. Харків : УІПА, 2019. № 65. С. 18–28.

3. Капустіна О. І. Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти: критерії та показники. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. Харків : УІПА, 2020. № 68. С. 87–96.

4. Капустіна О. І. Система виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти. *Освітні обрії* : наук.-пед. журнал. Івано-Франківськ : Івано-Франків. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, 2020. Вип. 2 (51). С. 149–152.

5. Molchaniuk O., Babakina O., Dmytrenko K., Kharkivska A., Kapustina O. Partial programs in access to the social values: technology that changes preschool education. *Journal of Physics : Conference Series*. 2020. Vol. 7. Issue 14. P. 2461–2470. INDEXED IN Scopus (ISSN:1742-6588E-ISSN:1742-6596).

6. Kapustina O. Pedagogical conditions of education the future preschool teachers' social values. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum*. 2020. № 3(64). С. 69–73.

Праці апробаційного характеру

1. Капустіна О. І. Проблема формування спільних цінностей у дітей дошкільного віку майбутніми вихователями в процесі педагогічної практики. *Конкурентноспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства* : матеріали Міжнар. наук-практ. конф. (м. Чернігів, 09 листоп. 2018 р.). Чернігів, 2018. С. 442–443.

2. Капустіна О. І. Структура виховання соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти. *Передові освітні практики* : Україна,

Європа світ : матеріали Міжнар. наук-практ. конф. (м. Київ 16-19 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 417–419.

3. Капустіна О. І. Значення виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти в інклюзивному освітньому просторі. *Створення інклюзивного простору закладу освіти в контексті розбудови суспільства рівних можливостей в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 листоп. 2019 р.). Харків, 2019. С. 102–105.

4. Капустіна О. І. Основні підходи до створення моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти* : матеріали II Міжнар. наук-практ. конф. (м. Львів 15-16 вересня 2020 р.). Львів, 2020. С. 41–42.

5. Капустіна О. І. Використання методу моделювання у вихованні цінностей. *Наукові розробки, передові технології, інновації* : матеріали V Міжнар. наук-практ. конф. (м. Прага 6-8 жовт. 2020 р.). Прага, 2020. С. 215–217.

6. Капустіна О. І. Оцінювання вихованості соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти на основі кваліметричного підходу. *Розвиток національної педагогічної освіти у подіях та персоналіях: особливості, здобутки та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 листоп. 2020 р.). Харків, 2020. С. 165–167.

SUMMARY

Kapustina O. I. Social value training the future teachers of preschool education. – Manuscript.

Thesis for a PhD Degree in Pedagogical Sciences. Speciality 011 – Educational, pedagogical sciences. – Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council. –Kharkiv, 2021.

The thesis is the theoretical and experimental research of the problem of social value training the future teachers of preschool education.

Based on the analysis of scientific and pedagogical sources, the importance of social values for the individual, as well as their role in the theory and practice of pedagogical science. Analysis of scientific and pedagogical literature, results of surveys, monitoring studies on the education the social values of future preschool teachers helped to identify problems to provide preschool institutions with qualified educators who have a complete higher pedagogical education and a system of universal values; raising level of future teachers` social values of preschool education in accordance with the tasks of reforming the native education system; improving the conceptual and terminological apparatus of the process of education the future teachers` social values in preschool education; development of a structural and functional model of the process future teachers` social values training and criteria, indicators, levels of education the process of future teachers` social values training; introduction of a special course to increase the level of education future preschool teachers` social values in the educational process of higher education.

The essence of the basic concept of research «social values» is specified. The key concepts of the study are formulated: «the future preschool teachers` social values» - socially significant things that are determinant principles of society, which one of the main educational tasks determine the preschool children upbringing and help future preschool teachers to assess the importance of events in relation to society, social group, the child's personality (her/his aspirations, desires, interests, joys and sorrows, etc.); «training the future preschool education teachers` social values» - a purposeful process of influencing system the special methods and means of education to the future teacher of preschool education in order to learn the determinant principles of society that define important beliefs, views, rules of social behavior, awareness the uniqueness of preschool childhood, understanding the importance of development child`s amplification, the ability to preschoolers` develop personality traits as arbitrariness,

independence, creativity, initiative, freedom of behavior, self-awareness, self-esteem, self-respect. The relationship of social values and common values, as well as the structure of future preschool teachers' social values.

Criteria for good breeding the social values of future preschool education teachers (motivational and indicative, cognitive and activity, reflexive and evaluative), indicators and levels of training the future preschool education teachers' social values are developed: sufficient (insignificant motivation to educate own social values; incomplete understanding by the future preschool education teachers' the importance of social values; unstable interest to train the universal social values; a sufficient level of knowledge about social values and the ability to manifest it in different situations; lack of knowledge about the content and structure of social values, skills to train the preschool children's social values; sufficient skills to carry out self-education and self-analysis of social values, to regulate own behavior, guided by social values); average (ordinary motivation to educate future preschool teachers to their own and common social values; understanding by future preschool teachers the need to educate social values, but these values are not priority in their learning; middling level of knowledge about social values and the ability to identify them; possession the partial knowledge of content and structure of social values, but not in full; the ability to educate certain preschool children's social values; the ability to reflect on own activities, but without a clear understanding of its results; difficulties in regulating own behavior based on social values; high (stable motivation to educate own social values; awareness by the future teachers of preschool education the need to educate social values; desire to educate all components of the structure of future preschool education teachers' social values; quality indicators of success by the educational components in terms of knowledge and understanding the social values and the ability to show them in life and pedagogical situations; thorough knowledge of the content, structure of social values and the ability to educate preschool children; systematic self-education and

self-analysis the presence of the social values; constant regulation own behavior on the basis of social values).

The structural and functional model of the training system the future preschool education teachers` social values is theoretically substantiated, which is represented by three blocks (theoretical and methodological, content and technological, diagnostic and effective), based on axiological, culturological, systemic, competence, activity methodological approaches, includes the purpose (upbringing of future preschool education teachers` social values); tasks (formation the stable motivation of future preschool teachers to educate their own social values; providing knowledge to students about social values, understanding of future preschool teachers their importance; ensuring a high level of upbringing the future preschool teachers` social values; development the ability of future preschool education teachers to self-education); principles of education (national orientation, unity of theory and practice, naturalness, cultural conformity, humanism, integrity, dialogicity); functions education; informative resource (the content of the educational program implemented in the process of upbringing the future preschool teachers` social values); pedagogical practice; forms, methods and ways of upbringing the future preschool education teachers` social values; pedagogical conditions of upbringing the future preschool education teachers` social values; result.

At the ascertaining stage the current state of upbringing the future preschool education teachers` social values are studied, a representative sample of experimental participants and control group is formed, a qualimetric model contains the criteria, indicators of upbringing the future preschool education teachers` social values; result, coefficients of weight; questionnaires for measuring indicators of upbringing the future preschool education teachers` social values according to the qualimetric model; the primary measurement were performed; the levels of upbringing the future preschool education teachers` social values are determined: high, average, sufficient. During the formative stage of the pedagogical experiment, a structural and functional model of the system

of upbringing the future preschool education teachers` social values was introduced. In accordance with the purpose and objectives of the structural and functional model implemented the content of educational components «General Pedagogy», «Preschool Pedagogy», «History of Pedagogy and Public Preschool Education», conducted a special course «Education of future preschool teachers` social values» and educational activities using group forms of work and interactive methods. According to the results of the control stage of the pedagogical experiment, an increased level of upbringing the future preschool education teachers` social values, who formed the experimental group is recorded, according to all criteria and indicators. The percentage of future teachers who had a high level of «motivation to educate their own social values» in the experimental group increased from 28,36 % to 83,58 %, «future teachers' understanding of the need to educate social values» –from 26,87 % to 80, 60 %, «motivation of future teachers to the upbringing of universal social values» – from 25,37 % to 82,09 % (by motivational and indicative criterion); «knowledge of social values» – from 17,46 % to 82,09 %, «the ability to show social values in life and pedagogical situations» – from 13,43% to 80,60 %, «the ability to educate preschool children the social values» – from 14,93 % to 80,60 % (according to the cognitive and activity criterion); «desire for self-education of social values» – from 13,43 % to 77,61 %, «self-analysis of own social values» and «ability to regulate behavior based on social values» – from 11,94% to 82,09 % (reflexively and evaluation criterion). There was a slight increase in the percentage of students who had a high level of indicators on all criteria in the control group: the indicator «motivation to educate own social values» – from 26,97 % to 30,16 %, «understanding the need of upbringing the future preschool education teachers` social values» – from 25.40% to 26.98%, «motivation by the future teachers upbringing the universal social values»- from 23,81% to 26,98% (by motivational and indicative criterion); «knowledge of social values» – from 18,46 % to 23,81 %, «the ability to show social values in life and pedagogical situations» - from 15,87 % to 17,46 %, «the ability to educate preschool children

social values»- from 14,29 % to 17,46 % (by cognitive and activity criterion); «desire for self-education of social values» – from 12,70 % to 15,87 %, «self-analysis of own social values» – from 11,11 % to 14,29 %, «ability to regulate behavior based on social values» – from 11, 11 % to 12,70 % (according to the reflexive and evaluation criterion).

The obtained results testify to the effectiveness of the developed structural and functional model of the system of upbringing the future preschool education teachers` social values.

The scientific novelty of the study is that: first developed and experimentally tested: structural and functional model of the system of upbringing the future preschool education teachers` social values which is represented by three blocks (theoretical and methodological, content and technological, diagnostic and effective), based on axiological, culturological, systemic, competence, activity methodological approaches, includes the purpose, tasks, principles of education, functions (socialization and informational, motivational and value, effective and evaluative); informative resource, pedagogical practice; forms, methods and ways of upbringing the future preschool education teachers` social values, result; qualimetric model for assessing the level of upbringing the future preschool education teachers` social values; developed criteria (motivational and indicative, cognitive and activity, reflexive and evaluative), indicators and levels of upbringing the future preschool education teachers` social values; identified the key concepts of the study: «social values of future preschool education teachers», «upbringing the future preschool education teachers` social values»; the basic concept of research «social values» is specified; the relationship of social values with generally defined values and the structure of future preschool teachers` social values, which includes emotional and value, cognitive, reflexive components; principles (national orientation, unity of theory and practice, naturalness, cultural conformity, humanism, integrity, dialogicity) were further developed; functions education by their concretization

on upbringing the future preschool education teachers` social values; forms and methods of upbringing the future preschool education teachers` social values.

The practical significance of the results is in the possibility of their use to improve the effectiveness of social values training the future preschool teachers, in particular, through the introduction of structural and functional model of social values the future preschool teachers, qualimetric model of assessing social values the future preschool teachers; introduction of a special course «Social values training the future teachers of preschool education»; educational activities for students on the topics «Values of the information society», «Modern youth and social values», «My social values», «Social values in the higher education», «Preschoolers` social values training»; selection and adaptation of tools to study the level of future preschool teachers` social values training.

The main provisions and conclusions of the thesis can be used in the process of self-education and in the system of postgraduate education, when concluding the educational program «Preschool Education».

Key words: values, social values, social values training, future teachers of preschool education, institution of higher education.

List of publications by the subject of thesis

1. Kapustina O. I. Definitzii poniattia «sotsialni tsinnosti». *Teoriia i metodyka profesiinoi osvity* / In-t prof.-tekhn. osvity NAPN Ukrainy. Kyiv, 2018. Vyp. KhV. URL : <http://tmpe.profua.info/index.php/editions/129-edition-9>
2. Kapustina O. I. Heneza poniat «tsinnosti», «sotsialni tsinnosti», «vykhovannia sotsialnykh tsinnostei u maibutnikh pedahohiv doshkilnoi osvity». *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity* : zb. nauk. pr. Kharkiv : UIPA, 2019. № 65. S. 18–28.
3. Kapustina O. I. Vykhovannia sotsialnykh tsinnostei u maibutnikh pedahohiv doshkilnoi osvity: kryterii ta pokaznyky. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity* : zb. nauk. pr. / Ukr. inzh.-ped. akad. Kharkiv : UIPA, 2020. № 68. S. 87–96.

4. Kapustina O. I. Systema vykhovannia sotsialnykh tsinnosti u maibutnykh pedahohiv doshkilnoi osvity. *Osvitni obrii* : nauk.-ped. zhurnal. Ivano-Frankivsk : Ivano-Frankiv. obl. in-t pisliadyplom. ped. osvity, 2020. Vyp. 2 (51). S. 149–152.

5. Molchaniuk O., Babakina O., Dmytrenko K., Kharkivska A., Kapustina O. Partial programs in access to the social values: technology that changes preschool education. *Journal of Physics : Conference Series*. 2020. Vol. 7. Issue 14. R. 2461–2470. INDEXED IN Scopus (ISSN:1742-6588E-ISSN:1742-6596).

6. Kapustina O. Pedagogical conditions of education the future preschool teacherssocial values. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum*. 2020. № 3(64). S. 69–73.

Pratsi aprobatsiinoho kharakteru

1. Kapustina O. I. Problema formuvannia spilnykh tsinnosti u ditei doshkilnogo viku maibutnimy vykhovateliamy v protsesi pedahohichnoi praktyky. *Konkurentnospromozhnist vyshchoi osvity ukrainy v umovakh informatsiinoho suspilstva* : materialy Mizhnar. nauk-prakt. konf. (m. Chernihiv, 09 lystop. 2018 r.). Chernihiv, 2018. S. 442–443.

2. Kapustina O. I. Struktura vykhovannia sotsialnykh tsinnosti maibutnykh pedahohiv doshkilnoi osvity. *Peredovi osvitni praktyky : Ukraina, Yevropa svit* : materialy Mizhnar. nauk-prakt. konf. (m. Kyiv 16-19 lystop. 2019 r.). Kyiv, 2019. S. 417–419.

3. Kapustina O. I. Znachennia vykhovannia sotsialnykh tsinnosti u maibutnykh pedahohiv doshkilnoi osvity v inkliuzyvnomu osvitnomu prostori. *Stvorennia inkliuzyvnoho prostoru zakladu osvity v konteksti rozbudovy suspilstva rivnykh mozlyvosti v Ukraini* : materialy Vseukr. nauk.-prakt.konf. (m. Kharkiv, 21 lystop. 2019 r.). Kharkiv, 2019. S. 102–105.

4. Kapustina O. I. Osnovni pidkhody do stvorennia modeli systemy vykhovannia sotsialnykh tsinnosti u maibutnykh pedahohiv doshkilnoi osvity.

Teoretychni ta praktychni aspekty rozvytku nauky ta osvity : materialy II Mizhnar. nauk-prakt. konf.(m. Lviv 15-16 veresnia 2020 r.). Lviv, 2020. S. 41–42.

5. Kapustina O. I. Vykorystannia metodu modeliuvannia u vykhovanni tsinnosti. *Naukovi rozrobky,передovi tekhnolohii, innovatsii* : materialy V Mizhnar. nauk-prakt. konf. (m. Praha 6-8 zhovt. 2020 r.). Praha, 2020. S. 215–217.

6. Kapustina O. I. Otsiniuvannia vykhovanosti sotsialnykh tsinnosti maibutnykh pedahohiv doshkilnoi osvity na osnovi kvalimetrychnoho pidkhodu. *Rozvytok natsionalnoi pedahohichnoi osvity u podiiakh ta personaliiakh: osoblyvosti, zdobutky ta perspektyvy* : materialy Vseukr. nauk.-prakt.konf. (m. Kharkiv, 19 lystop. 2020 r.). Kharkiv, 2020. S. 165–167.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	20
ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	29
1.1 Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти у теорії та практиці педагогічної науки	29
1.2 Сутність і характеристика соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти	49
1.3 Критерії, показники та рівні вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти	73
Висновки до першого розділу	86
РОЗДІЛ 2. ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	89
2.1 Теоретичне обґрунтування структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти	89
2.2 Сучасний стан вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти	118
2.3 Упровадження структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти в освітній процес	144
2.4 Аналіз та інтерпретація результатів експериментальної роботи	170
Висновки до другого розділу	193
ВИСНОВКИ	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	200
ДОДАТКИ	229

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

СЦ	– соціальні цінності
МПДО	– майбутні педагоги дошкільної освіти
БКДО	– Базовий компонент дошкільної освіти
ЗВО	– заклад вищої освіти
ЗДО	– заклад дошкільної освіти
ОПП	– освітньо-професійна програма
ЕГ	– експериментальна група
КГ	– контрольна група

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Елементи дестабілізації політичної, економічної та соціальної сфер життєдіяльності людини у світі загалом та в Україні зокрема стали каталізатором до переорієнтації цінностей суспільства й особливо молодого покоління. Відчувається необхідність переосмислення вирішення проблеми виховання суспільно значимих цінностей підростаючого покоління, які на сьогодні, на жаль, формуються спираючись переважно лише на їх потреби та інтереси. Як наслідок, ці цінності виступають детермінантою при виборі напрямів професійної та соціальної діяльності.

Реформи, що відбуваються у галузі освіти, зумовлюють нові вимоги до вихованості майбутніх педагогів дошкільної освіти, наявності сформованої у них системи цінностей, що відповідає вимогам сучасного суспільства.

Майбутні педагоги нової формації, які безпосередньо причетні до піклування, виховання та розвитку дітей раннього і дошкільного віку, повинні бути патріотами своєї держави, мати загальнолюдські, національні, особистісні цінності й виховувати їх у дітей, що є актуальним на сучасному етапі розвитку вітчизняної дошкільної освіти.

У Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція) зазначається, що одним із пріоритетних завдань дошкільної освіти є збереження унікальності особистості дошкільника, розвитку його свідченості та вихованості. Реалізація Базового компоненту дошкільної освіти (нова редакція) здійснюється у процесі навчання, виховання, різного роду комунікацій дитини в дитячому колективі та з дорослими. У той же час, Законом України «Про вищу освіту» одним із стратегічних завдань реформування вітчизняної системи освіти визначено формування особистості на підґрунті патріотичного, правового, екологічного виховання, виховання соціальної культури, а отже, і розвиток моральних цінностей в учасників освітнього процесу.

Визначені напрями знайшли відображення в Національній молодіжній стратегії до 2030 року, Стратегії національно-патріотичного виховання, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» та інших нормативно-правових документах.

Із огляду на це, особливого значення набуває процес виховання майбутніх педагогів дошкільної освіти, який повинен бути зорієнтований на забезпечення високого рівня вихованості майбутніх фахівців, формуванні соціальних, духовно-культурних цінностей, що притаманні українському суспільству, та які сповідує наша нація.

Важлива роль у вихованні здобувачів освіти надається соціальним цінностям. Оволодіння соціальними цінностями сприяє здатності конструктивно вибудовувати професійні взаємозв'язки, підґрунтям яких є принципи національної спрямованості, народності, демократичності, гуманізації, природовідповідності, єдності виховання і життєдіяльності тощо.

Актуальність проблеми виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти зумовлена потребою у здійсненні освітнього процесу на підставі вищеперерахованих принципів та у вихованні у здобувачів освіти як професійних, так і духовних цінностей, що необхідні для реалізації в майбутній педагогічній діяльності.

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що проблеми аксіології привертає увагу багатьох науковців. Проблемі виховання майбутніх педагогів присвячені праці І. Беха, А. Сбруєвої, О. Сухомлинської, Г. Пономарьової, Г. Шевченко, Л. Ярошук та інших.

Наукові праці Л. Зданевич, М. Кайкової, О. Падалки, О. Соколовської Н. Ткачової присвячено проблемі виховання цінностей у майбутніх педагогів галузі дошкільної освіти; О. Горбенко, О. Долженко, О. Золотарьовою, М. Рогановою, О. Хорошайло та іншими з'ясовано роль виховання цінностей та ціннісних орієнтацій в освітньому процесі закладу вищої освіти; О. Александровою, Д. Мацько, В. Ципко досліджено процес виховання гуманістичних цінностей; сутність поняття «цінності» розглянуто

Г. Аслановим, В. Буселом, І. Вишневським, О. Горбенко, Л. Денисюком, С. Єрмаковою, А. Кадієвською, О. Невмержицькою, В. Шинкаруком. Різні категорії цінностей, зокрема духовні, моральні, демократичні, національні, педагогічні знайшли відображення в дослідженнях П. Дуліна, С. Кострюкова, О. Молчанюк, О. Падалки, А. Чаговець, І. Яковенко. Власне соціальні цінності досліджувалися у працях Т. Алексеєнко, І. Мейжис, Ю. Палехи, М. Панасюка; у роботах Ю. Корницької, Р. Костенко розглянуто процес становлення соціальних цінностей у майбутніх фахівців.

Аналіз дисертаційної бази із проблематики дослідження дозволив констатувати про наявність значного обсягу наукових, психолого-педагогічних, публіцистичних робіт, присвячених різним аспектам теорії та практики виховання майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Водночас зазначимо, що проблема виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти ще не стала предметом спеціального дослідження.

Про високий рівень актуальності обраної проблеми свідчить наявність суперечностей між:

1. потребою осучаснення освітнього процесу в закладі вищої освіти та недосконалістю системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти;
2. підвищенням вимог до вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти та недостатнім рівнем теоретичного обґрунтування процесу виховання;
3. ґрунтовними теоретичними наробками щодо сутності, форм, методів виховання та недостатнім їх використанням у сучасній практиці підготовки відповідних фахівців.

Отже, актуальність проблеми виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти та необхідність розв'язання вищезазначених протиріч зумовили вибір теми дисертаційної роботи:

«Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до комплексної теми наукової роботи закладу вищої освіти «Модернізація педагогічної системи терціарної едукції у контексті підвищення якості професійної підготовки конкурентоспроможних фахівців і вдосконалення професіоналізму науково-педагогічних і педагогічних працівників» (державний реєстраційний номер № 0120U105225).

Тема дослідження затверджена на Вченій раді Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (протокол № 4, від 21.11.18) та погоджена у Міжвідомчій раді координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2, від 27.03.19).

Об'єкт дослідження: процес виховання майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Предмет дослідження: структурно-функціональна модель системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Мета дослідження: науково обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Відповідно до мети визначено основні **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти в теорії та практиці педагогічної науки.

2. Уточнити базове поняття дослідження «соціальні цінності», визначити ключові поняття дослідження «соціальні цінності у майбутніх педагогів дошкільної освіти», «виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти».

3. Розробити критерії, показники та рівні вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

4. Теоретично обґрунтувати структурно-функціональну модель системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

5. Експериментально перевірити ефективність запровадження в освітній процес структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Гіпотеза дослідження: ґрунтується на припущенні, що виховання соціальних цінностей відбуватиметься більш ефективно, якщо буде спиратися на обґрунтовані теоретичні основи (аксіологічний, культурологічний, системний, компетентнісний та діяльнісний підхід, принципи виховання); оцінюватися за визначеними критеріями (мотиваційно-орієнтовним, когнітивно-діялісним, рефлексивно-оцінювальним) та реалізовуватиметься через запровадження в освітній процес структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти та створених педагогічних умов.

Методи дослідження: *теоретичні* – системний і порівняльний аналіз науково-педагогічної літератури, чинних законодавчих та нормативно-правових актів, змісту навчальних дисциплін із метою з'ясування стану розробленості зазначеної проблеми; контент-аналіз – для визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження; метод моделювання для створення структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; систематизація, порівняння, прогнозування – для узагальнення результатів дослідження; *емпіричні* – спостереження – для вивчення стану проблеми виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) – для експериментальної перевірки ефективності структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; експертне оцінювання – для визначення вагомості

критеріїв та показників оцінки рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; анкетування, бесіда, самооцінка – з метою виявлення рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, *методи математичної статистики* – кореляційний аналіз, t-критерій Стьюдента – для обробки експериментальних даних, кількісного й якісного аналізу емпіричного матеріалу, інтерпретації результатів експерименту та підтвердження гіпотези дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

уперше розроблено та експериментально перевірено: структурно-функціональну модель системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, що складається із трьох блоків (теоретико-методологічний, змістовно-технологічний, діагностико-результативний), ґрунтується на аксіологічному, культурологічному, системному, компетентнісному, діяльнісному методологічних підходах, містить мету, завдання, принципи виховання, функції (*соціалізаційно-інформаційна, мотиваційно-ціннісна, розвивальна, результативно-оцінювальна*), змістовий ресурс, педагогічну практику, форми, методи і засоби виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, педагогічні умови виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, результат; кваліметричну модель оцінки рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; розроблено критерії (мотиваційно-орієнтовний, когнітивно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний), показники і рівні вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; визначено ключові поняття дослідження: «соціальні цінності у майбутніх педагогів дошкільної освіти», «виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти»; *уточнено* базове поняття дослідження «соціальні цінності»; взаємозв'язок соціальних цінностей із загальнонавчальними цінностями та структуру соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, що включає емоційно-ціннісний, когнітивний, рефлексивний компоненти; *подальшого*

розвитку набули принципи (національної спрямованості, єдності теорії та практики, природовідповідності, культуровідповідності, гуманізму, цілісності, діалогічності); функції виховання шляхом їх конкретизації до виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; форми й методи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Практична значущість результатів дослідження полягає в можливості їх використання задля підвищення ефективності виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, зокрема, через упровадження структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, кваліметричної моделі оцінювання рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; уведення спецкурсу «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти»; виховних заходів для здобувачів освіти за темами «Цінності інформаційного суспільства», «Сучасна молодь і соціальні цінності», «Мої соціальні цінності», «Соціальні цінності у просторі ЗВО», «Виховуємо соціальні цінності у дошкільнят»; виборі та адаптації інструментарію для дослідження рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Основні положення і висновки дисертації можуть бути використані в процесі самоосвіти та в системі післядипломної освіти, при укладанні освітньої програми «Дошкільна освіта».

Результати дисертації впроваджено в освітній процес Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 01-13/664/1 від 10.12.2020 р.), Красноградського педагогічного фахового коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 175 від 15.10.2020 р.), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-28/01/382 від 08.02.2021 р.), Комунального закладу

вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради (довідка № 68 від 29.01.2021 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні аспекти результатів дослідження презентовано на науково-практичних конференціях різного рівня: міжнародних «Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства» (Чернігів, 2018 рік), «Передові освітні практики: Україна, Європа, світ» (Київ, 2019 рік), «Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти» (Львів, 2020 рік), «Наукові розробки, передові технології, інновації» (Прага, 2020 рік); усеукраїнських – «Створення інклюзивного простору закладу освіти в контексті розбудови суспільства рівних можливостей» (Харків, 2019 рік), «Наукові розробки, передові технології, інновації» (Харків, 2020 рік).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дисертації відображено у 12 наукових працях, зокрема: 4 статтях у провідних наукових фахових виданнях України, 2 наукових видання інших держав (із них 1, що індексується в науково-метричній базі Scopus), 6 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Особистий внесок здобувача полягає в теоретичному аналізі проблеми, інтерпретації результатів дослідження.

У наукових працях визначено сутність поняття «виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти» [68], запропоновано основні підходи структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти [71], використано кваліметричний підхід для оцінювання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти [78].

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів і висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (225), 11 додатків. Загальний обсяг дисертації – 254 сторінки, із них 176 основного тексту. Робота містить 27 рисунків та 20 таблиць.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1 Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти у теорії та практиці педагогічної науки

Сучасний розвиток загальної культури особистості, рівня її вихованості, що певною мірою залежить від соціально-економічного, ідейно-політичного, науково-технічного становища будь-якої країни, ставить перед вищою освітою завдання не тільки сформувати загальні, професійні та фахові компетентності майбутніх фахівців, але й виховати справжніх патріотів своєї батьківщини, високоморальних, духовно збагачених особистостей, які мають високий рівень вихованості загальнолюдських, національних, родинних цінностей.

На сьогодні, під час викладання освітніх компонентів за різними освітніми програмами, унаслідок недостатньої уваги до проблем виховання соціальних цінностей (СЦ) у майбутніх педагогів губляться їх ціннісні орієнтири і духовна складова. У Концепції духовного розвитку України наголошується: «У питаннях освіти і виховання, так само як і в царині політики та економіки, мають бути вироблені чіткі духовні принципи. Кожен має на своєму місці: на архієрейській чи університетській кафедрі, у вузі чи школі, у храмі чи у парламенті – відповідно до наших переконань, згідно зі Словом Божим і настановами нашого сумління, діяти» [57].

К. Ушинський уважав, що у процесі виховання особистості «особливого значення має виховання моральних якостей, яке спрямоване на подолання в людей негативних рис характеру і поведінки та на формування в них почуття добра. У процесі виховання особистості слід формувати саме такі моральні якості, як любов до Батьківщини, правдивість, працьовитість, гуманність, почуття відповідальності, дисциплінованості, почуття власної гідності, тверду волю і характер» [182].

Виховання суспільно важливих цінностей відбувається через партнерство, починаючи з дитинства в колі родини та закладу дошкільної освіти (ЗДО), і здійснюється протягом життя. У Державному стандарті дошкільної освіти [150, с. 16] наголошується на запровадженні принципу педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці дитини, вихователя і батьків або осіб, які їх замінюють, забезпечення рівного доступу всіх дітей до ЗДО.

Одним із освітніх напрямів інваріантної складової Базового компонента дошкільної освіти (БКДО) (нова редакція) є «Дитина в соціумі», що передбачає формування ...здатності до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовності до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя [150]. Інтегрують із БКДО й сучасні тенденції розвитку вищої освіти в Україні, що передбачають створення умов для гармонійного всебічного розвитку особистості майбутнього фахівця, зокрема в галузі педагогічної освіти, та вимагають розробку нових підходів до організації і здійснення навчання і виховання майбутніх педагогів загалом та майбутніх педагогів дошкільної освіти (МПДО) зокрема в закладі вищої освіти (ЗВО). «Усебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [68, 151]. Відповідно до вимог сучасності однією із найважливіших проблем, яку має вирішувати науково-педагогічні працівники ЗВО, є виховання у здобувачів вищої освіти суспільно важливих СЦ,

що направлені на успішну самореалізацію у майбутній професійній діяльності та життєдіяльності.

Ураховуючи необхідність дослідження проблеми виховання СЦ у МПДО, проаналізуємо стан її вивчення. Слід зазначити, що проблема цінностей не є новою для педагогіки. Ще з часів античності філософсько-етичні концепції про цінності в житті суспільства та окремої особистості привертали неабияку увагу. Проблема виховання цікавила мислителів ще античних часів, які були першими, хто підіймав питання виховання як дітей, так і молоді, і старшого покоління (Геракліт, Сократ, Арістотель, Демокріт, Платон та інші). Геракліт зазначав, що «обов'язок людини полягає в тому, щоб її діяльність і поведінка відповідали законам моралі. Укажемо й на те, що Сократ був активним прихильником дотримання законів держави і відповідального їх дотримання» [81, с. 34–25, 130, с. 408].

Давньогрецький філософ Арістотель також дотримувався схожої думки і переконував у тому, що добродесною може називатися лише та людина, яка «відповідальна перед своїм обов'язком і державою» [130, с. 408]. При цьому Арістотель відстоював принципи природовідповідності й гармонійного розвитку особистості, уважав, що людина має бути діяльною, тобто йдеться про діяльність душі щодо удосконалення певних соціальних цінностей і соціальних орієнтирів, зокрема певних добродесностей. Він був переконаний, що мета виховання полягає в розвитку в людини вищих якостей душі – розумових і вольових, а от саме виховання має здійснюватися державою, яка і визначає його мету, завдання, зміст.

Принципу природовідповідності дотримувався і Демокріт. Він уважав за головне – підготувати людину до реального життя, виховати в неї справжню любов до природи і дати всі можливі знання про неї – найголовніше завдання виховання, на його думку. Демокріт уважав, що позитивних наслідків і приємний результат у вихованні особистості можна досягти за допомогою праці, адже, за його словами, будь-який вид праці кращий, аніж бездіяльність. Тому навчання і виховання він розглядає

як важливу і серйозну трудову діяльність. На нашу думку, таке твердження є досить актуальним, оскільки й справді без праці й докладання зусиль не буде втішеного результату у власній професійній діяльності. Підсумовуючи усе вищенаведене, можна дійти висновку, що античні філософи й видатні мислителі приділяли значну увагу проблемі виховання людини, у кожного була своя думка і твердження, як має формуватися особистість, що цьому має сприяти тощо.

Філософські вчення і педагогічні ідеї грецьких мислителів продовжували розвивати й філософи Давнього Риму. Наприклад, давньоримський політичний діяч, письменник, мислитель і оратор Марк Тулій Цицерон уважав, що постійний розвиток й удосконалення людини – найголовніше, і цьому треба приділяти неабияку увагу ще з раннього дитинства. Також він був прихильником покарань для дитини, однак це було рідко і якщо інші засоби виховання не діяли. На думку Цицерона, дітей не можна карати в стані гніву, а тому важливу роль у вихованні він приділяв грі, яка беззаперечно могла спростувати й полегшити якусь негативну ситуацію чи поведінку з боку дитини. При цьому гра забезпечує гарну поведінку дитини і розвиває розумові здібності, пам'ять і увагу.

Відповідно до викликів сьогодення можна стверджувати, що гра залишається найбільш ефективним засобом під час навчання і виховання дитини. За концепцією нової української школи сучасні педагоги дошкільної освіти беззаперечно мають керуватися цим, адже це допомагає освітньому і виховному процесам, дозволяє поліпшити зв'язок між педагогом і дитиною, і безпосередньо впливає на результативність у вихованні особистості.

Марк Фабія Квінтіліан – давньоримський оратор, теоретик і педагог, висунув низку вимог до вчителя, а зокрема: педагог має бути освіченим, стриманим щодо покарання і має знати, як заохотити дитину. Він переконаний, що потрібно добре знати дитину (її вподобання, особливості, здібності, рівень розвитку тощо), аби забезпечити успішність і ефективність навчання.

Й. Песталоцці [101, с. 41] визначав, що центром виховання є формування людини, її морального обличчя, дійової любові до людей, а отже, є основою виховання цінностей.

К. Ушинський [85] називав цінності орієнтирами для педагога, підґрунтям культури, що підтримується і збагачується різними соціальними інститутами, серед яких чільне місце належить освіті. Зокрема, до цінностей він відносив життя, красу, добро, духовність.

На значущості виховання цінностей у дітей дошкільного віку наголошувала С. Русова, яка зазначала: «народні моральні цінності (совість, правдивість, гідність, справедливість, чесність тощо) повинні червоною ниткою проходити через усе життя дитини» [22, с.73].

У працях М. Монтессорі [173, 220] акцентується увага на необхідності встановлення моральних норм, що ґрунтуються на таких цінностях, як гуманність, милосердя, доброзичливість, працелюбство, правдивість, справедливість, рівноправність, солідарність тощо.

В. Сухомлинський [20, 174, 175] убачав важливу роль цінностей у вихованні особистості. Учений уважав, що необхідно не просто створювати систему цінностей, а й активно утверджувати її своїми діями, протистояти злу, прагнути вдосконалювати суспільні відносини. До завдань морально-ціннісного виховання вчений відносив забезпечення перетворення знань про духовність, моральність, красу як систему ціннісних понять, духовно-ціннісні переконання.

Проблему виховання майбутніх педагогів у сучасних умовах актуалізують також результати моніторингових досліджень.

Зокрема 2019 року Державною науковою установою «Інститут освітньої аналітики» було представлено матеріали за результатами вивчення тенденцій розвитку дошкільної освіти. За розподілом педагогічних працівників закладів дошкільної освіти за освітніми ступенями (освітньо-кваліфікаційними рівнями) на кінець 2018 року лише 58 % вихователів мають освітній рівень бакалавр, спеціаліст або магістр, тоді як 40,6 % –

молодші бакалаври (спеціалісти) і 1 % – невизначений освітній ступінь [47, с. 23].

У Дніпропетровській області і м. Київ значна кількість працівників закладів дошкільної освіти, які мають освітній рівень бакалавра або магістрів складає 6738 осіб і 8725 осіб відповідно. У Харківській області їх загальна кількість складає 4901 осіб [47, с. 28]. З огляду на це, є необхідність у збільшенні кількості працівників ЗДО, які мають освітній рівень бакалавра, або магістрів.

Ці дані вказують на потребу в забезпеченні ЗДО кваліфікованими кадрами, які мають повну вищу педагогічну освіту і сформовану систему загальнолюдських цінностей.

Вищезазначена проблема не може бути вирішена у межах даного дослідження, оскільки вимагає розгляду на загальнодержавному рівні.

Із метою з'ясування стану вихованості соціальних цінностей у вихователів ЗДО зокрема та обізнаності в питаннях БКДО загалом проаналізовано результати моніторингових досліджень, що проводилися останнім часом у галузі дошкільної освіти.

Протягом вересня-грудня 2018 року, у межах реалізації регіонального освітнього проєкту «Моніторинг якості освіти в умовах модернізації освітнього простору» у закладах дошкільної освіти Харківської області здійснювався моніторинг якості дошкільної освіти та стану розвитку освіти в регіоні (збір даних про діяльність ЗДО). У дослідженні взяли участь 353 педагогічні працівники (завідувачі / вихователі-методисти ЗДО, вихователі), 1 880 вихованців старших груп ЗДО та 1 518 батьків вихованців (усього: 3 751 особа) із 95 ЗДО.

Моніторинг якості дошкільної освіти передбачав анкетування керівників ЗДО, вихователів і батьків вихованців у режимі on-line.

Проаналізувавши результати анкетування встановлено, що більшість керівників ЗДО й вихователів виявили, на жаль, задовільне розуміння питань реформування освітньої галузі, а отже не змогли компетентно довести

основні ідеї реформи до батьків вихованців. Так, 37 % керівників ЗДО, 31 % вихователів і 29 % батьків вихованців уважали, що державна система освіти потребує кардинальних і системних реформ, 15 % керівників ЗДО, 17 % вихователів, 11 % батьків вихованців погоджуються з 12-річним терміном навчання в школі. Крім того, 21 % вихователів і 46 % батьків вихованців важливим у навчанні й вихованні дітей вбачали уміння читати та рахувати [151].

Це не в повній мірі відповідає меті дошкільної освіти та вимогам освітніх програм, оскільки метою дошкільної освіти є «забезпеченні цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок» [151]. Своєю чергою освітні програми спрямовані передусім на розвиток дітей, їх інтересу до пізнання, активності, допитливості, відкритості до взаємодії та спілкуванні з оточуючим світом, ініціативності, готовності до експериментування, випробування себе, а не на цілеспрямовану підготовку до школи [41].

За результатами дослідження було встановлено, що суттєва кількість вихователів ЗДО продемонструвала недостатній рівень обізнаності в питаннях БКДО. Зокрема, 96 % вихователів уважали себе достатньо обізнаними в БКДО, однак лише 46 % респондентів правильно відповіли, що БКДО визначає зміст і результати освітньої діяльності, а 51 % правильно зазначили, що БКДО передбачає сформованість мінімально достатнього та необхідного рівня освітніх компетенцій дитини 6 (7) років життя. У межах анкетування було з'ясовано, які *професійні знання та уміння* педагогічні працівники вважають найбільш актуальними. Визначено, що педагоги віддають перевагу знанням методики проведення занять, віковій психології дітей та особливостей їх емоційного розвитку, умінню організовувати діяльність вихованців, планувати освітній процес. Разом із тим найменша кількість педагогів (22 % керівників ЗДО, 17 % вихователів) акцентувала увагу на знаннях нормативно-правової бази, а серед показників умінь –

на вмінні здійснювати самоаналіз діяльності вихователів (21 % керівників ЗДО, 33 % вихователів), діагностувати рівень розвитку вихованців (26 % керівників ЗДО та 37 % вихователів) [4].

Аналіз результатів моніторингового дослідження дав підстави дійти висновку, що на сьогодні існує необхідність у підвищення фахового рівня педагогів дошкільної освіти, що в умовах реформування освітньої галузі безумовно включає і виховання в них СЦ.

Протягом жовтня-листопада 2018 року із метою вивчення ставлення учасників освітнього процесу до проблеми виховання СЦ у ЗДО Харківської області нами було проведено анкетування (Додаток Б), у якому взяли участь 94 вихователі із 35 ЗДО.

Анкетування показало, що більшість педагогів (78 %) висловили готовність до реалізації основних завдань розвитку сучасної освіти. При цьому актуальними завданнями у своїй роботі вони назвали виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти (93 %), підготовку дітей до навчання в Новій українській школі (89 %), реалізацію компетентнісного підходу в освітньому процесі (74 %). Разом із тим, вихованню соціальних цінностей надала пріоритет менша кількість учасників анкетування (68 %).

Орієнтирами у своїй діяльності 93 % вихователів визначили нормативно-правові документи, 78 % – освітні потреби вихованців, і лише 40 % – виховання соціальних цінностей. Цінними для нашого дослідження є результати відповідей вихователів на запитання щодо виховання СЦ.

На думку переважної більшості вихователів, передусім слід виховувати такі СЦ, як повага до інших (89 %), гідність (83 %), толерантність (81 %), ініціативність (79 %) – відповідальність (73 %) тощо. Більшість респондентів визнають важливість виховання вищеназваних соціальних цінностей у повсякденному житті та педагогічній діяльності, однак віддають перевагу й іншим чинникам: 76 % вихователів назвали фундаментальні знання, 69 % – уміння пристосовуватися до сучасних умов, 63 % – підприємливість, які беззаперечно потрібні людині для реалізації в сучасному житті.

У межах опитування вихователям було запропоновано визначити рівень своєї обізнаності в питаннях виховання соціальних цінностей. Анкетування показало, що більшість респондентів (69 %) охарактеризували його як достатній, і лише 12 % – як високий, тоді як решта – (19 %) – як середній. При цьому 53 % опитаних відповіли, що хотіли би більше дізнатися про методи виховання цінностей, а 34 % – визнали, що потребують допомоги з використання методів виховання на практиці.

Аналогічне дослідження проводилося також серед здобувачів освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія», яким було охоплено 138 осіб.

Анкетування показало, що лише 47 % здобувачів освіти вважають пріоритетним напрямом роботи педагога дошкільної освіти виховання цінностей. Серед якостей, необхідних для реалізації в сучасному житті, більша кількість опитуваних надала пріоритет підприємливості (84 %), фундаментальним знанням (73 %) і менша – ініціативності (64 %), відповідальності (68 %).

Разом із тим, більшість респондентів віддали перевагу виховуванню таких цінностей, як повага до інших (73 %), гідність (71 %), толерантність (68 %).

Крім того, 83 % здобувачів освіти вважають за необхідне виховувати в себе СЦ. При цьому 64 % визначили свій рівень вихованості СЦ як достатній, 15 % – як високий, а 53 % висловили бажання його підвищити.

Отже, за результатами досліджень можна зробити такі висновки:

1. Більшість вихователів висловила готовність до виконання сучасних завдань розвитку освіти, однак виявили недостатнє розуміння їх реалізації на практиці, зокрема з виховання СЦ.

2. Необхідність виховання СЦ вважають пріоритетним більшість опитаних як серед МПДО, так і серед тих, хто працює в ЗДО. Водночас вони не вважають цей напрям першочерговим орієнтиром у діяльності вихователя.

3. Серед якостей особистості, необхідних для реалізації в сучасному житті вихователів та здобувачі освіти називають ті, що становлять СЦ: повага, гідність, толерантність, ініціативність, відповідальність. Однак надають перевагу фундаментальним знанням та підприємливістю.

4. Як вихователі, так і здобувачі освіти потребують методичної допомоги в оволодінні та використанні в освітній діяльності методів виховання СЦ.

5. Переважна більшість здобувачів освіти мають мотивацію щодо виховання в себе СЦ, а понад 50 % висловили бажання підвищити свій рівень вихованості СЦ.

За результатами анкетування з'ясовано: необхідність виховання СЦ у МПДО, а для оцінювання рівня вихованості СЦ необхідна розробка їх критеріїв, показників та рівнів. На сучасному етапі проблема цінностей є полем дослідження багатьох науковців.

Дослідженню цінностей присвячені праці Ю. Волинець, О. Ременець.

О. Ременець у дисертаційній роботі «Базові цінності становлення громадянського суспільства в Україні» [153, с. 9] проаналізувала структуру базових цінностей, їх розвиток та трансформації в сучасних умовах. При цьому основою базових цінностей учена вважає архетип української культури і пов'язує їх з особливостями розвитку громадянського суспільства в Україні в сучасну добу.

Разом із тим, поза увагою авторки дослідження залишилися питання інтеграції України в європейський та світовий освітні простори, зв'язок соціальних цінностей українського суспільства із загальноєвропейськими та загальнолюдськими цінностями.

Значення цінностей для МПДО доведено Ю. Волинець [27, с. 197]. Учена зазначає, що цінності в житті майбутнього вихователя ЗДО виступають соціально-значимими орієнтирами його діяльності та педагога становлять фундамент його культури.

Дослідниця також звертає увагу на те, що ціннісна орієнтація є засобом залучення майбутнього педагога галузі дошкільної освіти до загального, що пов'язане з формуванням дослідницьких умінь, прихильностей до певних ідеалів, мотивації до здійснення педагогічної діяльності, озброєння певними знаннями, вміннями, навичками організації дослідницького пошуку.

Проблема духовних цінностей висвітлена у дисертаційних роботах П. Дуліна «Консолідуєча функція духовних цінностей у розвитку українського суспільства» та А. Яковенко «Духовні цінності християнського людинознавства ХХ століття». А. Яковенко [214, с. 5] духовні цінності вивчав у контексті християнських. У своїй праці вчений доводить, що християнські духовні цінності спроможні протистояти антропологічній деструкції, виконуючи таку функцію як втілення до життя євангельських цінностей і задоволення духовних потреб суспільства, в умовах гострої кризи сучасного буття та залишаються майже єдиним ефективним засобом формування людинотворчих цінностей

Водночас П. Дулін [51, с. 25] духовні цінності розглядав більш докладно, підкреслюючи, що фундаментальною цінністю духовної сфери народного буття є людська і громадянська гідність, верховенство, пріоритет культивування яких поступово стає стратегією консолідації української архетипної історичної системи, що витримала істотний вплив інших цивілізацій і культур. А виконання найбільш консолідуєчої функції в системі духовних цінностей учений відводить гуманістичним соціальним цінностям права і правової держави.

Разом із тим, у вищенаведеній роботі залишено поза увагою інші види цінностей, наприклад, такі, як повага до інших, толерантність.

І. Кадієвською у дисертаційній роботі «Цінності освітнього гуманізму в контексті глобалізації» [64, с. 9, 17, 24] проаналізовано історичну еволюцію основних напрямків філософських досліджень з проблем освітнього гуманізму; освітній гуманізм в умовах глобалізації через імперативи гуманістичної глобальної ідеології; детермінанти аксіологічного знання

в освіті, висвітлено роль та значення гуманістичних цінностей для розвитку освіти ХХІ століття.

Погоджуємося із ученою про те, що найвища цінність не система, а людина, яка не повинна втрачати духовні цінності та чистий навколишній світ. Із огляду на це, слушною є думка авторки дослідження, що стратегія в галузі створення нової освітньої парадигми має бути гуманістично орієнтованою.

Виходячи з цього, розвиток особистості передбачає засвоєння моральних правил, норм, цінностей.

У дисертаційній роботі О. Висоцької «Моральні цінності як основи взаємодії суспільства з природою» [23, с. 4] досліджено сутність та особливості моральних цінностей як основ взаємодії суспільства з природою, з'ясовано фактори та механізми становлення певних ціннісних переваг у суспільстві відносно навколишнього середовища, а також проаналізовано інваріантні і конкретні культурно-історичні передумови формування ціннісного відношення до природи у сучасному суспільстві.

На нашу думку, значущість цієї роботи полягає у тлумаченні цінностей у контексті взаємодії людини з навколишнім середовищем, виховання толерантності та поваги до довкілля.

Ураховуючи значущість національно-патріотичного виховання, проаналізуємо роботи, у яких виокремлено саме національно-патріотичні цінності.

Г. Пономарьова у дисертаційній роботі «Взаємодія викладача і студента у навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ» [144, с. 4] зазначає, що духовне відродження українського народу можливе завдяки збереженню національних культурно-історичних традицій і сповідуванню загальнолюдських цінностей. Національні цінності, на думку вченої є історично зумовленими і створеними народом погляди, ідеали, традиції, звичаї, обряди, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях. Разом із тим,

відрізняються національними проявами і є основою соціальної діяльності людей певної етнічної групи.

У дисертації О. Корнієнко «Національні цінності особистості: сутність та особливості формування» [89, с. 8, 9] з'ясовано сутність національних цінностей особистості, особливості їх формування та тенденції розвитку. Дослідником аналізується природа, сутність, зміст системи цінностей особистості; сутність національного, його місце і роль в системі ціннісних орієнтирів людини, різноманітні типології національної орієнтації особистості.

Слушною видається думка автора, який наголошує на соціальності національних цінностей, пояснюючи її тим, що національні цінності обумовлюються системою навчання і виховання, пов'язані з певною структурою соціальних відносин, формуються відповідно до інтересів суспільства та коригуються і спрямовуються ним.

Досліджуючи виховання СЦ у МПДО, була вивчена робота С. Кострюкова [93, с. 6, 11], що наближена до теми нашого дослідження. Учений визначає основні шляхи та механізми формування демократичних цінностей у сучасної студентської молоді, розкриває зміст базового поняття «цінності» в історії філософської думки та в сучасних зарубіжних і вітчизняних філософських дослідженнях. На його думку, демократичні цінності передбачають визначення людини і суспільства загалом цінностями, що реалізуються в певному соціальному середовищі в результаті соціально-політичної дії.

У роботі досить детально визначено умови, обставини та фактори формування демократичних цінностей у студентської молоді, розглянуто необхідність та проблеми впровадження в освітній процес вищої школи самостійної дисципліни, що сприяє вихованню демократичних цінностей.

Пріоритетні педагогічні цінності вихователя ЗДО є полем дослідження О. Падалки [132, с. 148–149]. На думку вченої, сформованість педагогічних цінностей вихователів визначається їх позицією, компетентністю,

педагогічною етикою, педагогічною майстерністю. Для досягнення цієї мети в освітній процес ЗВО О. Падалка пропонує включити спецкурси та спецсемінари, на яких будуть реалізовуватись завдання гуманістичного та аксіологічного виховання.

Ми вважаємо, що такі форми роботи є ефективними при виховання СЦ у МПДО.

Для нашого дослідження значну цінність становлять роботи, присвячені соціальним цінностям, які досліджували Т. Алексеєнко, І. Мейжис, О. Остапенко, В. Ряшко.

Зокрема, у праці Т. Алексеєнко [171, с. 32–33] з'ясовано, що СЦ виступають у ролі компоненту суспільного життя, загальнообов'язкових правил поведінки, які встановлюють межі дозволеного, порушення яких супроводжується певними санкціями.

Як зазначає вчена, СЦ сприймаються і усвідомлюються людиною в 3-х аспектах: в ідеальному вираженні як система ідеалів; у конкретному вербальному – у вигляді певних правил і норм; у конкретному практичному – у вигляді набутих якостей, у їх практичному втіленні й реалізації через поведінку людини.

На жаль, серед базових СЦ вчена виокремлює лише солідарність, довіру, толерантність, авторитет.

У своїй роботі І. Мейжис [114] акцентує увагу на ролі цінностей у соціальній еволюції. Дослідницею здійснено аналіз цінності сучасних суспільств, зокрема українського; презентовано методики дослідження.

Науковцями О. Остапенко, В. Ряшко [130, с. 404] досліджено роль і місце СЦ та орієнтації в професійній діяльності молодих спеціалістів, випускників ЗВО в Україні.

Проте, дослідниками залишено поза увагою особливості виховання СЦ в освітньому процесі педагогічного ЗВО.

Із огляду на те, що об'єктом дослідження є процес виховання СЦ у МПДО, заслуговують на увагу роботи, присвячені вихованню цінностей.

Зокрема, проблемі виховання гуманістичних цінностей присвячені праці О. Александрової, Д. Мацько, В. Ципко.

У дисертаційній роботі О. Александрової «Формування гуманістичних цінностей у фаховій підготовці майбутнього вчителя» [2, с. 9, 11] акцентовано увагу на вихованні гуманної особистості майбутнього вчителя. Для вирішення цього питання стосовно переорієнтації майбутнього вчителя на гуманістичні педагогічні цінності, що забезпечить особистісне зростання та задовольнить потребу суспільства у високоморальному фахівці О. Александровою запропоновано методику виховання гуманістичних цінностей майбутнього вчителя шляхом забезпечення сприятливих педагогічних умов, в якій головною метою фахової підготовки на педагогічних спеціальностях є виховання гуманної особистості майбутнього вчителя.

Проте, використання системного підходу до процесу формування гуманістичних цінностей майбутнього вчителя дослідниця переважно розглядає через запровадження системи позааудиторних виховних заходів, тоді як недостатньо висвітлено проблема виховання СЦ під час освітнього процесу у ЗВО.

Питання виховання гуманістичних цінностей майбутніх учителів зарубіжної літератури порушено в дисертаційній роботі Д. Мацько «Формування гуманістичних цінностей майбутніх учителів зарубіжної літератури в процесі фахової підготовки» [112, с. 9].

У роботі визначено базові гуманістичні цінностей учителя: доброта, толерантність, людяність, громадянськість, свобода, чутливість, естетичність, альтруїзм, справедливість, креативність, моральність, пізнання.

На нашу думку, ці якості складають основу СЦ, виховання яких є важливим для МПДО. І хоча зазначене дослідження стосується педагогів загальної середньої освіти, його висновки можуть бути використані у вихованні фахівців у сфері дошкільної освіти.

У дисертації В. Ципко «Формування гуманістичних цінностей студентів культурно-мистецьких спеціальностей у процесі навчання

суспільствознавчих дисциплін» [203, с. 16] визначено методичні умови, які забезпечують ефективне формування гуманістичних цінностей у здобувачів освіти культурно-мистецьких спеціальностей при вивченні суспільствознавчих дисциплін.

Разом із тим, залишається поза увагою виховання цінностей під час педагогічної практики, яка відіграє важливу роль в освітньому процесі.

Вивчаючи проблеми виховання СЦ у МПДО в теорії та практиці педагогічної науки проаналізуємо праці О. Долженко, В. Кузнецової, М. Роганової, О. Хорошайло, які досліджували проблеми виховання цінностей у майбутніх фахівців.

В. Кузнецова у своїй дисертаційній роботі «Формування гуманістичних цінностей у майбутніх вчителів» [96, с. 6, 12] на основі історико-генетичного аналізу філософської і психолого-педагогічної літератури, визначила сутність та зміст гуманістичних цінностей як ознаки духовної культури особистості вчителя, виявила основні тенденції формування гуманістичних цінностей у майбутніх учителів. Дослідницею представлено методику визначення рівня гуманістичних цінностей і систему формування гуманістичних цінностей у майбутніх учителів.

Однак, існує потреба у розробці методики виховання інших видів цінностей, що пов'язані із соціально-політичними чинниками, а також критеріїв для їх вимірювання.

У дисертаційній роботі «Виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі» О. Долженко [45, с. 2] ґрунтовно досліджено проблему виховання духовних цінностей у студентської молоді.

Виховання духовних цінностей у студентської молоді педагогічних закладів, на думку вченого, спрямоване на виховання через духовне наставництво, організований культурний і полікультурний простір, який сприяє гармонізації, формуванню внутрішнього світу, найбільш важливою умовою безпеки суспільства є наявність і збереження системи культурних та духовних цінностей, що складають ціннісний смисл людського буття.

Ця думка є слушною, оскільки процес виховання пропонується будувати на основі принципу демократизму та суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що відповідає вимогам сьогодення, а сучасний педагог є наставником, що допомагає особистості розвинути найкращі якості.

М. Роганова у дисертаційній роботі «Теорія і практика виховання духовної культури у студентів вищих навчальних закладів засобами культурологічних дисциплін» [155, с. 4] висвітлює проблему виховання цінностей в контексті виховання духовної культури. Учена доводить, що моделюючи цілісний образ випускника ЗВО – інтелігента, науковці єдині в тому, що випускник повинен бути перш за все людиною культури, тобто вільною, гуманною, духовною особистістю, орієнтованою на цінності світової і національної культури, здібною до творчої самореалізації у світі культурних цінностей, до етичної саморегуляції й адаптації в соціокультурному середовищі, що змінюється.

О. Хорошайло [201, с. 9–10] у дисертаційній роботі «Виховання духовно-моральних цінностей у студентів з обмеженими фізичними можливостями» схарактеризовано зміст виховної діяльності через сприйняття педагогом здобувачів освіти з обмеженими фізичними можливостями як партнерів у взаємодії; гармонізації та гуманізації стосунків молоді людини з особливими потребами і суспільства через педагогізацію середовища ЗВО; перевазі емоційного аспекту над інформаційним.

Аналіз наукового доробку дозволив дійти висновку, що гуманізація освітнього процесу є важливою умовою виховання цінностей. І хоча праця О. Хорошайло має вузьку специфіку, оскільки спрямована на вирішення проблеми виховання духовно-моральних цінностей у здобувачів освіти з обмеженими фізичними можливостями. Висновки з цієї роботи будуть нами враховані в подальшому дослідженні.

Проблема виховання ціннісних орієнтацій у майбутніх фахівців досліджена в роботах О. Горбенко.

У дисертаційній роботі «Виховання ціннісних орієнтацій студентської молоді засобами східних єдиноборств» О. Горбенко [34 с. 57, 32] наголошено на тому, що виховання ціннісних орієнтацій у студентської молоді має відповідати соціальним та культурними запитами суспільства, які будуть залишатися актуальними і в подальшому житті молодої людини.

Ціннісні орієнтації вчена розглядає як концентроване вираження інтересів і потреб особистості, як сукупність соціальних установок, порівняних із реальними умовами діяльності, а також звертає увагу на те, що саме на основі ціннісної орієнтації особистість здійснює вибір лінії поведінки, вирішує життєво важливі питання. Головною функцією ціннісних орієнтацій дослідниця визначає регулювання поведінки як свідомої дії у визначених соціальних умовах.

Вищезазначене є підтвердженням тези щодо значущості виховання цінностей для МПДО.

Заслуговує на увагу дисертаційна робота «Національні цінності у виховному процесі загальноосвітньої школи» І. Лебідь [100, с. 8], у якій досліджено проблему виховання національних цінностей на основі аксіологічного підходу у виховному процесі загальноосвітньої школи в сучасних умовах.

Серед методів виховання національних цінностей І. Лебідь надає перевазі у поясненні цінностей, керованій дискусії, ціннісній дії, ціннісному аналізу, шкільного практикуму, тренінгу, ігровому моделюванню.

На нашу думку, деякі з них, такі як дискусія, ігрове моделювання, практикум, тренінг можуть бути використані в роботі з МПДО.

Відповідно до алгоритму дослідження та з метою з'ясування ступеня розробленості проблеми виховання цінностей у МПДО проаналізуємо наукові доробки М. Кайкової, В. Ляпунової, О. Монке, О. Соколовської, Т. Танько, Н. Тарарак, які присвячені проблемам виховання саме МПДО.

О. Соколовська [168, с. 331] зазначає, що виховання у майбутніх вихователів ЗДО стійкої орієнтації на цінності передбачає відкриття

і ґрунтовне дослідження «невідомих сторінок» історії педагогіки з метою ознайомлення здобувачів освіти з традиціями та цінностями українського народу; розширення можливостей для підвищення рівня загальної культури здобувачів освіти, організації різноманітних культурних заходів та забезпечення вільного доступу здобувачів освіти до відвідування таких заходів.

Уважаємо за необхідне врахувати думку вченої при пошуку шляхів підвищення ефективності виховання СЦ у МПДО.

Заслуговує на увагу робота М. Кайкової [65, с. 76], яка висвітлює практичні аспекти виховання життєвих цінностей бакалаврів дошкільної освіти. Зокрема, учена акцентує увагу на сучасному проведенні занять для майбутніх педагогів дошкільної освіти, що передбачає інтерактивне інноваційне навчання. Таке навчання має ґрунтуватися на дослідженні внутрішньої природи учасників освітнього процесу, оскільки, на думку вченої, цінності повинні формуватися на основі особистого переживання, коли загальне стає суб'єктивним.

Запропонований ученою підхід до організації освітнього процесу у ЗВО має бути врахований при визначенні педагогічних умов виховання СЦ у МПДО.

У дисертаційній роботі «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів до морально-духовного виховання дошкільників засобами художньої літератури» О. Монке наголошено на ролі цінностей, зокрема зазначається: «знання та культурні цінності, які передаються у процесі навчання, інтерпретуються відповідно до реальності іншого покоління (студентів), в ході чого сама їх сутність може трансформуватися» [118, с. 66].

На значущості виховання цінностей та ціннісних орієнтацій майбутнього вихователя наголошено В. Ляпуновою, Л. Добровольською та іншими: «Стійка і несуперечлива сукупність ціннісних орієнтацій зумовлює оптимальний вибір методів і прийомів самовдосконалення,

загальну ефективність цього процесу, розвиток таких якостей, як цілісність, надійність, вірність певним педагогічним принципам та ідеалам, здатність до вольових зусиль щодо досягнення особистісної досконалості, активної професійної позиції» [108, с. 109].

Т. Танько та Н. Тарарак [176, с. 6] визначають складові системи цінностей майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: цінності, зв'язані з твердженням особистістю своєї ролі в соціальній сфері; цінності, що задовольняють потреби в спілкуванні; цінності, що орієнтують на саморозвиток творчої індивідуальності; цінності, що дозволяють здійснити самореалізацію; цінності, що дають можливість задоволення практичних потреб.

Серед наукових робіт, присвячених проблемі виховання соціальних цінностей, заслуговує на увагу дисертаційна робота Ю. Корницької «Виховання соціальних цінностей у студентів вищих технічних навчальних закладів» [87, с. 9–10].

Для її вирішення розроблено змістове та організаційне забезпечення виховної роботи, зміст якої представлений у програмі виховних годин «Виховання у студентів соціальних цінностей» та програмі залучення здобувачів освіти до різноманітної соціально ціннісної діяльності «Соціальна активність у дії». Дослідницею запропоновано педагогічні умови щодо гуманізації виховного середовища шляхом культивування відносин, спрямованих на формування у здобувачів освіти єдності знань, переживань і поведінки на основі сформованої системи соціальних цінностей.

Проте у роботі увага приділяється вихованню СЦ у майбутніх фахівців технічної галузі, не враховуються особливості навчання і виховання здобувачів освіти гуманітарного спрямування, зокрема й педагогічних ЗВО.

Здійснивши аналіз робіт, присвячених вихованню цінностей і соціальних зокрема, можна зробити висновок, що СЦ відіграють важливу роль у становленні особистості та є значимими у процесі особистісного зростання [70, 73].

Разом із тим, аналіз наукових джерел та результати опитувань, моніторингових досліджень щодо виховання СЦ у майбутніх педагогів дошкільної освіти сприяли виявленню проблем:

- забезпечення ЗДО кваліфікованими кадрами, які мають повну вищу педагогічну освіту і сформовану систему загальнолюдських цінностей;
- підвищення рівня вихованості СЦ в умовах реформування освітньої галузі в Україні;
- удосконалення понятійно-термінологічного апарату процесу виховання СЦ у МПДО;
- розробки структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ у МПДО та критеріїв, показників, рівнів вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти;
- упровадження спецкурсу для підвищення рівня вихованості СЦ у МПДО в освітній процес ЗВО педагогічного спрямування.

Наступним відповідно до алгоритму дослідження стане аналіз сутності соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти

1.2. Сутність і характеристика соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти

Логіка підрозділу потребує уточнення феноменів «цінність», «соціальні цінності», «соціальні цінності майбутніх педагогів» та визначення ключових понять дослідження «соціальні цінності у майбутніх педагогів дошкільної освіти», «виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти». Зазначимо, що у сучасній науковій та спеціальній літературі відсутнє чітко окреслене визначення цих понять. Разом із тим, зазначимо, що в доробках вітчизняних і зарубіжних науковців існують дослідження, у яких розкриваються певні ознаки даних понять.

Проаналізуємо трактування феноменів «цінність», «соціальні цінності», «соціальні цінності майбутніх педагогів».

У довідковій літературі поняття «цінності» розглядають у різних аспектах. Наведемо лише ті визначення, які найбільш точно відображають тему дослідження (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення поняття «цінності» в довідковій літературі

№ з/п	Джерело	Сутність
1	2	3
1	Великий тлумачний словник сучасної української мови (під ред. В.Т. Бусела) [21, с. 1366]	Цінність – 1. Виражена в грошах вартість чого-небудь, ціна 2. Те, що має певну матеріальну або духовну вартість. 3. Важливість, значущість чого-небудь
2	Філософський тлумачний словник (під ред. В.І. Шинкарука) [183, с. 707]	Цінність – термін, що позначає належне та бажане, на відміну від реального, дійсного
3	Тлумачний словник-довідник моральних та духовних понять і термінів (під ред. Л.І. Прокопенко) [179, с.179]	«Цінність – 1) позитивна чи негативна значущість об'єктів довкілля для людини, класу, групи, суспільства в цілому, що визначається не її властивостями самими по собі, а їхнім залученням у сферу людської життєдіяльності, інтересів і потреб, соціальних відносин; критерій і способи оцінки цієї значущості виражаються в моральних принципах, нормах, ідеалах, настановленнях, цілях.
4	English Oxford Living Dictionaries [225]	Цінність (англ. – value) – 1. Те, що заслуговує на важливість, цінність або корисність. 1.1. Матеріальна або фінансова цінність чогось. 1.2. Вартість, що виражена ціною, яка сплачена чи потребує оплати. 2 Принципи або стандарти поведінки, судження про те, що важливо у житті.
5	Słownik języka polskiego [221]	Цінність (пол. – wartość) – 1. Вартість в матеріальних умовах. 2. Якість того, що добре. 3. Те, що має переваги 4. Принципи та переконання, що є основою етичних норм, прийнятих у даній громаді.
6	Duden [216]	Цінність (нім. – wert) – 1. Якість речі, що робить її бажаною в деякому ступені. 2. Позитивний сенс у чиемусь розумінні.
7	Dictionnaires de français Larousse [224]	Цінність (фр. – valuer) – те, що визначається як істинне, позитивне з особистої точки зору відповідно до критеріїв суспільства та яке подається як ідеал.

Як видно із вищенаведеної таблиці, ключовими ознаками у визначенні поняття «цінності» є такі характеристики, як «значущість» (Dictionnaires de, Reverso Dicciona), «бажане» («Філософський тлумачний словник», Duden), «позитивне» (Słownik języka polskiego, Duden, Dictionnaires de), «принципи» (Słownik języka polskiego).

Ключові ознаки даного поняття взаємопов'язані із моделлю цінностей ізраїльського соціолога Ш. Шварца, який, виділивши 57 цінностей (ціннісні індекси першого порядку) за типом мотиваційної мети відносно основних потреб людського існування, об'єднав їх у 10 ціннісних орієнтацій (Schwartz Value Survey, SVS) – ціннісні індекси другого порядку. «У свою чергу, ці 10 ціннісних орієнтацій об'єднуються у чотири ціннісні категорії (Інновації, Консерватизм, Орієнтація на інших і Орієнтація на себе) – ціннісні індекси третього порядку, а потім за ціннісними категоріями будуються інтегральні вісі Відкритість змінам – Збереження та Самотрансцендентність – Самоствердження, які утворюють ціннісні індекси четвертого порядку» [223, с. 32–33].

Наступним, відповідно до теми дослідження, доцільним буде проаналізувати, як поняття «цінності» тлумачиться в науковій літературі.

Із одного боку цінності розглядають як систему ідеалів (І. Вишневський, О. Невмержицька). Так, І. Вишневський [24, с. 121] визначає цінності як певну ієрархічну систему ідеалів, фундаментальних понять і цілей, якими живе суспільство і в здійсненні яких убачає сенс свого існування. Схожої думки дотримується О. Невмержицька [125, с. 2]. Розглядаючи цінності як сукупність ідеалів, фундаментальних понять і цілей, учена наголошує на тому, що до них прагне не лише суспільство загалом, а й кожна особистість зокрема.

Існують й інші підходи, згідно з якими цінності пов'язують із структурою особистості та з її певними утвореннями (О. Білецька, О. Горбенко, С. Єрмакова, Л. Назаренко). Зокрема, О. Білецька [12] акцентує

увагу на тому, що цінності є складним утворенням і містяться у структурі особистості.

Про цінності як складне утворення, що виступає характеристикою кожного окремого індивіда, виражає його індивідуальність, неповторність та своєрідність, ідеться в роботі Л. Назаренко [123, с. 75]. Учена пов'язує цінності з внутрішньою структурою особистості, вважає їх такими, що закріплюється її життєвим досвідом, всією сукупністю переживань та прагнень.

У дослідженні О. Горбенко цінності трактуються як одне із центральних утворень особистості, що формуються і змінюються під впливом соціального середовища. На думку автора, вони регулюють загальну активність і визначають вектори поведінки та діяльності людини [34, с. 8].

Для нас також є цінною думка С. Єрмакової, яка визначає цінності як усвідомлені смислові утворення особистості [56, с. 26].

У вищенаведених роботах цінності розглядаються з позиції їх значущості як для особистості, так і для суспільства, що зумовлює потребу у визначенні та конкретизації поняття «соціальні цінності», тобто цінностей, що є вагомими для особистості, соціальної групи, соціуму.

Цінності як феномен визначають у своїх роботах Г. Асланов, Л. Денисюк, А. Кадієвська, О. Пономарьов. Зокрема, у дослідженнях Г. Асланова [6, с. 6] цінності розглядаються як найвищий для людей феномен, із яким вчений пов'язує певні ідеї, що дозволяють людям задовольняти свої інтереси і потреби. Багатомірним феноменом, який виражається у розмаїтті властивостей, багатогранності та утворюється в результаті суб'єкт-об'єктних відношень називає цінності Л. Денисюк [40, с. 38]. Схожою знаходимо думку в праці І. Кадієвської [64, с. 25], яка, указуючи на цінності як феномен, наголошує на тому, що вони як складне комплексне утворення містяться не тільки

в пізнавальних процесах соціального життя, культури та людського світогляду.

Особливим соціальним феноменом називає їх О. Пономарьов [140, с. 6]. На думку вченого, сутність цінностей полягає в позитивній значущості тих чи інших речей, явищ та відносин в системі суспільно-історичної діяльності людей. Засобом реалізації людських потреб називає цінності О. Золотарьова [60] та О. Ременець [153]. Так, цінності за Золотарьовою є об'єктами реальної дійсності, які сприяють реалізації людських потреб. Своєю чергою О. Ременець [153, с. 11] наголошує на цінностях як елементі культури, який регулює перебіг процесу задоволення потреб і реалізації інтересів, в основі яких лежать архетипи культури.

Разом із тим, у вищенаведених роботах не вказано на роль цінностей у забезпеченні реалізації потреб як особистості, так і соціальної групи, і суспільства загалом.

Цікавою нам видається думка Т. Фурсенко [186, с. 10] та В. Шахрай [208, с. 9]. Науковці розкривають поняття «цінності» через суб'єкт-об'єктне ставлення, у якому виявляється значущість для суб'єкта предметів навколишнього світу як засобів задоволення особистісних потреб, на жаль автори не вказують на нього як складне утворення, що включає такі компоненти як гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до себе та інших людей тощо і не може бути лише засобом особистісних потреб.

У процесі дослідження нами здійснено контент-аналіз поняття «цінності» у довідковій та науковій літературі, результати якого подано в таблиці 1.2.

Отже, найчастіше поняття «цінності» розглядається як: значущість (В Бусел., English Oxford Living Dictionarie, Dictionnaires de français, Reverso Diccionario, О Пономарьов, Л. Прокопенко); реалізація, задоволення потреб (Г. Асланов, О. Золотарьова, О. Ременець, Т. Фурсенко, В. Шахрай); утворення особистості (О Горбенко, О. Білецька, Л. Назаренко, С. Єрмакова); феномен (Г. Асланов, А. Кадієвська, Л. Денисюк, О. Пономарьов) [69].

Для нашого дослідження важливим є з'ясування сутності поняття «соціальні цінності».

У словнику «Соціальна політика і соціальна робота: термінологічно-понятійний словник» [33, с. 472, 473] соціальні цінності тлумачаться як фундаментальні соціальні блага, які забезпечують функціонування і розвиток суспільства (мир, соціальна справедливість, життя людини, розвиток особистості, гідність людини, належні умови життя і духовного розвитку).

А. Герасимчук, Ю. Палеха і О. Шиян [32] соціальні цінності розглядають як значимість явищ і предметів реальної дійсності з позиції їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальних груп чи особистості. На думку О. Пономарьова [141, с. 95], під соціальними цінностями слід розуміти ті соціально значущі матеріальні й духовні речі, явища та ідеї, ті об'єктивні й суб'єктивні уявлення, які позитивно сприймаються переважною більшістю людей певного соціуму й з найбільшою повнотою відображають їх ставлення до інших людей та суспільства у цілому.

Слушною для нас є думка І. Мейжис [114, с. 21], яка поняття «соціальні цінності» розглядає з позиції значення цінностей для певних соціальних груп. Зокрема, автор наголошує на тому, що цінність називають соціальною, коли її значення стає важливою для багатьох людей.

У поданих визначеннях досить повно з'ясовано значення цінностей для суспільства, однак дослідники не пов'язують їх із найсуттєвішими переконаннями як чітко визначеними принципами для спільноти людей.

Дослідники з соціальної роботи, І. Зверева, О. Безпалько, С. Харченко, [170, с. 55] трактують соціальні цінності як сутність явищ і предметів реальної дійсності з точки зору їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальної групи, особистості; моральні та естетичні вимоги, вироблені людською культурою, що є продуктами суспільної свідомості.

У працях інших учених соціальні цінності пов'язують із переконаннями, принципами, що є прийнятними для певної соціальної групи.

Так, Т. Алексеєнко [171, с. 32] визначає соціальні цінності як переконання, що поділяються суспільством чи соціальною групою з приводу цілей і основних шляхів та засобів їх досягнення. На думку вченої, СЦ виступають у ролі компонента суспільного життя, загальнообов'язкових правил поведінки, які встановлюють межі дозволеного, порушення яких супроводжується певними санкціями, що дає підстави порівнювати СЦ із нормами соціального життя.

У вищезитованих роботах досить ґрунтовно відображено зв'язок соціальних цінностей із орієнтирами суспільного життя, що є найважливішими для соціуму, переконаннями, що поділяються суспільством, але ці переконання не розглядаються як детермінантні принципи.

Слушною є думка Ю. Корницької [88, с. 3], яка доводить, що соціальні цінності виступають керівними принципами, які детермінують їхнє головне і відносно постійне ставлення до інших людей, самих себе, допомагають оцінювати суспільні події та явища, визначатися з моделями соціальної взаємодії і соціальної поведінки. Проте, у цьому визначенні не йдеться про те, що СЦ допомагають оцінювати не просто суспільні події та явища, а найбільш значущі.

Як міру оцінки вчинків суспільства, соціальних груп і окремих індивідів з точки зору їх співвідношення з прийнятою ними системою цінностей тлумачать соціальні цінності Г. Ситник, В. Олуйко, М. Вавринчук [162, с. 128].

На нашу думку, це визначення є недостатньо ґрунтовним, тому що лише акцентує увагу на відповідності цінностей потребам суспільства, соціальної групи, але не характеризує їх як певну систему переконань.

Важливою для нашого дослідження є робота О. Остапенка, В. Ряшка [130, с. 408], у якій надається визначення соціальних цінностей майбутніх фахівців соціальної сфери. Так, на думку науковців, вищезазначене поняття трактується як кумулятивні чинники, що детермінують становлення професійного інтелекту в процесі навчання у ЗВО.

Результати контент-аналізу поняття «соціальні цінності» подано в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Контент-аналіз поняття «соціальні цінності»

№	Ознака	Б. Головатий, М. Панасюк	А. Герасимчук, Ю. Палеха і О. Шиян	І. Зверева, О. Безпалько, С. Харченко	Т. Алексеєнко	Ю. Корницька	Г. Ситник та В. Олуйко, М. Вавринчук.	А. Остапенко, В. Ряшко	І Мейжис	О. Пономарьов
1.	керівні принципи					+				
2.	кумулятивні чинники							+		
3.	міра оцінки вчинків					+	+			
4.	соціальні блага, значущі речі	+	+						+	+
5.	переконання				+					
6.	сутність явищ і предметів реальної дійсності			+						
7.	вимоги			+	+					

Таким чином, із наукової точки зору «соціальні цінності» розглядаються як: соціально значущі блага, речі (Б. Головатий, М. Панасюк, А. Герасимчук, Ю. Палеха і О. Шиян, І. Мейжис, О. Пономарьов); певні вимоги, норми (Т. Алексеєнко, І. Зверева, О. Безпалько, С. Харченко); міра оцінки вчинків (Г. Ситник, Ю. Корницька); кумулятивні чинники (А. Остапенко, В. Ряшко); керівні принципи (Ю. Корницька);

переконання (Т. Алексеєнко); сутність явищ і предметів реальної дійсності (І. Зверєва, О. Безпалько, С. Харченко).

Отже, серед науковців немає спільної точки зору щодо визначення поняття «соціальні цінності». Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за доцільне уточнити поняття «соціальні цінності», під яким будемо розуміти найбільш значущі соціальні блага для особистості, певної соціальної групи, суспільства, а отже – детермінантні принципи; певні вимоги та норми.

Проаналізувавши наукові надбання вітчизняних дослідників, а також враховуючи сутність поняття «соціальних цінностей» нами з'ясовано, що соціальні цінності входять до складу загальнолюдських, національних, європейських та особистісних цінностей (рис. 1.1.).

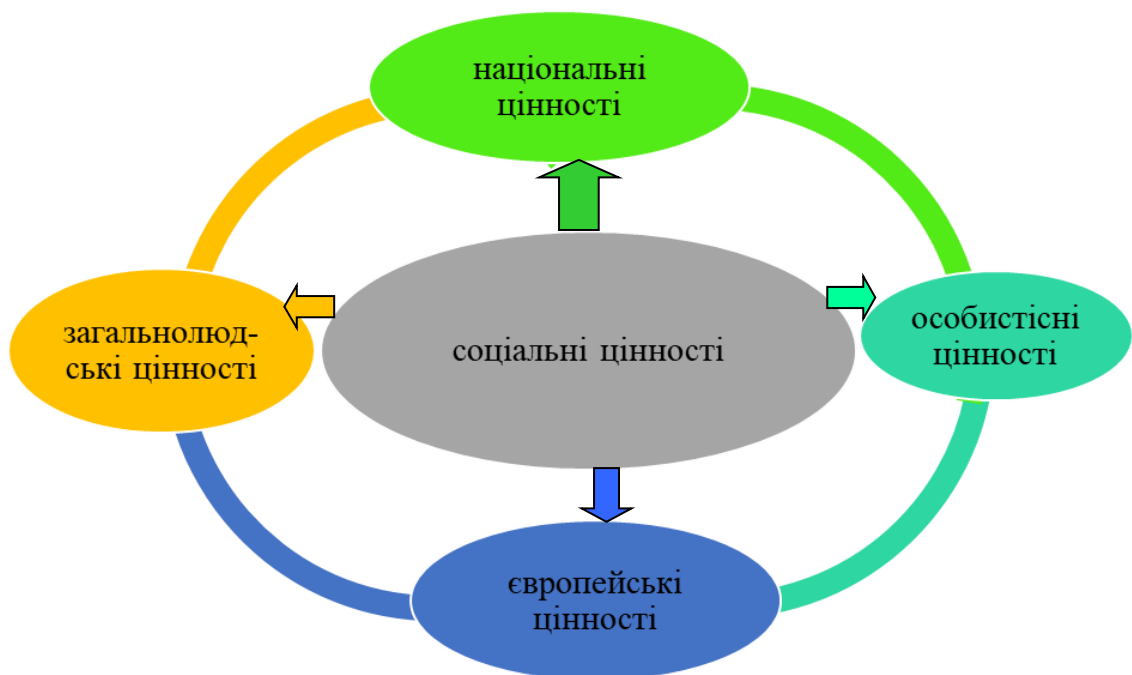

Рис 1.1. Взаємозв'язок соціальних цінностей із загально визначеними цінностями

Загальнолюдські цінності – це світоглядні ідеали, моральні установки, що відображають духовний досвід усього людства, що сприяють становленню людства, його саморозвитку, вирішенню головних проблем

сучасності, це такі цінності, що відкривають можливість діалогу, підсилюють моменти довіри та відкритості [122].

До таких цінностей В. Нікітенко у статті «Загальнолюдські цінності як геоцінності планетарного масштабу: антропологічні виміри» відносить: 1) мир, 2) екологічну безпеку, 3) «культуру миру» (доброзичливе співіснування держав світу), 4) ліквідацію тотальної бідності, 5) ліквідацію неграмотності, 6) забезпечення людства ресурсами на довготривалу перспективу, 7) збільшення тривалості життя і вирішення проблеми старіння людини, 8) вирішення проблеми деградації земель, 9) уникнення глобальних епідемій, 10) регулювання стрімкого збільшення кількості населення землі, 11) уникнення термоядерної війни, 12) недопущення нерозповсюдження ядерних технологій, 13) ліквідація нежиттєздатних моделей виробництва і споживання, 14) обмін науково-технічними знаннями і розширення розробки сучасних проектів, 15) співпраця держав в дусі глобального партнерства з метою збереження захисту і рекреації здорового стану і цілісності екосистеми, 16) визнання комплексного і взаємозалежного характеру Землі [126], на які ми будемо спиратися у процесі вирішення завдань дослідження.

Європейська спільнота значну увагу приділяє правам та свободам людини, а особливо підтримці та вихованню цінностей. Соціальні цінності не є вилученням, а їх розвиток та виховання прописані у нормативно-правових документах європейської спільноти, а саме: Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейська соціальна хартія, Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин, Рамкова конвенція про захист національних меншин тощо.

Основними цінностями Європейського Союзу, які прописані у Преамбулі до Хартії основних прав Європейського Союзу [199] та Договорі про Європейський Союз [44] визначено: людська гідність, свобода, рівність, солідарність, демократія тощо.

Українським аналітичним центром «Лабораторія законодавчих ініціатив» визначено базові європейські цінності, які є підвалинами європейських прав і свобод та європейських політичних інститутів, зокрема: свобода, відповідальність, гідність, правова держава, демократія, громадянськість, толерантність, справедливість» [3; 75].

М. Пірен, досліджуючи європейські цінності, відносить до них: «повагу до людської гідності; фундаментальні права, включаючи права спільнот та родин; свободу (волевиявлення, свобода слова, свобода ЗМІ); демократію; рівність усіх членів суспільства, включаючи меншини та незалежно від гендеру; верховенство закону; плюралізм думок; відсутність дискримінації; толерантність; справедливість; солідарність; відповідальність; рівні гендерні права; єдність; згуртованість» [137].

Погоджуючись із вищенаведеними цитуваннями, до найбільш значущих соціальних цінностей відносимо: людяність, демократію, свободу думки та поглядів, рівність прав та свобод, гендерну рівність, верховенство закону, справедливість, згуртованість тощо.

Надбання українського народу становлять основу національних цінностей громадян до яких відносяться: «національна психологія; національний характер і темперамент; народна мораль; етика; національний спосіб мислення; народна естетика; народна правосвідомість; національна філософія (етнософія); національний світогляд; національна ідеологія; національна свідомість і самосвідомість» [156].

Своєю чергою Г. Ситник визначає національні цінності як «цінності індивіду (особистості), цінності суспільства та цінності держави» [163, с. 123].

Ж. Петрочно до національних цінностей відносить – національні цінності соборності, гідності, волі, самобутності. Науковець наголошує, що «виховання даних цінностей забезпечить єдність і розвиток української нації через згуртування народу й глибоке усвідомлення твердження «Ми – українці» [135].

Розглянувши запропонований науковцями перелік національних цінностей, пріоритетними у межах вирішення завдань дослідження вважаємо – народну мораль, народну естетику, етнософію, ідеологію, гідність, духовні надбання, національну безпеку, патріотизм.

Особистісні цінності – це «властивості особистості, які в контексті рефлексії людиною власного індивідуального досвіду усвідомлюються нею як внутрішні ресурси адаптації у мінливих життєвих ситуаціях, що сприяють задоволенню її потреб і досягненню цілей» [121, с. 51].

Із погляду Н. Гай-Нижник та Л. Чупрій особистісні цінності це – «моральність; релігійність; взаємотерпимість; миролюбність; доброзичливість; працелюбство; сім'я (сімейні цінності) тощо, які завжди були притаманними українцям і відображають сутнісні засади українського національного характеру» [31].

Отже, до особистісних цінностей ми відносимо: особистісні переконання, духовність, родинні зв'язки, релігійні погляди тощо.

Відповідно до алгоритму дослідження, сутність та зміст цінностей педагогічної професії в контексті особистісного, культурного та соціального значення досить детально висвітлено в роботі Л. Москальової. Так, цінностями вчителя дослідниця називає справедливість педагога, професійну честь і гідність, педагогічний авторитет, педагогічну любов, моральну відповідальність, які з огляду на їх суспільну спрямованість будемо розглядати як соціальні [120, с.102].

Г. Печерська надає визначення суспільно-педагогічним цінностям як сукупності ідей, уявлень, норм, правил, традицій, що регламентують педагогічну діяльність [136, с. 255].

Н. Максимчук розглядає соціальні цінності майбутнього вчителя, під якими розуміє фундаментальні норми, що забезпечують інтеграцію суспільства, допомагають особистості здійснювати соціально визнаний вибір своєї поведінки в життєво важливих ситуаціях [111, с. 199].

Р. Костенко у дисертаційній роботі «Формування соціальних цінностей у майбутніх учителів історії у процесі професійної підготовки» характеризує соціальні цінності майбутнього вчителя історії як суспільно значущі ціннісні орієнтації особистості, тобто його особистісну спрямованість на позитивні цінності сучасного соціуму (або суспільства) [91, с. 181].

С. Бадер у статті «Сутність і структура ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» визначає «ціннісно-смыслові орієнтації як складне інтегральне утворення, яке є складовою психологічної структури особистості майбутнього вихователя ЗДО, що виявляється через життєві цілі (ідеальні, реальні), засоби їх досягнення, інтереси, потреби, мотиви, які характеризують спрямованість особистості здобувача загалом» [7].

Проаналізуємо наукові доробки, у яких висвітлено питання виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів ЗДО.

О. Падалкою досліджено пріоритетні педагогічні цінності майбутнього вихователя, під якими вчена розуміє найважливіші норми, що регламентують педагогічну діяльність. До пріоритетних педагогічних цінностей дослідницею віднесено дитину, знання, гуманність, саморозвиток, творчість, комунікативність, тобто ті цінності, що можна характеризувати як СЦ МПДО [131, с. 85].

У роботі Т. Танько та Н. Тарарак висвітлено цінності-якості вихователя ЗДО, серед яких – духовність, готовність до вирішення широкого спектру професійних завдань, до співпраці з колегами, батьками, дітьми, творчість, критичність, наявність навичок рівноправної взаємодії в структурі «вихователь-дитина». Зазначені цінності можна розглядати як соціальні, оскільки вони визначають характер взаємин між всіма учасниками освітнього процесу: педагогами ЗДО, вихованцями та батьками вихованців [176, с. 6].

О. Твердохліб схарактеризовано педагогічні цінності майбутніх вихователів ЗДО, які будемо розглядати в контексті соціальних. Педагогічними цінностями визначено: дитину (любов та повага до дитини,

визнання її головним суб'єктом освітнього процесу), комунікативність (взаємодія між педагогом та дитиною на основі любові та інтересу до неї), творчість (творча самореалізація вихователя), саморозвиток (особистісне зростання), гуманність (дозволяє схарактеризувати особистість педагога як моральну особистість) [177, с. 27].

Ю. Волинець акцентує увагу на значенні цінностей у житті майбутнього педагога ЗДО, наголошуючи на тому, що вони визначають напрями, зразки діяльності. Учена називає цінності орієнтирами у формі ідеалів вільно прийнятих зразків поведінки, прообразами досконалих предметів, що передбачають вибір людини на користь добра, прекрасного, справедливого, стають нормами її діяльності та можуть бути віднесені до соціальних [27, с. 197].

З огляду на вищезазначене, на підставі аналізу наукових джерел щодо визначення понять «цінність», «соціальна цінність», під поняттям «соціальні цінності у майбутніх педагогів дошкільної освіти» будемо розуміти соціально значущі речі, що виступають детермінантами принципами суспільства, які одним із головних освітніх завдань визначають виховання дітей дошкільного віку та допомагають оцінювати майбутнім педагогам дошкільної освіти значущість подій щодо їх відповідності потребам соціуму, соціальної групи, особистості дитини (її прагненням, бажанням, інтересам, радощам і смутку тощо).

Визначаючи перелік відповідних СЦ у МПДО, будемо спиратися на базові європейські цінності, а також цінності, визначені БКДО (для здійснення розуміння необхідності їх виховання у процесі майбутньої професійної діяльності) та Концептуальними засадами реформування середньої «Нова українська школа», з огляду на необхідність реалізації принципу наступності між ланками дошкільної та початкової освіти.

У БКДО виокремлено цінності дошкільної освіти, серед яких – визнання самоцінності дошкільного дитинства, його потенціалу та особливої

ролі в розвитку особистості; щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства як передумова її повноцінного розвитку та подальшої самореалізації у житті; повага до дитини, особливостей її розвитку та індивідуального досвіду; зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я дитини; цінувати життя і благополуччя як вміння плекати, підтримувати та створювати сприятливі умови для себе та інших у безпечному середовищі в природному, предметному та соціальному оточенні; розвиток творчих задатків, здібностей, талантів дітей; збереження традицій національного досвіду сімейного та суспільного виховання для збагачення культурного потенціалу взаємодії між поколіннями [150, с. 3]

У Концепції Нової української школи до цінностей, які необхідно виховувати у здобувачів освіти віднесено креативність, цікавість, критичне мислення, любов до навчання, мудрість, відвага, наполегливість, чесність, енергійність, любов, доброта, соціальний і емоційний інтелект, співпраця, справедливість, лідерство, вміння пробачати, скромність, розсудливість, самоконтроль, поцінування краси, вдячність, оптимізм, гумор і віру [127, с. 55].

Підсумовуючи усе вищезазначене, до соціальних цінностей МПДО відносимо: любов, доброту, справедливість, співпрацю, толерантність, креативність, енергійність, самоконтроль, визнання самоцінності дошкільного дитинства, життя і благополуччя тощо.

З'ясувавши сутність поняття «соціальні цінності» та визначивши поняття «соціальні цінності майбутніх педагогів дошкільної освіти» наступним етапом проаналізуємо роботи вітчизняних науковців, які розглядали структуру соціальних цінностей задля уточнення структури соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти.

І. Бех, у дослідженні «Цінності як ядро особистості» зазначає, що «ціннісні орієнтації в структурі професійної культури педагога визначають не лише внутрішню основу його ставлення до природи як до матеріальної і духовної цінності, але й утворюють вищі диспозиції його

особистості, які обумовлюють певну «концепцію» життя і «стратегічний план» професійної діяльності» [11].

О. Падалка узагальнюючи трикомпонентну структуру професійно-педагогічної культури особистості та розуміння педагогічних цінностей у науковій розвідці «Формування педагогічних цінностей у майбутніх фахівців дошкільної освіти в процесі професійно-педагогічної підготовки» визначає структурні компоненти педагогічних цінностей майбутніх педагогів: когнітивний, мотиваційний і рефлексивний, які на думку дослідниці дозволяють задовольняти матеріальні й духовні потреби і слугують орієнтирами соціальної та професійної активності, спрямованої на досягнення суспільно значущих гуманістичних цілей [133].

У процесі уточнення структури соціальних цінностей майбутнього педагога дошкільної освіти нами буде враховано дані компоненти, адже вони забезпечать цілісне уявлення щодо даних цінностей.

Ю. Корницькою у дисертації «Виховання соціальних цінностей у студентів вищих технічних навчальних закладів» розроблено структуру вихованості у студентів соціальних цінностей, яка включає такі компоненти – когнітивний (знання), емоційно-ціннісний (ставлення, ціннісні орієнтації) та поведінковий (соціальна поведінка) [88].

Нам імпонує думку А. Кравчені, яка вважає, що компоненти структури повинні перебувати у взаємодії, взаємодоповнювати один одного та бути взаємопов'язані, а в сукупності забезпечувати цілісне функціонування; зміст визначених компонентів, за потреби, може коригуватися [94, с. 60].

Проаналізувавши роботи вітчизняних науковців [7; 11; 19; 110; 138], які досліджували структуру цінностей майбутніх педагогів, виокремимо відповідно до теми дослідження наступні компоненти структури соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти: емоційно-ціннісний, когнітивний та рефлексивний (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Структура соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти

Розглянемо більш детально змістове наповнення кожного із компонентів.

Емоційно-ціннісний компонент структури соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти. На думку О. Леонтьєва, емоції виконують роль внутрішніх сигналів і стимулів, які самі по собі не несуть інформації про зовнішні об'єкти, їх зв'язки та відносини, об'єктивні ситуації, у яких проходить діяльність суб'єкта, а, перш за все, виражають відношення між мотивами діяльності та її предметом [102].

О. Плотницька [138] зазначає, що високі показники цього компоненту забезпечують розвиток емоційної сфери особистості, значущої для майбутніх фахівців педагогічної сфери.

Нам імponує думка С. Бадер, яка наголошує, що дана складова структури «відображає емоційне ставлення майбутніх вихователів до цінностей, що пред'являються, до процесу навчання загалом» [7].

Відтак, емоційна складова даного компоненту виступає підґрунтям для відображення внутрішніх мотивів майбутніх педагогів дошкільної освіти, адже демонструє глибоке змістове наповнення особистості майбутнього вихователя, його духовного світу, дитиноцентризму та толерантності за відношенням до всіх суб'єктів освітнього процесу.

Аналізуючи напрацювання В. Вакуленко та О. Стягунової, ціннісна складова також є важливою для структури соціальних цінностей майбутніх педагогів, адже «ціннісні орієнтації істотно впливають на стиль мислення та життя індивіда, перебіг емоційних і мотиваційних процесів. Завдяки ціннісним орієнтаціям людина вирішує багато життєво важливих для себе питань навчальної, громадської, професійної, суспільно корисної та інших видів діяльності. У них втілюються результати навчання та виховання особистості в окремі вікові періоди розвитку та саморозвитку, набуття життєвого досвіду, особливості світосприймання тощо» [19].

«Цінності є основою формування особистості, цілей її діяльності та розвитку ціннісних орієнтацій. Цінності, якими керується майбутній педагог, пов'язані з його світоглядною позицією, особистісними пріоритетами, інтересами та звичками, адже вони відображають визнання професійної самореалізації як цінності, життєвої необхідності, прийняття образів кращих вихователів-майстрів як орієнтирів у житті та професії» [215].

Відтак, цінності, як складова даного компоненту, характеризують життєву позицію, вихованість майбутнього педагога дошкільної освіти, адже обґрунтовують при цьому мету й цілі життя та професійної діяльності і проявляються як в педагогічній, так і соціальній сферах. Цінності не є аксіоматичними та можуть змінюватися в залежності від обставин.

Отже, емоційно-ціннісний компонент структури соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти відтворює життєві орієнтири майбутнього фахівця, визначаючи мотиви його діяльності в усіх сферах, комунікативність та дитино центризм, духовну та емоційну наповненість.

Когнітивний компонент структури соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти. Когнітивний компонент, на думку С. Семенця це «розвиток особистісних утворень у діяльнісному, генетичному, соціолого-психолого-індивідуальному вимірах задля стану самоактуалізованої особистості, виховання суб'єкта життєдіяльності й життєтворчості» [160].

Н. Максимчук у дослідженні «Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки» доводить, що «сформованість професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя тісно пов'язана з загальним рівнем його самоактуалізації: чим вищий рівень самоактуалізації, тим більше студенти-педагоги приймають професійні та високі моральні і духовні цінності» [110, с. 10].

Когнітивний компонент, як зазначає М. Ярославцева, «передбачає розширення системи знань, удосконалення професійних умінь і навичок та сприяє формуванню професійно-педагогічного мислення майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу» [215].

Відтак, когнітивний компонент структури соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти характеризує рівень знань про цінності загалом та уявлення стосовно системи власних ціннісних орієнтацій відповідно до життєвих та професійних позицій, ураховуючи потребу в пізнанні, комунікації із суб'єктами освітнього процесу (адміністрацією, науково-педагогічними працівниками, колегами, дошкільнятами, батьками та іншими), примноженні здібностей та розширенні інтересів, самоактуалізації тощо.

Рефлексивний компонент структури соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти. Н. Гавриш та О. Сущенко вважають, що «здатність рефлексувати дозволяє найбільш повно не тільки усвідомити якості власної особистості як цінні або не бажані в професійній діяльності, але й визначити шляхи їх корекції і подальшого розвитку через вироблення і засвоєння нових смислів і цінностей. Завдяки рефлексії людина знаходиться

в постійному пошуку смислів життя, професійної діяльності, тим самим рухаючись до власної суб'єктності» [29, с. 409].

Є. Євплова зауважує, що даний компонент «дозволяє педагогам усвідомлювати й оцінювати рівень своєї конкурентоспроможності, виявляти потребу в її формуванні, виявляти причини, що гальмують її розвиток» [53].

Рефлексивний компонент, на думку, О. Падалки, проявляється «через здатність до осмислення майбутнім вихователем технологій своєї діяльності, під час якої здійснюється оцінка та переоцінка своїх здібностей, особистих досягнень; свідомий контроль результатів своєї професійної діяльності, аналіз реальних педагогічних ситуацій» [133].

«Рефлексивний компонент відображає навички й уміння аналізу педагогічного процесу, його коректування, прогнозування розвитку; уміння передбачити можливі потреби й проблеми» [46].

Відтак, доцільність включення **рефлексивного компоненту** до структури соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти обґрунтовується: можливістю МПДО здійснювати самоаналіз власної діяльності та у разі необхідності переоцінку власних знань щодо виховання і самовиховання; налаштуванням на контроль результатів професійної та соціальної сфер; вихованістю особистісних ціннісних орієнтирів та життєвої позиції.

Підсумовуючи змістовне наповнення вищезазначених компонентів структури соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти, можемо дійти висновку, що між ними простежується взаємозалежність, а їх сукупність сприяє вихованню соціальних цінностей МПДО.

Наступним, відповідно до алгоритму дослідження, проаналізуємо наукові доробки, присвячені вихованню соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти. У контексті розвитку особистості соціальні цінності учені пов'язують із процесом соціального виховання. Проаналізуємо більш детально це поняття.

Так, у тлумачному словнику [179, с. 26] «соціальне виховання» подається як процес та результат цілеспрямованого впливу на людину для оволодіння і засвоєння нею загальнолюдськими та спеціальними знаннями, соціального досвіду з метою формування позитивних ціннісних орієнтацій, соціально значущих якостей.

Таким чином, соціальне виховання розглядається як планомірна та впорядкована допомога людині у розвитку її природно-творчих сил; наснаження до самовдосконалення, саморозвитку, самореалізації людини у діяльності, спілкуванні, пізнанні, у результаті чого удосконалюються її психічні та фізичні задатки й виробляється особистісний сенс життя.

За А. Рижановою [154, с. 124] соціальне виховання тлумачиться як процес цілеспрямованого створення сприятливих умов (через зміцнення та урізноманітнення позитивних впливів та нейтралізацію або мінімізацію негативних впливів соціального середовища) для розвитку соціальності (соціальні: цінності, емоції та якості, просоціальна поведінка) усіх соціальних суб'єктів.

Разом із тим, на нашу думку, поняття «соціальне виховання» і «виховання соціальних цінностей» не є тотожними.

Соціальне виховання є більш широким поняттям, зміст якого розкриває процес розвитку соціальних цінностей, емоцій, якостей, формування позитивних ціннісних орієнтацій і засвоєння соціальних норм поведінки. Слід наголошити, що питання виховання соціальних цінностей є більш вузьким, сутність якого полягає виключно у вихованні відповідних цінностей.

Підтвердження цієї думки знаходимо в праці Ю. Корницької, [88, с. 9] яка розглядає вихованість соціальних цінностей як інтегративне особистісне утворення, що охоплює знання про сутність соціальних норм і цінностей, позитивне їх переживання, та спонукає до виконання певних дій, умінь реалізовувати такі дії у реальних ситуаціях соціальної взаємодії.

Для нашого дослідження важливими є роботи, присвячені вихованню майбутніх педагогів дошкільної освіти і вихованню цінностей зокрема.

Так, у роботі О. Соколовської [168, с. 330] досліджено виховання майбутнього вихователя. Під цим поняттям дослідниця розуміє глибоке вивчення здобувачами освіти педагогіки, психології, історії педагогіки і формування на цій основі громадської активності; озброєнні здобувачів освіти у теорії і на практиці системою наук за спеціальністю та вироблення вміння застосовувати здобуті знання в житті, у педагогічній діяльності. Вчена звертає увагу на те, що, в основі формування ціннісних орієнтирів лежить навчальна діяльність.

Однак О. Соколовська вважає, що не будь-яка діяльність здобувача освіти в процесі становлення майбутнього фахівця веде до вироблення ціннісних орієнтирів, із чим ми не можемо погодитись, так як одним із принципів освітньої діяльності у Законі України «Про освіту» [9] визначено єдність навчання, виховання і розвитку.

У своїй праці О. Падалка [132, с. 149] вивчає процес формування пріоритетних педагогічних цінностей у майбутніх вихователів. На думку вченої – це складний, динамічний і багатогранний процес, кінцевий результат його – досконалий рівень сформованості пріоритетних педагогічних цінностей (дитина, знання, гуманність, саморозвиток, творчість, комунікативність).

Однак, залишено поза увагою такі цінності, як справедливість, турбота, повага до життя, які вважаємо необхідними для виховання особистості.

За Ю. Волинець [27, с. 198] виховання цінностей у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти трактується як досить складний і тривалий процес, що зумовлений багатьма чинниками, пов'язаними з різними сферами життєдіяльності педагога, його потребами та інтересами, де в центрі є дитина з її потребами, інтересами, прагненнями, радіощами й прикрощами, успіхами й невдачами, зі своїм внутрішнім духовним світом, природним життєвим оптимізмом.

Дослідниця М. Кайкова [65, с. 76] визначає поняття формування життєвих цінностей бакалаврів дошкільної освіти як систематичний, сталий процес, що детермінований аксіологічним підходом до здійснення виховання здобувачів освіти, спрямований на опанування бакалаврами знань про загальнолюдські цінності, формування вмінь і навичок, переконань щодо неповторності дошкільного дитинства та ролі педагога в житті дитини, якими здобувач освіти керуватиметься у своїй подальшій педагогічній діяльності та житті.

Ці твердження, на нашу думку, є слушними, оскільки результат сформованості цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти пов'язують, у першу чергу, з усвідомленістю унікальності дошкільного періоду дитинства. Разом із тим, дослідники залишають поза увагою концепцію ампліфікації дитячого розвитку.

Здійснивши науково-теоретичний аналіз літератури [27; 154; 168; 180], ми дійшли висновку, що поняття «виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти» потребує визначення.

На основі вищенаведеного аналізу довідкової та науково-педагогічної літератури, визначимо поняття «виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти», під яким будемо розуміти цілеспрямований процес впливу системи спеціальних методів та засобів виховання на майбутнього педагога дошкільної освіти з метою засвоєння детермінантних принципів суспільства, що визначають значимі для людства переконання, погляди, правила соціальної поведінки, усвідомлення унікальності дошкільного періоду дитинства, розуміння значення ампліфікації дитячого розвитку, здатності до розвитку в дошкільників таких якостей особистості як довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага [69].

Наступним відповідно до завдань дослідження проаналізуємо та розробимо критерії, показники та рівні вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

1.3. Критерії, показники та рівні вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти

Реформи, що відбуваються в галузі освіти, висувають нові вимоги до вихованості майбутніх педагогів дошкільної освіти, наявності сформованої у них системи цінностей, що відповідає стану сучасного розвитку суспільства. З огляду на це, виникає потреба у вихованні СЦ, що має здійснюватися цілеспрямовано в процесі підготовки фахівців у закладах вищої педагогічної освіти.

Процес виховання є неоднозначним і багатовимірним, тому з'ясувати рівень вихованості СЦ у МПДО є достатньо складно.

У педагогіці для встановлення рівня сформованості знань, умінь, навичок, особистих якостей використовується така процедура, як педагогічне вимірювання, що полягає у визначенні певних характеристик.

На думку О. Кисельової, педагогічне вимірювання є процесом відображення числами рівнів прояву якостей особистості або знань, умінь і навичок, що викликають інтерес, а також практичної освітньої діяльності, яка має на меті отримання об'єктивних й інформативних оцінок рівня поточної і підсумкової успішності здобувачів освіти [83, с. 36].

Вимірювання є складовою педагогічного оцінювання, що розглядається як особливий вид діяльності, яка дає можливість порівнювати, зіставляти, характеризувати, відстежувати зміни для забезпечення умов розвитку й удосконалення [109, с. 6].

Значення оцінювання в освіті ґрунтовно висвітлено О. Ляшенком, Т. Лукіною, І. Булах [109, с. 7]. Учені зазначають, що оцінювання в освіті може бути спрямоване на різні об'єкти та суб'єкти, серед яких характеристики учасників освітнього процесу, компоненти педагогічної системи, показники системи в цілому. Для визначення рівня освітньої діяльності можна використовувати як кількісний, так і описовий підхід. Обидва підходи мають свої переваги і недоліки. Описовий підхід дає

можливість усебічно і системно висвітлити всі аспекти об'єкта, що досліджується. За кількісного підходу розглядаються не всі аспекти, а лише ті, які можна виміряти за кількісною шкалою.

З іншого боку, кількісний підхід дає можливість прослідкувати «додану вартість», тобто визначити не просто рівень освітньої діяльності, а приріст рівня її якості [14, с. 13].

Останнім часом для оцінювання педагогічної діяльності та вихованості здобувачів освіти використовується кваліметричний підхід, про що наголошується у праці В. Григораша [36, с. 140]. Дослідник підкреслює, що цей підхід набуває поширення у закладах освіти для здійснення педагогічної експертизи освітнього процесу, а отже, може бути застосований як для оцінки окремих характеристик якості освітньої діяльності, так і для її результатів.

За визначенням Г. Єльнікової [55, с. 1] кваліметричний підхід передбачає кількісний опис якості предметів або процесів, тобто дозволяє надати кількісну оцінку якості об'єкта.

Визначаючи кваліметрію як наукову галузь, що вивчає методологію і проблематику комплексних кількісних оцінок якостей будь-яких об'єктів, предметів чи процесів, Г. Дмитренко та інші [43, с. 23, 64] особливого значення надають факторно-критеріальній кваліметрії, сутність якої полягає в тому, що будь-яке цілісне якісне явище, якщо воно усвідомлено людиною, можна представити у вигляді сукупності факторів як його складових. Так, із метою переходу до кількісного виміру цього явища воно приймається як повне ціле за одиницю (1,00), а кожна його складова (фактор) виражатиметься у долях цієї одиниці. Але розмір «долі» кожного фактору залежить від його важливості чи вагомості в цьому явищі.

Інструментом для вимірювання якісних характеристик у факторно-критеріальній кваліметрії є факторно-критеріальна (або кваліметрична) модель [72].

Практичне використання кваліметричних моделей представлено у працях Г. Єльнікової, О. Касьянової, В. Лунячека, З. Рябової та інших.

У своїй роботі З. Рябова [157, с. 6] обґрунтовує значення вищезазначеного інструменту оцінювання, акцентуючи увагу на тому, що застосування кваліметричного підходу при визначенні освітніх потреб педагога дає необхідну інформацію, яка сприяє організації ефективної взаємодії, що забезпечує відкритість системи освіти.

Заслуговує на увагу алгоритм створення кваліметричної моделі, запропонований Г. Єльніковою [55, с. 4], яка виокремила етапи її побудови: визначення на підґрунті загальної структури діяльності її характерних показників, що становлять основу кваліметричної моделі; встановлення напрямів цієї діяльності, шляхом декомпонування її загальних цілей; визначення складових напрямів першого порядку; добір складових напрямів другого порядку, з урахуванням вимог до кожного критерію першого порядку; визначення вагомостей кожного напрямку, складового першого порядку методом експертної оцінки або ранжируванням (метод Дельфі).

Розглянемо приклади використання кваліметричних моделей в освітній діяльності.

У роботі О. Касьянової [79, с. 4, 5] застосовується кваліметрична модель для оцінки якості семінарсько-практичного заняття у ЗВО. Дослідниця звертає увагу на те, що для встановлення об'єктивних результатів діяльності кожному фактору, критерію методом групового експертного оцінювання надається вага, яка встановлює баланс пріоритетів компетентних спеціалістів.

В. Лунячек [106] пропонує кваліметричні моделі для вимірювання різних аспектів управлінської діяльності, зокрема й стану комп'ютеризації, використання ІКТ у діяльності ЗЗСО тощо.

Отже, кваліметрична модель на сьогодні є дієвим інструментом педагогічного вимірювання, а тому буде використана нами для оцінювання рівня вихованості СЦ у МПДО.

Для створення кваліметричної моделі оцінювання рівня вихованості СЦ у МПДО необхідно визначити відповідні критерії та показники, за якими буде здійснюватися вимірювання.

Розглянемо сутність понять «критерій» та «показник».

На сьогодні існує багато визначень вищезазначених понять.

За О. Молчанюк [117, с. 225] критерії – це ознаки, за якими можна оцінити й порівняти педагогічні явища, процеси тощо.

Л. Лупаренко [107, с. 92] під критерієм розуміє ознаку, на підставі якої дається визначення, здійснюється класифікація, проводиться оцінювання якості об'єкта чи ефективності процесу.

На думку Р. Чубук [206, с. 255], критерій – це набір ознак та властивостей явища, об'єкта, предмета, які дають змогу судити про його стан, рівень розвитку та функціонування.

Кожен із критеріїв містить показники, що за визначенням Х. Шапаренко [207, с. 276] відображають окремі сторони або доповнення і розкривають його зміст. Під показником учена розуміє результат дослідження, який можна спостерігати і фіксувати, основними ознаками яких є діагностичність, достовірність і комплексність.

За визначенням С. Костів [92, с. 167], показник – кількісна характеристика цього явища, яка дає змогу зробити висновок про його стан у динаміці.

Слушною є думка О. Молчанюк [117, с. 225], яка наголошує на тому, що показники мають бути власне індикаторами, щоб давати повне уявлення про функціонування та розвиток системи освіти в цілому та її окремих складових. Дослідниця звертає увагу, що визначаючи показники, доречно дотримуватись певних вимог, а саме: чіткість їх змісту, можливість вимірювання; системність показників, у якої має відобразитися найбільш повна характеристика досліджуваного процесу; бути гнучкими, адаптивними, щоб ними можливо було показати всі зміни об'єкта; впливати на результативність та ефективність досліджуваного процесу.

Таким чином, більшість учених визначають критерій як певну ознаку, що дає можливість оцінити об'єкт або явище, а показник – їх характеристикою.

Проаналізуємо критерії, показники вихованості СЦ, які розглядаються в науково-педагогічній літературі та відповідають темі дослідження.

Ю. Корницька [88, с. 6], досліджуючи проблему виховання СЦ у здобувачів ЗВО технічного спрямування, визначає такі критерії оцінювання вихованості, як знання; ставлення, ціннісні орієнтації; соціальна поведінка.

До показників учена відносить: знання сутності соціальних цінностей, способів їх дотримання; емоційно-позитивне ставлення до соціальних цінностей, орієнтація на соціальні цінності у власній поведінці та міжособистісній взаємодії; уміння дотримуватися соціальних цінностей у власній поведінці та взаємодії з іншими людьми; активна соціальна позиція.

Р. Костенко [90, с. 1] для діагностики рівня сформованості соціальних цінностей майбутніх учителів пропонує критерії та показники, серед яких цінними для нашої наукової розвідки є наступні: інтелектуальний (розвинутість соціальних уявлень, наявність професійно-педагогічної свідомості, здатність до педагогічної рефлексії); емоційно-вольовий (здатність підтримувати емоційну рівновагу, наявність толерантності).

А. Сікалюк [164, с. 4] досліджуючи проблему формування соціально-етичних цінностей у здобувачів освіти економічних спеціальностей виділяє такі критерії для їх оцінювання: інтелектуальний критерій (готовність здобувачів освіти назвати всі складові соціально-етичних цінностей, що відносяться до професійної діяльності менеджера економічної сфери; знання сутності кожної із названих складових; розуміння зв'язків між соціально-етичними цінностями, які засвоюються, і явищем, процесом, дією, у яких вони проявляються); практичний критерій (прояв здобувачами освіти уміння виявляти зв'язок між соціально-етичними цінностями і явищами та процесами, у яких вони реалізуються в діяльності; уміння реалізовувати соціально-етичні цінності та виявляти між ними спільне

й відмінне в різних ситуаціях; уміння узагальнювати прояви соціально-етичних цінностей в діяльності та взаємовідносинах людей; поведінковий критерій (здатність вибирати поведінку на основі вимог соціально-етичних цінностей у відповідних умовах; уміння адекватно співвідносити соціально-етичні цінності та поведінку людини з життєвими й професійними ситуаціями; стійкий прояв соціально-етичних цінностей у різних ситуаціях управлінської діяльності та успішне виконання різних соціальних ролей).

Проаналізувавши вищенаведені роботи, можна дійти висновку, що, досліджуючи проблему соціальних цінностей, більшість учених виокремлюють інтелектуальний та поведінковий критерій. Разом із тим, залишено поза увагою мотиваційний критерій, що є достатньо значущим, оскільки без урахування мотивації неможливо з'ясувати рівень зацікавленості до вихованості, спланувати подальшу роботу і покращити результати.

У праці О. Горбенко [34, с. 113], присвяченій проблемі виховання ціннісних орієнтацій студентської молоді, виокремлюються такі критерії і показники їх сформованості, як когнітивний (наявність знань про зміст, структуру, етапи, формування ціннісних орієнтацій, активність у пошуку шляхів фізичного й особистісного самовдосконалення); мотиваційно-ціннісний (наявна ієрархія цінностей та ціннісних орієнтацій); діяльнісний (прагнення до фізичного та особистісного самовдосконалення, систематичність занять східними єдиноборствами, досягнення спортивних результатів). Відмітимо у праці дослідниці мотиваційно-ціннісний критерій, який дає можливість оцінити рівень мотивації до вихованості.

О. Золотарьова [60, с. 103–104], розглядаючи виховання ціннісних орієнтацій здобувачів освіти у процесі виховної роботи закладу вищої технічної освіти, визначає наступні критерії та показники: мотиваційний (пізнавальний інтерес, ставлення до пізнання як цінності, самоактуалізація (контактність, спонтанність), гуманістична спрямованість); когнітивний (наявність знань про закономірності, структуру, етапи,

формування ціннісних орієнтацій; активність у пошуку шляхів ціннісного розвитку); діяльнісний (сформованість практичних цінностей-умінь; здатність креативно привласнювати реальну дійсність, створювати діалогічне спілкування); рефлексивний (здатність до професійної рефлексії; здатність до самопізнання, самоконтролю, само ідентифікації). У своєму дослідженні вчена пропонує такий важливий критерій, як рефлексивний, який дає можливість здобувачам освіти самостійно оцінити свій рівень вихованості.

Проаналізувавши критерії і показники вищезитованих дослідників, з'ясовано, що за їх допомогою можливо оцінити мотиваційну сферу, знання, уміння та навички здобувачів освіти, їх здатність до самоаналізу. Проте, на жаль, вони лише частково оцінюють особисті якості здобувачів освіти, необхідні для реалізації у практичній діяльності.

Відповідно до теми дослідження, проаналізуємо роботи, де висвітлено критерії та показники результатів навчання та виховання МПДО.

Заслуговують на увагу критерії та показники особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти, визначені Х. Шапаренко [207, с. 295], а саме: потребнісно-мотиваційний (мотивація самовдосконалення, духовні потреби, педагогічна спрямованість особистості), світоглядно-пізнавальний (наявність світоглядних знань, сукупність знань про структуру, етапи, закономірності, складники особистісного самовдосконалення, професійні знання), емоційно-ціннісний (система ціннісних орієнтацій, конативність, емоційний інтелект), діяльнісно-рефлексивний (наявність індивідуального стилю особистісного самопроекування, прагнення до особистісної самореалізації в педагогічній діяльності, уміння самоменеджменту).

Вищезазначені показники до кожного критерію є достатньо чіткими та ґрунтовними, а тому вважаємо за доцільне врахувати їх при визначенні показників вихованості СЦ у МПДО. Разом із тим, вони потребують уточнення, відповідно до теми дослідження.

С. Колосова [86, с. 7, 13], розглядаючи проблему формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки, визначає наступні критерії і показники їх сформованості: мотиваційно-особистісний (особистісні якості, мотивація); когнітивний (знання, критичне та креативне мислення, комунікативні уміння); рефлексивно-корекційний (рефлексія, самооцінка, самокорекція); інноваційно-орієнтований (саморозвиток, самореалізація, творчий потенціал).

Однак вищезазначені критерії та показники мають загальний характер і, хоча й орієнтуються на особистісні якості, не дають змогу повною мірою оцінити рівень вихованості МПДО відповідно до вимог освітньої програми.

М. Бадіцою [8, с. 7] обрано наступні критерії та показники для з'ясування сформованості творчих умінь образотворчого характеру в майбутніх вихователів ЗДО: мотиваційно-орієнтаційний (мотиваційна спрямованість здобувачів освіти на художньо-творчу діяльність; творче естетично-ціннісне ставлення до творчих умінь образотворчого характеру, прояв творчих якостей і здібностей здобувачів освіти; змістово-процесуальний (засвоєння знань із фахових дисциплін, розуміння специфіки художньо-творчої діяльності, здатність генерувати ідеї; обґрунтовувати свої дії; оригінальність дій); оцінювально-рефлексивний (опанування творчим умінням образотворчого характеру; контроль за якістю формування творчих умінь образотворчого характеру, здатність до самоаналізу).

Критерії, запропоновані вченою, вважаємо змістовними. Проте, запропоновані показники мають вузьку специфіку.

М. Замелюк [58, с. 92] визначено наступні критерії та показники сформованості готовності майбутнього вихователя до розвитку творчого потенціалу дошкільника: суб'єктно-орієнтований (цілеспрямованість здобувачів освіти щодо фахової діяльності у руслі формування готовності до розвитку творчого потенціалу дошкільників, спрямованість на формування творчого мислення здобувачів освіти, позитивної

вмотивованості до казкотворчості, осмислення ціннісного ставлення до креативної діяльності (особистісні цінності); інформаційно-пізнавальний (поінформованість майбутнього вихователя про творчу природу професійно-педагогічної діяльності з дітьми, розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного віку; зміст, суть, спрямованість авторської казки як суб'єктивно нового продукту творчості; казкотворчість); операційно-поведінковий (самооцінка творчого потенціалу, творча активність, реалізація теоретичних знань, професійно важливих умінь на практиці, осмислення й усвідомлення власних дій, змісту і методів діяльності у процесі роботи з авторською казкою (казкотворення, діалогічного спілкування), спрямованих на розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного віку, активність саморозвитку, рівень самоактуалізації).

Дані критерії та показники дають можливість оцінити сформованість готовності майбутнього вихователя до розвитку творчого потенціалу дошкільника повною мірою, проте не враховують особистісні якості МПДО.

З огляду до теми дослідження вважаємо за необхідне врахувати думку В. Бутенко [17, с. 10], який запропонував критерії, показники та рівні готовності майбутніх вихователів до формування здоров'язберезувальної компетентності дошкільників засобами ігрової діяльності.

До критерії та показників В. Бутенко відносить такі: мотиваційний (наявність сталого інтересу до майбутньої професійної діяльності, чіткої мотивації до здобуття знань, умінь, навичок для формування здоров'язберезувальної компетентності загалом та формування здоров'язберезувальної компетентності дошкільників зокрема; наявність прагнень майбутнього вихователя до професійного самовдосконалення, до отримання позитивного результату щодо формування здоров'язберезувальної компетентності дошкільників засобами ігрової діяльності; готовність до подолання труднощів у процесі формування здоров'язберезувальної компетентності дошкільників засобами ігрової діяльності); когнітивний (наявність знань щодо здоров'язберезувальної

компетентності, психофізичного розвитку дошкільників, особливостей формування здоров'язбережувальної компетентності в дошкільників, традиційних та 10 інноваційних засобів ігрової діяльності дошкільників, специфіки формування здоров'язбережувальної компетентності в дошкільників засобами ігрової діяльності); діяльнісний (наявність умінь формувати здоров'язбережувальну компетентність дошкільників, традиційно та творчо використовувати засоби ігрової діяльності для формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільників на практиці; умінь і навичок практичного оригінального вирішення завдань упродовж навчальної та професійної діяльності вихователя; здатність до самоосвіти); особистісний (сформованість загальних цінностей у межах професійної діяльності, професійно-особистісних якостей майбутнього вихователя; наявність вміння свідомо контролювати результати власної діяльності, рівень власного розвитку, динаміку особистісного зростання; здатність до самооцінки і самоаналізу власної діяльності під час формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільників засобами ігрової діяльності).

Визначені вченою показники є достатньо складними для вимірювання. При використанні подібних можуть виникнути труднощі у проведенні експерименту, у підборі інструментарію та при обробці результатів дослідження, а тому вони потребують уточнення та конкретизації.

О. Швець [209, с. 4–5] пропонує критерії, показники готовності майбутніх вихователів ЗДО до використання поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності. Ученою схарактеризовано наступні критерії та показники: ціннісно-мотиваційний (усвідомлення майбутніми вихователями необхідності використовувати поетичних творів під час художньо-мовленнєвої діяльності на засадах дитиноцентризму; наявність стійкого інтересу в майбутніх вихователів до поетичних творів; умотивованість майбутніх вихователів на сприймання, розуміння, запам'ятовування та відтворення різних видів та жанрів поетичних творів;

когнітивно-збагачувальний (умотивованість майбутніх вихователів до збагачення власного мовлення видами та жанрами поетичних творів; здатність виразно читати різновиди поетичних творів, здійснювати їх художній аналіз; вміння використовувати поетичні засоби виразності та засоби мовлення майбутнього вихователя; комунікативно-поетичний (обізнаність майбутніх вихователів із методами роботи з текстами поетичних творів та формами роботи з їх використання під час діалогічної та монологічної ситуацій спілкування; уміння та навички розігрувати зміст поетичних творів у видах художньо-мовленнєвої діяльності; сформованість особистісних якостей майбутнього вихователя; оцінно-рефлексивний (навички аналізувати особливості поетичних творів у порівнянні з прозовими творами та адекватно оцінювати оволодіння майбутнім вихователем засобами виразності поетичних творів; уміння майбутнього вихователя використовувати під час читання, заучування, обігрування поетичних творів для формування художньо-мовленнєвих компетенцій у дошкільників; здатність до рефлексії засобами поетичних творів під час організації та керівництва художньо-мовленнєвої діяльності).

Розглянуті критерії та показники щодо сформованості якостей у майбутніх вихователів у вищерозглянутій роботі є цінними для нашого дослідження, оскільки дають можливість комплексно оцінити рівень сформованості у МПДО. Разом із тим, у праці акцентується більшою мірою на сформованості виключно професійних якостей.

Т. Швець [210, с. 96] запропоновано критерії та показники формування професійної майстерності майбутніх вихователів ЗДО: мотиваційно-цільовий (наявність професійних мотивів, гуманістична спрямованість, мотивація до успіху); змістово-процесуальний (психолого-педагогічна компетентність, система знань щодо сутності змісту і складових професійної майстерності, здатність до саморозвитку); інтеграційно-рефлексивний (комунікативність, здатність до емпатії, рефлексивність).

Визначені критерії і показники є точними та зрозумілими. У них відображено вимоги до мотиваційної сфери МПДО, професійної майстерності і здатності до рефлексії, що є значущим для нашого дослідження.

Отже, здійснивши аналіз науково-педагогічної літератури, вважаємо за доцільне виокремити й інтегрувати зміст вищенаведених критеріїв та показників вихованості СЦ відповідно до теми нашого дослідження. А отже, критеріями вихованості СЦ у МПДО визначимо: мотиваційно-орієнтовний, когнітивно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний [67].

Мотиваційно-орієнтовний – характеризує наявність внутрішніх стимулів до виховання СЦ, розуміння їх значення у педагогічній діяльності та повсякденному житті, орієнтованість на використання знань про СЦ у різних педагогічних та життєвих ситуаціях. Показниками даного критерію є мотивація виховання власних СЦ; розуміння МПДО необхідності виховання СЦ; умотивованість майбутніх педагогів до вихованості загальнонавчальних СЦ. Критерій направлений на перевірку сформованості відповідного компоненту структури СЦ МПДО, а саме – емоційно-ціннісного (підрозділ 1.2).

Когнітивно-діяльнісний – обізнаність МПДО про СЦ, їх зміст, структуру, здатність застосовувати знання про СЦ у роботі з дітьми дошкільного віку, для розв'язання педагогічних завдань та життєвих проблем. Показниками критерію є володіння знаннями про СЦ; знання й уміння проявляти їх у життєвих та педагогічних ситуаціях; уміння виховувати у дітей дошкільного віку СЦ. Критерій направлений на перевірку сформованості відповідного компоненту структури СЦ МПДО, а саме – когнітивного (підрозділ 1.2).

Рефлексивно-оцінювальний – оцінює здатність здобувачів освіти до самооцінки, самоаналізу та саморегулювання наявних у них СЦ, уміння визначати завдання щодо подальшого самовиховання СЦ та перспективи особистісного зростання. Показниками критерію є прагнення

до самовиховання СЦ; самоаналіз власних СЦ; здатність регулювати поведінку на основі СЦ. Критерій направлений на перевірку сформованості відповідного компонента структури СЦ МПДО, а саме – рефлексивного (підрозділ 1.2). Для візуалізації відповідності критеріїв, показників та методик діагностики вихованості СЦ у МПДО було створено таблицю, що подано у додатку В.

Важливим етапом в оцінюванні є інтерпретація отриманих результатів. О. Золотарьова [60], С. Колосова [86], Ю. Корницька [88] виокремлюють низький, середній, високий рівні вихованості досліджувальних ними процесів. У праці А. Сікалюк [104, с. 4] рівень сформованості соціально-етичних цінностей у здобувачів освіти пропонується характеризувати як низький, середній, достатній, високий. В. Батьо [8, с. 11] визначає наступні рівні готовності майбутнього вихователя до організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку: рефлексивний, конструктивний, реконструктивний, репродуктивний.

З огляду на вищезазначене, вважаємо за доцільне врахувати думку Г. Пономарьової, [144, с. 235] яка для інтерпретації й порівняння отриманих у процесі експерименту даних і наступного викладу та сприйняття загальних результатів дослідження, пропонує використовувати трирівневу шкалу. Для оцінки кожного критерію Г. Пономарьова пропонує використовувати такі рівні: низький, середній і високий.

Ураховуючи запропоновані вищезитованими науковцями рівні та відповідно до розроблених критеріїв визначаємо такі рівні вихованості СЦ у МПДО, як достатній, середній та високий.

Достатній рівень вихованості СЦ у МПДО – наявна незначна мотивація до виховання власних СЦ; неповне розуміння МПДО значення СЦ; нестійка зацікавленість до вихованості загальнозначимих СЦ; достатній рівень знань про СЦ та умінь проявляти їх у різних ситуаціях; відсутність системи знань про зміст та структуру СЦ та умінь виховувати СЦ у дітей дошкільного віку;

достатній рівень умінь здійснювати самовиховання та самоаналіз СЦ, регулювати власну поведінку, керуючись СЦ.

Середній рівень вихованості СЦ у МПДО характеризується посередньою мотивацією до виховання МПДО власних і загальнозначимих СЦ; розумінням МПДО необхідності виховання СЦ, однак дані цінності не є пріоритетними у процесі їх навчання; середнім рівнем сформованості знань про СЦ та умінь їх виявляти; володінням частковими знаннями щодо змісту, структури СЦ, але не в повному обсязі; уміннями виховувати окремі СЦ у дітей дошкільного віку; умінням здійснювати рефлексію власної діяльності, однак без чіткого розуміння її результатів; існуванням труднощів у регулюванні власної поведінки на основі СЦ.

Високий рівень вихованості СЦ у МПДО передбачає: наявність стійкої мотивації до виховання власних СЦ; усвідомлення МПДО необхідності виховання СЦ; бажання до виховання усіх компонентів структури СЦ МПДО; якісні показники успішності за освітніми компонентами щодо знань та розуміння СЦ й уміннями проявляти їх у життєвих та педагогічних ситуаціях; наявність ґрунтовних знань про зміст, структуру СЦ та вміння їх виховувати у дітей дошкільного віку; систематичне самовиховання та здійснення самоаналізу вихованості СЦ; постійне регулювання своєї поведінки на основі СЦ.

Отже, на основі аналізу науково-педагогічної літератури визначено критерії (мотиваційно-орієнтовний, когнітивно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний) їх показники та рівні вихованості СЦ у МПДО, які будуть покладені в основу відповідної кваліметричної моделі.

Висновки до першого розділу

1. На основі аналізу науково-педагогічної літератури з'ясовано вплив СЦ на розвиток особистості, їх роль у теорії та практиці педагогічної науки. Доведено актуальність виховання СЦ у МПДО, які мають закладати основи

морального, естетичного, фізичного, екологічного розвитку дитини. Аналіз наукових джерел та результати опитувань, моніторингових досліджень щодо виховання СЦ у майбутніх педагогів дошкільної освіти сприяли виявленню проблем: забезпечення ЗДО кваліфікованими кадрами, які мають повну вищу педагогічну освіту і сформовану систему загальнолюдських цінностей; підвищення рівня вихованості СЦ в умовах реформування освітньої галузі в Україні; удосконалення понятійно-термінологічного апарату процесу виховання СЦ у МПДО; розробка структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ у МПДО та критеріїв, показників, рівнів вихованості СЦ у МПДО; впровадження спецкурсу для підвищення рівня вихованості СЦ у МПДО в освітній процес ЗВО педагогічного спрямування.

2. Уточнено сутність базового поняття дослідження «соціальні цінності». Визначено ключові поняття дослідження: «соціальні цінності у майбутніх педагогів дошкільної освіти» – соціально значущі речі, що виступають детермінантними принципами суспільства, які одним із головних освітніх завдань визначають виховання дітей дошкільного віку та допомагають оцінювати майбутнім педагогам дошкільної освіти значущість подій щодо їх відповідності потребам соціуму, соціальної групи, особистості дитини (її прагненням, бажанням, інтересам, радощам і смутку); «виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти» – цілеспрямований процес впливу системи спеціальних методів та засобів виховання на майбутнього педагога дошкільної освіти з метою засвоєння детермінантних принципів суспільства, що визначають значимі для людства переконання, погляди, правила соціальної поведінки, усвідомлення унікальності дошкільного періоду дитинства, розуміння значення ампліфікації дитячого розвитку, здатності до розвитку в дошкільників таких якостей особистості як довірливість, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага. Уточнено взаємозв'язок соціальних цінностей із загально визначеними цінностями (загальнолюдськими, загальноєвропейськими, національними,

особистісними) та структуру соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, що включає емоційно-ціннісний, когнітивний, рефлексивний компоненти.

3. Розроблено критерії вихованості СЦ у МПДО (*мотиваційно-орієнтовний, когнітивно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний*), показники та рівні вихованості СЦ у МПДО: достатній (наявна незначна мотивація до виховання власних СЦ; неповне розуміння МПДО значення СЦ; нестійка зацікавленість до вихованості загальнозначимих СЦ; достатній рівень знань про СЦ та умінь проявляти їх у різних ситуаціях; відсутність системи знань про зміст та структуру СЦ та умінь виховувати СЦ у дітей дошкільного віку; достатній рівень умінь здійснювати самовиховання та самоаналіз СЦ, регулювати власну поведінку, керуючись СЦ); середній (характеризується посередньою мотивацією до виховання МПДО власних і загальнозначимих СЦ; розумінням МПДО необхідності виховання СЦ, однак дані цінності не є пріоритетними у процесі їх навчання; середнім рівнем сформованості знань про СЦ та умінь їх виявляти; володінням частковими знаннями щодо змісту, структури СЦ, але не в повному обсязі; уміннями виховувати окремі СЦ у дітей дошкільного віку; умінням здійснювати рефлексію власної діяльності, однак без чіткого розуміння її результатів; існуванням труднощів у регулюванні власної поведінки на основі СЦ); високий (наявність стійкої мотивації до виховання власних СЦ; усвідомлення МПДО необхідності виховання СЦ; бажання до виховання усіх компонентів структури СЦ МПДО; якісні показники успішності за освітніми компонентами щодо знань та розуміння СЦ й уміннями проявляти їх у життєвих та педагогічних ситуаціях; наявність ґрунтовних знань про зміст, структуру СЦ та уміння їх виховувати у дітей дошкільного віку; систематичне самовиховання та здійснення самоаналізу вихованості СЦ; постійне регулювання своєї поведінки на основі СЦ).

Основні положення розділу викладені у 7 публікаціях автора [1; 2; 3; 7; 8; 9; 12] (Додаток А).

РОЗДІЛ 2. ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1 Теоретичне обґрунтування структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти

Реформування системи освіти, перевага суб'єкт-суб'єктної взаємодії зумовлюють пошук нових, ефективних підходів до здійснення виховної роботи.

А. Харківська наголошує: «основні стратегічні пріоритети в рамках їх ринкової діяльності, сучасного нестабільного навколишнього середовища, загострення конкуренції між ними складаються в досягненні стійкого становища на ринку освітніх послуг за рахунок розробки нових напрямів розвитку освітньої діяльності, розширення асортименту послуг, що надаються» [191, с. 134].

Завдання виховної роботи реалізуються під час всієї освітньої діяльності, що передбачають упровадження системи виховних заходів, інноваційних методів та форм роботи, спрямованих на всебічний розвиток особистості майбутнього педагога, виховання у нього СЦ.

Разом із тим, аналіз науково-педагогічної літератури з теми дослідження [84 ;89; 124; 130; 132; 142; 143; 145; 146; 165; 169; 171; 189; 193] та результати опитування респондентів щодо виявлених проблем виховання СЦ (підрозділ 1.1.) дозволили дійти висновку щодо необхідності розробки структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ у МПДО, що «сприятиме набуттю, узагальненню та систематизації знань, умінь здобувачів освіти щодо виховання СЦ» [74].

Для розробки структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ у МПДО, було використано такий метод дослідження, як моделювання.

У довідковій літературі моделювання тлумачиться як дослідження яких-небудь об'єктів, систем явищ, процесів шляхом побудови і вивчення їх моделей, а під моделлю розуміється уявний чи умовний (зображення, опис, схема тощо) образ якого-небудь об'єкта, процесу або явища, що використовується як його «представник» [21, с. 535].

Важливим методом дослідження певним чином організованих об'єктів називає моделювання Г. Асланов [6, с. 97]. При цьому вчений надає визначення поняттю «модель», трактуючи її як засіб наукового пізнання, що є узагальненим відображенням об'єкта пізнання.

Отже, під моделлю будемо розуміти умовне відтворення об'єкту або процесу, що максимально наближене до оригіналу та здатне відобразити зміст та характерні особливості цього об'єкту або процесу [66].

«Педагогічне моделювання» розкривається як відображення характеристик існуючої педагогічної системи в спеціально створеному об'єкті» [188, с. 5].

Дослідивши поняття модель та моделювання, розглянемо поняття «система». В іноземній довідковій літературі поняття «система» тлумачиться як порядок елементів, що мають певну структуру і складають логічно впорядковане ціле [222].

У вітчизняних словниках знаходимо, що система – це сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія. Природа складових елементів і характер структури системи найрізноманітніші. Системи можуть утворювати окремі тіла, явища, процеси; окремі думки, наукові положення, абстрактні об'єкти, між якими встановлені співвідношення взаємозалежності, підпорядкування, послідовності, вивідності тощо [183].

Нам імпонує думка І. Дудника [50], який визначає категорію «система» як цілісну сукупність взаємозв'язаних частин. Крім того, учений наголошує на тому, що будь-яку сукупність взаємодіючих предметів можна ідентифікувати як системне утворення, тобто систему.

Відповідно до логіки дослідження проаналізуємо існуючі моделі системи виховання цінностей.

У роботі В. Лопатинської [103, с.13–14] представлена функціональна модель системи виховання гуманістичних цінностей підлітків у закладах позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого профілю. Заслуговує на увагу ґрунтовне висвітлення та докладний опис умов щодо підвищення ефективності виховного процесу, а саме: особистісно зорієнтований підхід, забезпечення системою знань про сутність гуманістичних цінностей, емоціоногенність виховних ситуацій, гуманізація спілкування в різних ланках взаємин, активізація особистісного потенціалу під час виконання краєзнавчих завдань, наповнення туристсько-краєзнавчої діяльності соціально-корисним.

В. Долженко запропоновано модель системи виховання загальнолюдських і національних цінностей, що включає в себе такі компоненти, як мета, засіб, зовнішні, внутрішні аспекти, проміжний і кінцевий результат [45, с.13–14].

Разом із тим, у даному науковому доробку залишаються поза увагою визначення функцій, що, на нашу думку, є важливим, оскільки функції виховання дозволяють вирішити поставлені завдання.

Заслуговую на увагу модель системи виховання гуманістичних цінностей майбутнього вчителя О. Александрової [2, с. 11]. Учена включила в модель такі важливі елементи, як мета, завдання, принципи, педагогічні умови, етапи, організаційні форми, а також представлено тематику виховних заходів на кожному етапі роботи. Проте, О. Александрова зосереджується лише на позааудиторній роботі і залишає поза увагою процес виховання під час навчальної діяльності.

У дослідженні О. Лавроненко [99, с. 12] запропоновано модель системи виховання гуманістичних цінностей в учнів початкових класів у позаурочній діяльності. Розглядаючи такі складові моделі, як мета, педагогічні умови, завдання, функції, форми, методи, результат, автор детально розкриває зміст

кожного з них. Відповідно до моделі одна з педагогічних умов передбачає впровадження інтегрованої програми «Виховуємо гуманну особистість» із першого по четвертий клас.

Ця умова є значущою, оскільки забезпечує процес виховання у початковій школі, однак стосується лише позаурочної роботи і не висвітлює принцип єдності навчання і виховання.

Дослідивши праці, присвячені вихованню цінностей у майбутніх фахівців, ми дійшли висновку, що залишено поза увагою навчальну та виробничу практику.

На нашу думку, вона є важливим компонентом у вихованні соціальних цінностей, оскільки відіграє важливу роль у фаховій підготовці майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Аналіз вищезазначених моделей системи виховання особистості дозволив з'ясувати їх характерні особливості та засвідчив доцільність розробки структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ у МПДО, що відображатиме як структурні елементи системи, так і їх функціональні особливості.

Методологічну основу для розробки структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти складатимуть аксіологічний, культурологічний, системний, компетентнісний та діяльнісний підходи [71].

Аксіологічний підхід дозволить встановлювати взаємозв'язки між цінностями, соціальними і культурними факторами і особистістю.

В аксіології центральним є поняття «цінності», яке характеризує соціокультурне значення явищ дійсності, включених в ціннісні відносини. Питання аксіологічного підходу у вихованні ґрунтовно досліджено у працях М. Асламової [5], С. Вітвіцької [25], О. Горбенко [34], О. Молчанюк [117], Г. Пономарьової [144], М. Роганової [155], Н. Ткачової [178], Н. Фунтікової [184].

На думку Г. Пономарьової [144, с. 375] аксіологічний підхід дає можливість зрозуміти цінності виховання як його культурний зміст, суспільно схвалені й передані з покоління в покоління взірці педагогічної культури, відбиті в духовному житті людини, зразках виховних відносин, у педагогічних теоріях, системах, технологіях.

Н. Ткачова [178, с. 212] звертає увагу на те, що аксіологічний підхід дозволяє у процесі дослідження різноманітних педагогічних явищ і процесів визначати напрями їхнього подальшого розвитку з позиції введення певних гуманістичних ціннісних орієнтирів.

М. Роганова [155, с. 27] зазначає, що аксіологічний підхід надає пріоритет загальнолюдським цінностям і гуманістичним тенденціям у культурному освітньо-виховному середовищі. Ученою також з'ясовано педагогічний аспект даного підходу, який полягає в тому, що об'єктивні цінності світової, вітчизняної і народної культур стануть специфічними потребами особистості, що формується і розвивається, стійкими життєвими орієнтирами людини, за умови перекладу їх в суб'єктивні смисли.

Із огляду на вищезазначене, аксіологічний підхід є ключовим у розробці структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ у МПДО, оскільки він дозволяє з'ясувати зміст цінностей, їх види та розробити власну систему виховання СЦ у МПДО.

Наступним, відповідно до логіки дослідження, проаналізуємо доцільність обрання культурологічного підходу як методологічне підґрунтя системи виховання СЦ у МПДО.

Значення культурологічного підходу у процесі виховання з'ясовано М. Бастун [9], І. Зязюном [61], С. Машкіною, Л. Усатенко, Л. Хомич, Т. Шахрай [113], О. Молчанюк [117], Т. Мельничуком [115], Г. Пономарьовою [144], Х. Шапаренко [207].

Так, Х. Шапаренко [207, с. 117] вважає, що культурологічний підхід забезпечує визнання пріоритету культури в освіті, вихованні та громадському розвитку.

Слушною є думка О. Молчанюк [117, с. 38, 55], що культурологічний підхід передбачає орієнтацію освіти на культуру, визначає культурологічні проблеми освіти, зокрема ті, що засновані на людиноцентричній картині світу, особистісно орієнтованому підході, ідеях розвитку виховання в контексті культури, національно-культурної ідентифікації, гуманізації освіти та виховання. Згідно з О. Молчанюк культурологічний підхід спрямовує на пошук духовних, моральних цінностей, інтегрує їх культуру, наукові знання й духовний досвід.

Отже, культурологічний підхід дозволить сформувати світогляд здобувачів освіти, реалізувати ідеї особистісно зорієнтованого підходу, людиноцентризму, що сприятиме вихованню СЦ.

Застосування компетентнісного підходу у процесі виховання обґрунтовано О. Гулай [38], В. Єгоровою [54], Л. Зданевич [59], Л. Карнаух [76; 77], О. Молчанюк [117], Л. Михайловою [116], О. Литовченко [104], М. Фурдуй [185], А. Харківською [192], Г Шевченко [211].

А. Харківська зазначає: «Необхідно оцінювати не лише обсяг знань, умінь і навичок, а й професійну компетентність майбутнього фахівця» [192, с. 407].

На думку О. Молчанюк [117, с. 2, 60], компетентнісний підхід визначає процес формування світогляду людини її ціннісних орієнтирів та установок, а переконання, орієнтації майбутнього педагога, які формуються в процесі виховання, залежать від його компетенції.

Л. Зданевич наголошує: «компетентнісний підхід передбачає підвищення суб'єктності самого студента в навчальному процесі, пов'язаної з умінням орієнтуватися в потоці інформації і рефлексією, тобто формуються поведінкові моделі – коли випускник здатний не просто відтворити інформацію (знання), а й самостійно орієнтуватися в ситуації і кваліфіковано вирішувати завдання, що постають перед ним (в ідеалі і ставити нові)» [59, с. 91].

В. Єгорова [54, с. 190] звертає увагу на те, що виховання компетентної особистості, котра володіє глибокими знаннями, високими моральними якостями і є професіоналом, уміє діяти належно у вирішальних ситуаціях, застосовуючи знання і вміння, беручи на себе відповідальність за свою діяльність, є головним завданням вищої школи.

Таким чином, компетентнісний підхід при виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, забезпечить побудову особистісної ціннісної стратегії розвитку для кожного здобувача освіти, а також сприятиме міцності засвоєння знань про соціальні цінності.

Використання системного підходу у процесі виховання майбутніх фахівців досліджено М. Гагаріним [30], О. Горбенко [34], Г. Пономарьовою [144], М. Рогановою [155], О. Столяренко [172], А. Харківською [190], Х. Шапаренко [207].

«Сучасна освіта, спираючись на системний підхід та постійне впровадження інновацій, готує випускників до адаптації в різних умовах і обставинах професійної діяльності, розвиває в них здатність до самонавчання та самовдосконалення, сприяє швидкому освоєнню нових умінь та навичок» [190, с.35]

Х. Шапаренко [207, с. 102–103] зазначає, що центральним поняттям у системному підході є «система», яка є метанауковим, засадничим поняттям і складається з пов'язаних між собою компонентів. Вчена наголошує на тому, що, вилучення будь-якого зі складових її компонентів тягне за собою істотні збої або навіть повне припинення цього функціонування.

Оскільки процес виховання є організованою системою та передбачає єдність усіх складових, урахування вищезазначеного підходу є важливим при розробці структурно-функціональної моделі виховання СЦ у МПДО.

На необхідності використання діяльнісного підходу у процесі виховної роботи зосереджено увагу, С. Вітвіцькою [26], О. Горбенко [34], В. Золотарьова [60], Д. Іванюк, А. Січкач [82] О. Севаст'яновою [161], А. Чаговець [204].

О. Золотарьова [60] звертає увагу на те, що з позиції діяльнісного підходу формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти здійснюється завдяки організації їхньої активної ціннісної діяльності, основними видами якої є освітня, комунікативна.

Слушною є думка О. Горбенко [34, с. 64], яка наголошує на тому, що з одного боку, діяльність у будь-яких видах, формах безпосередньо та опосередковано впливає на зміни в структурі особистості, а з іншого – особистість має право обирати ті види і форми діяльності, до яких вона схильна та які задовольняють потреби особистісного розвитку.

Отже, спираючись на діяльнісний підхід, МПДО матимуть можливість у різних видах діяльності застосувати свої знання щодо СЦ з метою особистісного розвитку.

При розробці структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти враховано такі принципи виховної роботи: національної спрямованості, єдності теорії та практики, природовідповідності, культуровідповідності, гуманізму, цілісності, діалогічності.

Принцип національної спрямованості зосереджено увагу у працях С. Волошин [28], В. Золотарьовою [60], Т. Ревенко [152], О. Остапенко [129].

О. Золотарьова [60], досліджуючи ціннісні орієнтації здобувачів освіти у процесі виховної роботи закладу вищої технічної освіти, виокремлює принцип національної спрямованості. Під ним учена розуміє формування в майбутніх інженерів самосвідомості, виховання любові до рідної землі, свого народу, шанобливе ставлення до його культури, повагу, толерантність до всіх народів, що населяють Україну.

У своїй праці В. Волошин [28, с.140] наголошує на тому, що принцип національної спрямованості сприяє формуванню національної самосвідомості, вихованню любові до рідної землі, українського народу,

шанобливого ставлення до його культури; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися належністю до українського народу.

Даний принцип є доцільним при розробці структурно-функціональної моделі виховання СЦ у МПДО, оскільки враховує вимоги Закону України «Про вищу освіту» [149] щодо забезпечення патріотичного виховання.

Значущість принципу єдності теорії та практики з'ясовано О. Молчанюк [117], О. Цибулько [202] та Х. Шапаренко [207].

На думку О. Молчанюк [117], під час теоретичного пізнання можливо визначити й усвідомити взаємозв'язки всіх системних елементів (понять, протиріч, законів тощо) на основі внутрішніх процесів мислення і формування певних знань, умінь і навичок. Крім того, у процесі розвитку мислення здобувача вищої освіти він набуває практичної значимості.

Х. Шапаренко [207] звертає увагу на те, що відмінності в цілях, змісті, методах тієї чи іншої діяльності призводять до неприродного їх розподілу, обумовленому однобічною спрямованістю особистості, а отже, в освітньому процесі має бути дотриманий принцип єдності освітньої та педагогічної (практичної) діяльності.

Зазначений принцип буде використаний у процесі виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти шляхом залучення їх до діяльності, що має соціально-ціннісний характер.

Про необхідність врахування принципу природовідповідності наголошують Д. Бінецький [13], Г. Пономарьова [144], М. Роганова [155], А. Чаговець [204].

На думку Г. Пономарьової [144, с. 102], зміст, методи і форми виховання мають урахувувати необхідність вікової та статевої диференціації, організації соціального досвіду людини й індивідуальної допомоги їй, що відповідає принципу природовідповідності.

М. Роганова [155] реалізацію принципу природовідповідності виховання в сучасному трактуванні вбачає у розумінні взаємозв'язку біологічних (фізіологічних), психічних (соціальних), духовних (етичних)

якостей людини, науковому розумінні природних і соціальних процесів, узгоджуватися із загальними законами розвитку природи і людини, формувати у неї відповідальність за еволюцію ноосфери і самої себе.

Спираючись на вищезазначене, можна зробити висновок, що врахування даного принципу дозволить з'ясувати методи, прийоми, форми роботи зі здобувачами вищої освіти, які якнайкраще сприятимуть вихованню СЦ у МПДО.

На принципі культуровідповідності зосереджувались С. Волошин [28], Г. Пономарьової [144], М. Роганової [155], А. Чаговець [204].

А. Чаговець [204, с. 199], досліджуючи проблему гармонійного виховання дітей 4 – 6-ти років у культурно-освітньому просторі ЗДО, з'ясовано, що культуровідповідність у процесі виховання передбачає органічний зв'язок із культурним надбанням усього людства, історією свого народу, його мовою, культурними традиціями, народним мистецтвом.

На доцільності принципу культуровідповідності акцентує увагу С. Волошин [28, с. 139] у своєму дослідженні патріотичного виховання учнів початкової школи, визначаючи його як принцип, що забезпечує органічну єдність патріотичного виховання з історією та культурою народу, його мовою, народними традиціями та звичаями як виразниками духовної єдності, наступності й спадкоємності поколінь.

Оскільки вищезазначений підхід передбачає формування системи цінностей з огляду на національні та культурні особливості, вважаємо за необхідне врахувати його при розробці структурно-функціональної моделі виховання СЦ у МПДО.

Наступний принцип, на який будемо спиратись при розробці структурно-функціональної моделі – принцип гуманізму. Його враховано у працях С. Бінецького [13], О. Золотарьової [60], Г. Пономарьової [144], М. Роганової [155].

О. Золотарьова [60, с. 70] зазначає, що принцип гуманізації виховного процесу ґрунтується на повазі до особистості здобувача освіти, його прагнень

та потреб. Особистість здобувача освіти, на думку вченої, – цінність, що передбачає ставлення до нього з урахуванням його вікових та індивідуальних особливостей і можливостей.

С. Бінецький [13, с. 130–131], досліджуючи проблему виховання в молодших підлітків прагнення до самостійності в процесі спортивно-ігрової діяльності, наголошує на важливості принципу гуманізму. Незважаючи на те, що праця дослідника присвячена підліткам, його думка є значущою для нашого дослідження.

Вищезазначений принцип відповідає ідеї особистісно зорієнтованого навчання та виховання, що є основою процесу виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Зміст принципу цілісності з'ясовано С. Карпенчук [65], Л. Куземко [79], Г. Товканець [181].

На думку С. Карпенчук [78, с. 42] принцип цілісності процесу виховання означає, що, моделюючи проект майбутньої педагогічної системи чи будь-якої з її ланок, потрібно досягти гармонійної взаємодії всіх елементів чи підсистем як по горизонталі (у межах певного етапу), так і по вертикалі (весь період).

Л. Куземко [95, с. 5] сутність принципу цілісності вбачає в організації системного педагогічного процесу, що спрямований на гармонійний та всебічний розвиток особистості і передбачає наступність у реалізації напрямів та етапів виховної роботи всіх соціальних інституцій.

На нашу думку, принцип цілісності буде підґрунтям структурно-функціональної моделі виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, оскільки її реалізація охоплює різні види діяльності майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Принцип діалогічності виховання детально розглянуто у працях І Данченко [39], В. Ляпунової [108], Г. Пономарьовою [144], М. Рогановою [155].

В. Ляпунова [108, с. 163] діалогічність, діалогізм визначає як здатність суб'єкта сприймати і враховувати правомірність, внутрішню обґрунтованість не лише власної думки, а й інших способів міркування і висловлювань, що їх утілюють.

І. Данченко [39, с. 99] наголошує на тому, що застосування принципу діалогічності дозволяє реалізувати розвиток здібностей, формування інтересів, мотивів здобувачів освіти; засвоєння ними способів діяльності, надбання індивідуального досвіду.

Використання принципу діалогічності дозволить будувати стосунки на основі взаєморозуміння та співробітництва і забезпечить досягнення високого рівня вихованості, тому має бути врахований при розробці структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Отже, підсумовуючи усе вищезазначене, детермінантними принципами суспільства визначаємо: виховання гуманізму, патріотизму, демократизму, автономності та відповідальності, партнерства, соціальної активності.

Уважаємо за доцільне врахувати думку А. Кравчені, яка наголошує, що структурно-функціональна модель системи визначає не тільки компоненти та їх взаємозв'язок (тобто структуру), але й їх функціональну орієнтованість [94, с. 148].

Структурно-функціональна модель системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти подана на рисунку 2.1.

Мета системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти полягає у вихованні соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти протягом усього періоду навчання.

З огляду на це, слушною є думка сучасних вітчизняних науковців, у працях яких зазначається: «Слід зазначити, що цілі роботи навчального закладу формулюють від найбільш загальних до найбільш локальних. У ВНЗ загальна мета роботи може бути представлена в уставі, а локальні – у кваліфікаційних характеристиках фахівців» [187, с. 60].

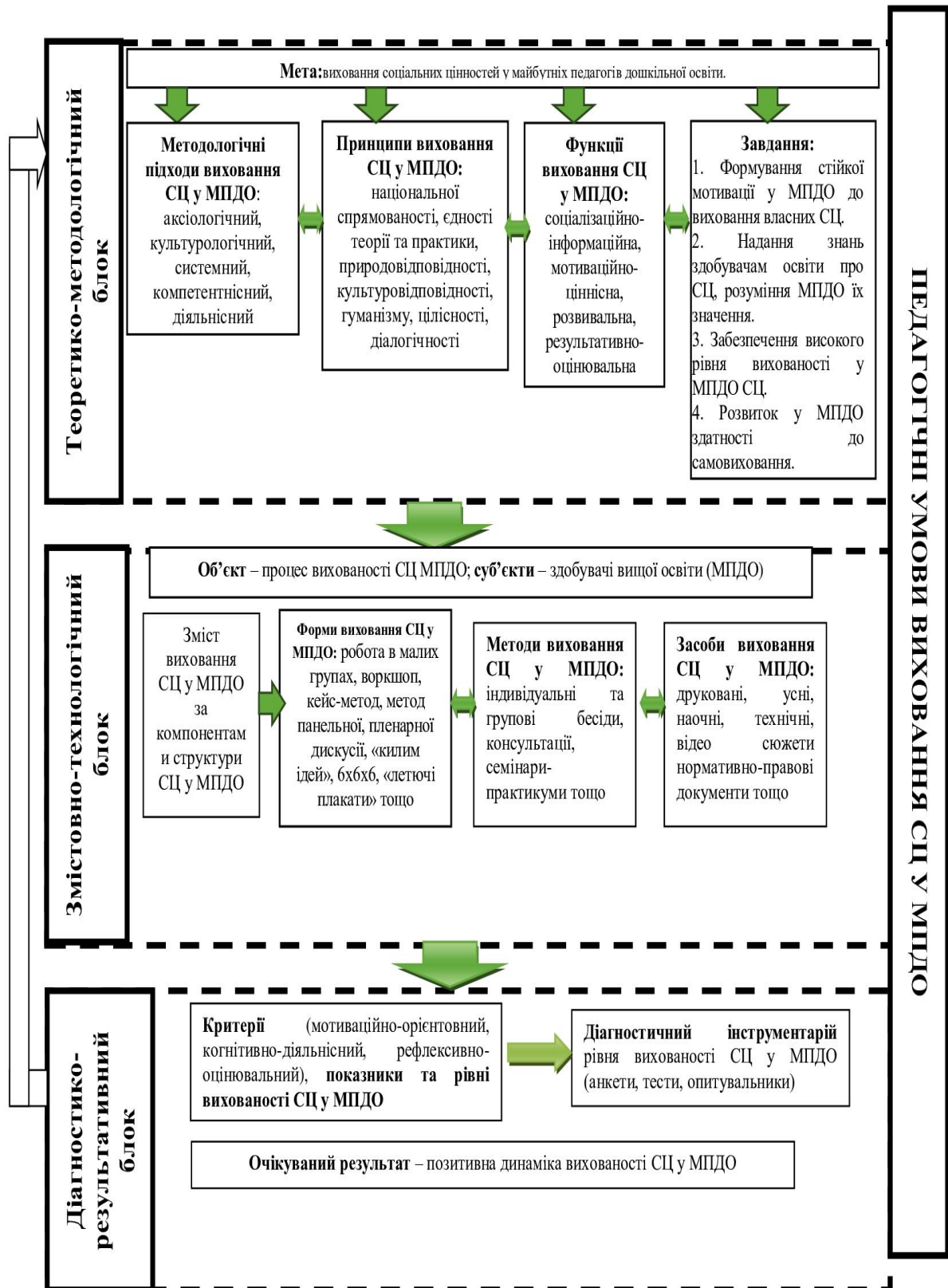

Рис. 2.1. Структурно-функціональна модель системи виховання СЦ у МПДО

Відповідно до теми дослідження виокремимо компетенції за освітньо-професійною програмою (ОПП) підготовки бакалаврів зі спеціальності «Дошкільна освіта» [128], якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти.

Таблиця 2.1

Компетенції за освітньо-професійною програмою підготовки бакалаврів зі спеціальності «Дошкільна освіта»

1	2
Загальні компетенції	ЗК-1. Здатність розуміти значення культури як форми людського існування. Керуватися у своїй професійній діяльності загальнолюдськими, національними культурними, соціальними цінностями.
	ЗК-3. Здатність вибудовувати соціальну взаємодію за принципами толерантності, безоціночності іншої особистості; вирішувати конфліктні ситуації і надавати підтримку в нових, проблемних і кризових ситуаціях, керуючись соціальними цінностями.
	ЗК-5. Здатність до ефективної комунікації. Продукувати дискурси, з урахуванням представників різних вікових і соціальних груп і дотримуючись соціальних цінностей.
	ЗК-8. Здатність до самоорганізації та мотивації подальшої професійної діяльності. Спроможність працювати на основі соціальних цінностей у команді, самоорганізовуватися, вмотивовувати і згуртовувати представників різних професійних та соціальних груп задля результативного вирішення актуальних завдань.
	ЗК-9. Здатність до толерантності. Виявляти готовність працювати із суб'єктами освітнього процесу в полікультурному, поліетнічному, мультимовному середовищі, керуючись соціальними цінностями; виявляти повагу до різноманітності та мультикультурності.
	ЗК-10. Здатність діяти на основі етичних настанов і міркувань. У будь-яких професійних і життєвих ситуаціях послуговуватися принципами та нормами етики, правилами культури поведінки у стосунках з дорослими та дітьми на основі загальнолюдських та національних, соціальних цінностей, норм суспільної моралі.
Фахові компетенції	ФК-9. Здатність конструктивно співпрацювати з родинами та громадськістю. Організувати й реалізувати спільну взаємодію з психологами і сім'єю з питань виховання, навчання і розвитку дітей дошкільного віку, враховуючи соціальні цінності; спільно з громадськими організаціями розробляти і реалізувати культурно-просвітницькі програми, спрямовані на удосконалення дошкільної освіти України, підвищувати соціальну значущість та привабливість, авторитетність та впливовість професії через сучасні інформаційно-комунікаційні технології.

У процесі реалізації даної моделі динаміка змін виділених компетенцій стане індикатором позитивної динаміки вихованості СЦ у МПДО.

Запропонована структурно-функціональна модель системи дає можливість вирішити наступні завдання:

1. Формування стійкої мотивації у МПДО до виховання власних СЦ.
2. Надання знань здобувачам освіти про СЦ, розуміння МПДО їх значення.
3. Забезпечення високого рівня вихованості у майбутніх педагогів дошкільної освіти СЦ.
4. Розвиток у МПДО здатності до рефлексії власного рівня вихованості.

В основі структурно-функціональної моделі системи покладено методологічні підходи та принципи виховання СЦ МПДО, які обґрунтовані вище.

Відповідно до алгоритму дослідження наступним етапом стане визначення функцій виховання соціальних цінностей у МПДО.

О. Дубасенюк визначає наступні функції виховної діяльності педагога: інтегративну, конструктивну, світоглядну та аксіологічну. Інтегративна функція реалізує особливості сучасного наукового розвитку, що характеризується тенденцією до об'єднання різних людинознавчих наук, аспектів і методів дослідження людини у комплексних системах. Конструктивна функція в діяльності педагога-вихователя спрямована на критичний розгляд традиційних підходів, стереотипів, які гальмують розвиток педагогічної науки. Світоглядна функція педагога-вихователя полягає в осмисленні системи узагальнюючих поглядів про природу, суспільство, людину. Аксіологічна (нормативно-оцінна) функція активно впливає на формування образу професіонала-вихователя. Цей образ створюється на перехресті багатьох споріднених наук: педагогіки, етнопедагогіки, психології, соціології, психології праці, професіографії. Важливою спільністю визначеного кола наук є антропоцентриський погляд

на людину, гуманістичну орієнтацію стратегії виховання на інтереси, здібності, нахили юнацтва [49, с.23–24].

Основні функції системи виховання за М. Лукашевичем культурологічна, адаптаційна, нормативна; соціалізаційна; соціального контролю ціннісноутворювальна; інтегративна; за В. Ортинським – організаційно-мотиваційна (формування мотивації розвитку особистості, її вдосконалення і самовдосконалення, організація діяльності, спілкування та творче залучення всіх вихованців до виховного процесу); діагностична (виявлення реального рівня розвитку людини, факторів впливу на особистість); прогностично-проективна (планування бажаного результату та умов його досягнення, розроблення плану та програми досягнення виховної мети); формувально-розвивальна (формування та постійне вдосконалення в людини соціально-ціннісних якостей, забезпечення гармонійного розвитку особистості та максимальної реалізації її творчого потенціалу); інформаційно-комунікативна (цілеспрямований психолого-педагогічний та інформаційний вплив на свідомість, інтелектуальну, духовно-перцептивну, вольову і мотиваційну сфери особистості, формування високої культури спілкування, правил загального етикету і поведінки, розвиток соціально-значущих цінностей); контрольньо-оцінювальна (виявлення й оцінка результатів виховання, ефективності системи виховної роботи та внесення відповідних коректив і змін) [119].

А. Харківська до функцій виховання креативного ставлення до педагогічної діяльності МПДО відносить: «організаційно-інформаційну (сприяє швидкому опануванню роботи з освітніми та комунікативними технологіями щодо виховання креативності); мотиваційна (сприяє зростанню інтересу до нових методик виховання, самоосвітньої діяльності, які направлені на вдосконалення професійної діяльності майбутніх педагогів дошкільної освіти); розвивально-комунікаційна (сприяє всебічному гармонійному розвитку, саморозвитку майбутніх педагогів дошкільної освіти використовуючи сучасних

інформаційні ресурси, хмарні та цифрові технології для виховання креативного ставлення)» [196, с. 7].

Отже, підсумовуючи все вищезазначене у процесі реалізації даної моделі будуть використовуватися такі функції: соціалізаційно-інформаційна, мотиваційно-ціннісна, розвивальна, результативно-оцінювальна.

Зміст соціалізаційної функції щодо виховання ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців досить детально висвітлено в роботі О. Золотарьової [60, с. 73]. На думку вченої, соціалізаційна функція характеризує забезпечення засвоєння та активне відтворення культурних взірців поведінки, цінностей, традицій свого професійного середовища.

Р. Савчук розглянуто функцію соціалізації, яка має за мету формування людської особистості на основі залучення індивіда до численних цінностей, накопичених соціумом [158, с.113–118].

М. Братко обґрунтовано функції освітнього середовища закладу вищої освіти та з-поміж усіх виокремлено соціалізаційну, що полягає в забезпеченні соціалізації особистості [15, с. 14].

В. Шемчук визначає інформаційну функцію як функцію, що забезпечує обмін інформації, сприянню інформатизації суспільства та участь у світовому інформаційному просторі з метою забезпечення вільного обміну інформацією, захисту інформаційних прав і свобод людини, забезпечення інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки [212].

Інформаційна функція дозволяє інформувати людей про вимоги, що ставляться державою, повідомляти про те, які вчинки і дії визнаються суспільно корисними, а які, навпаки, суперечать інтересам суспільства [63, с. 46].

Інтеграція змістовного наповнення соціалізаційної та інформаційної функцій дозволить більш якісно здійснювати виховання СЦ у МПДО, пізнавати освітнє середовище, а також сприяти формуванню власних соціальних норм і установок, оскільки соціалізація відбувається через інформаційну комунікацію у різних її проявах.

Отже, соціалізаційно-інформаційна функція є провідною функцією у вихованні соціальних цінностей у майбутніх педагогів та, крім соціалізаційної, виконує інформаційну роль, що полягає в інформуванні здобувачів освіти про форми, методи і засоби виховання соціальних цінностей.

Для нашого дослідження важливою є думка М. Роганової [155, с. 152] щодо доцільності використання у процесі виховання спонукальної функції, оскільки вона, на наш погляд, схожа з мотиваційно-ціннісною. Досліджуючи проблему виховання духовної культури здобувачів освіти, учена визначає, що спонукальна функція спрямовує здобувача освіти на прояв творчої активності щодо спрямованої на освоєння духовної і матеріальної культури народу, її врахування сприятиме формування мотиваційної сфери майбутніх педагогів дошкільної освіти.

О. Харчишина, розглядаючи мотиваційну функцію, зазначає, що одними із важливих характеристик даної функція є забезпечення ефективності людських ресурсів, стимулювання до креативного, мислення і прояву лідерських здібностей. Ученою також зазначено, що підґрунтям мотиваційної функції є цінності, місія, різноманітні символи та норми [200].

На думку В. Григоренко та В. Штерєб, мотиваційна функція забезпечує реалізацію систематичної орієнтації студентів на креативну та якісну їх діяльність в умовах навчально-виховного процесу [37, с. 99]

О. Повідайчик звертає увагу на те, що мотиваційна функція надає можливість використання засобів дослідницької діяльності для стимулювання мотивації цілеспрямованої пізнавальної діяльності [139].

Відтак, врахування мотиваційно-ціннісної функції забезпечує поєднання потреб та мотивів МПДО до виховання ціннісних орієнтацій стосовно соціальної та професійної діяльності із врахуванням особистісних якостей суб'єктів освітнього процесу.

На значущості розвивально-пізнавальної функції, що, на нашу думку, є складовою розвивальної, наголошує А. Чаговець [204, с. 226–227]. Дана функція реалізується у різних видах діяльності, і забезпечує ефективний

розвиток пізнавальних процесів та сприятиме розкриттю потенціалу здобувача освіти, реалізації ідей розвивального навчання, спрямованого на розвиток розумових здібностей МПДО, їх пізнавальної діяльності, міцному засвоєнню знань щодо СЦ.

О. Лоюк наголошує на тому, що розвивальна функція забезпечує умови для саморозвитку суб'єктів виховного впливу [105].

С. Булавенко до основних напрямів розвивальної функції включає формування розумової активності, розвиток інтелекту та розвиток економічного мислення [16, с. 20].

А. Герасимчук, Ю Палеха, М. Шиян акцентують увагу на тому, що реалізація пізнавальної функції забезпечує накопичення знань про природу конкретного стану соціальних явищ, про те, як розвиваються суспільство і людина на шляху свідомого перетворення себе і свого життя, про реальні результати розвитку соціального суб'єкта [26].

Таким чином, із урахуванням вимог БКДО та наступності НУШ і загальних та фахових компетенцій відповідно до ОПП Дошкільна освіта, а також, урахуваючи потреби покоління Z, розвивальна функція передбачає розвиток креативних здібностей особистості здобувача вищої освіти, який буде працювати в швидкозмінному освітньому середовищі.

О. Кузнецовою виокремлено інформаційно-оцінювальну функцію, що передбачає виникнення особистісних критеріїв та норм фахової діяльності, як внутрішньої опори побудови освітнього процесу [97, с. 19].

Т. Слюсар визначено оцінкову функцію, що забезпечує якісну і кількісну оцінку якості адміністрації школи, кожного вчителя і кожного учня [167].

Л. Шлеіною з'ясовано зміст оцінювально-результативної функції, що полягає у відстеженні якості та самооцінки власної особистості здобувача освіти результатів здійсненні самостійної діяльності, корекції способів досягнення навчальних цілей, оцінці рівнів сформованості досліджуваного процесу [213 с. 331].

Р. Келемен зазначає, що оцінювально-результативна функція спрямована на діагностику рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх молодших спеціалістів за якісними і кількісними змінами в її компонентах; визначення результативності формування феномену, який досліджується, засобами інтерактивних технологій [80, с. 130].

Погоджуємося із Г. Пономарьовою [144, с. 255–256], яка необхідність реалізації результативно-оцінювальної функції обґрунтовує у своїй роботі, визначаючи її як оцінно-результативну. Учена наголошує на тому, що реалізація цієї функції забезпечує підвищення результативності виховної роботи у закладах вищої педагогічної освіти, що містить збирання, обробку та зберігання інформації про стан і розвиток педагогічних систем, їх об'єктивне оцінювання.

Отже, завдяки результативно-оцінювальній функції здійснюватиметься визначення рівня вихованості СЦ, а також оцінювання здобутих результатів.

Отже, перший обґрунтований теоретико-методологічний блок містить мету, завдання, методологічні підходи, принципи та функції виховання СЦ МПДО.

Змістовно-технологічний блок включає об'єкти, суб'єкти, зміст виховання СЦ у МПДО за компонентами структури СЦ у МПДО, форми, методи та засоби виховання СЦ МПДО.

Об'єктом розробленої структурно-функціональної моделі системи є процес вихованості СЦ МПДО. Суб'єктами є здобувачі вищої освіти (майбутні педагоги дошкільної освіти).

Зміст виховання СЦ у МПДО ґрунтується на підвищенні рівня вихованості за визначеними компонентами структури СЦ у МПДО – емоційно-ціннісним, когнітивним та рефлексивним. Детально схарактеризовані компоненти у підрозділі 1.2.

Досягненню очікуваного результату – позитивної динаміки вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти сприятимуть відповідні форми, методи і засоби виховної роботи. Серед них – робота в малих

групах, воркшоп, кейс-метод, метод панельної, пленарної дискусії, «килим ідей», бхбхб, «летючі плакати».

Вони якнайкраще сприятимуть формуванню стійких переконань щодо необхідності виховання СЦ для кожного МПДО шляхом вирішення проблемних ситуацій та обговорень.

Однією із найбільш поширених та ефективних форм роботи є робота в малих групах.

Робота в малих групах не тільки сприяє вихованню СЦ, формуванню комунікативних навичок на основі організації командної взаємодії учасників, залученню до вирішення завдань проблемного характеру кожного здобувача освіти, але й створює умови, за яких члени групи МПДО можуть вільно висловлювати свої думки, прислухатись до думок інших та виробляти спільні рішення на засадах консенсусу та взаємоповаги. Таким чином, робота в малих групах сприятиме вихованню СЦ у МПДО.

Воркшоп – інтерактивний захід, що характеризується високою інтенсивністю групової взаємодії, та допомагає вирішити виховні завдання і забезпечить отримання знань про СЦ за відносно короткий проміжок часу.

Кейс-метод – це метод, зокрема й виховної роботи, в основі якого лежать реальні проблеми. «Кейс» – опис проблемної ситуації, що пропонується здобувачам освіти для самостійного вирішення актуальних питань щодо СЦ.

Метод панельної дискусії є подібним до обговорення у формі «круглого столу», але відрізняється тим, що до роботи залучаються не всі учасники, а декілька з них, які висловлюють протилежні погляди на питання СЦ. Даний метод сприяє вихованню здобувачів освіти, оскільки у процесі дискусії вони вчаться сприймати іншу точку зору і будувати діалог на основі толерантності і безоціночності іншої особистості [82, с. 16, 17].

Пленарна дискусія. Цей метод, який може бути використаний у виховній роботі та передбачає вільне обговорення всіма учасниками проблеми СЦ. Під час дискусії надані пропозиції фіксуються та узагальнюються.

Килим ідей є один із методів колективного вирішення проблем. Він дає змогу перейти від колективного аналізу причин значущості виховання СЦ до індивідуалізації дій учасників щодо реалізації виховних цілей.

6х6х6. Даний метод дозволяє залучити до виховної роботи усіх членів групи. При цьому кожний здобувач освіти вчиться сам та вчить інших.

Метод *«летючі плакати»* забезпечує вирішення завдань щодо засвоєння здобувачами освіти соціальних цінностей шляхом колективної роботи.

Оскільки процес виховання пов'язаний із процесом навчання, то суттєву роль відіграють освітні компоненти, що вивчаються.

Нами обрано загальну педагогіку, дошкільну педагогіку, історію педагогіки та суспільного дошкільного виховання. Під час їх вивчення здійснюється процес едукативної навчальної, наукової та виховної складових освітнього процесу.

Також, із метою виховання СЦ у МПДО розроблено спецкурс «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти», що детально описаний у наступному підрозділі.

Важливу роль у процесі виховання відіграє педагогічна практика, під час проходження якої здобувачі освіти закріплюють здобуті компетенції. «Провідною ідеєю педагогічної практики є розвиток індивідуальних творчих здібностей студентів, становлення індивідуального стилю педагогічної діяльності» [197, с. 6].

На значущості педагогічної практики у процесі виховання наголошує Г. Пономарьова [144, с. 325]. Учена акцентує увагу на тому, що саме педагогічна практика є важливою ланкою в підготовці фахівця до педагогічної діяльності, у процесі якої уточнюються та закріплюються теоретичні знання, набуваються необхідні вміння та навички; не менш важливе місце має і те, що здобувачу освіти надається можливість на виробництві перевірити придатність своїх особистих якостей до виконання складних обов'язків педагога.

Разом із тим, під час проходження педагогічної практики здобувачі освіти залучаються до освітнього процесу, що передбачає виховання цінностей, а отже, постає необхідність самовиховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Розроблена структурно-функціональна модель системи досліджується за допомогою форм (індивідуальні та групові бесіди, консультації, семінари-практикуми тощо) та засобів (друковані, усні, наочні, технічні, відео сюжети нормативно-правові документи), які використовуються в освітньому процесі.

Діагностико-результативний блок включає: критерії, показники та рівні вихованості СЦ у МПДО, а також діагностичний інструментарій вимірювання ефективності виховання СЦ у МПДО.

Для визначення рівня вихованості соціальних цінностей були розроблені критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний та відповідні їм показники й рівні.

Детально розроблений та схарактеризований критеріальний апарат щодо виявлення рівня вихованості СЦ у МПДО представлено у підрозділі 1.3.

Із метою вимірювання показників за вищезазначеними критеріями було використано такі анкети: «Визначення мотивації до виховання власних соціальних цінностей» (адаптація інструментарію С. Бубнової), «Визначення розуміння майбутніми педагогами дошкільної освіти необхідності виховання соціальних цінностей» (адаптація інструментарію В. Мільмана), «Діагностика умотивованості майбутніх педагогів дошкільної освіти до вихованості загальнонавчаних соціальних цінностей» (адаптація анкети М. Роганової), «Самоаналіз власних соціальних цінностей» (адаптація анкети О. Золотарьової) «Прагнення до самовиховання соціальних цінностей» (адаптація анкети Х. Шапаренко), «Визначення здатності регулювати поведінку на основі соціальних цінностей», а також опитувальники: «Визначення знань майбутніх педагогів дошкільної освіти

про соціальні цінності», «Визначення уміння виховувати соціальні цінності у дошкільників».

Для з'ясування загального рівня вихованості було розроблено кваліметричну модель.

Для вимірювання показників у педагогіці використовуються різні методи збору інформації: опитування (анкетування та інтерв'ювання), спостереження, вивчення документації, аналіз статистичних даних, фокус група. Серед методів досліджень будемо використовувати метод експертної оцінки та анкетування.

Метод експертної оцінки є способом прогнозування та оцінки майбутніх результатів дій на основі прогнозів фахівців. При застосуванні методу експертних оцінок проводиться опитування спеціальної групи експертів з метою визначення певних змінних величин, необхідних для оцінки досліджуваного питання [98, с. 67].

Анкетування – метод, що є поширеним у соціологічних дослідженнях, і полягає в опосередкованому збиранні інформації про об'єкт дослідження шляхом реєстрації відповідей респондента [32, с. 29].

Очікуваним результатом взаємодії компонентів структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ у МПДО є досягнення мети, а отже, позитивна динаміка вихованості СЦ у МПДО. Також, на наш погляд, виховання буде більш ефективним, якщо будуть створені певні педагогічні умови.

Аналіз науково-педагогічної літератури та власний досвід роботи свідчить про необхідність створення певних педагогічних умов для виховання соціальних цінностей для майбутніх педагогів дошкільної освіти. Тому, відповідно до логіки нашого дослідження потребує уточнення поняття «педагогічні умови».

О. Дурманенко [52, с. 136] педагогічні умови визначає як особливості організації освітнього процесу у ЗВО, що детермінують результати

виховання, освіти та розвитку особистості здобувача освіти, об'єктивно забезпечують можливість їх досягнення.

На думку О. Золотарьової, [60] педагогічні умови є сукупністю педагогічно доцільних обставин, змістовною характеристикою компонентів формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти закладів вищої технічної освіти у процесі виховної роботи.

У праці О. Горбенко [34, с 120] педагогічними умовами виховання ціннісних орієнтацій студентської молоді засобами східних одноборств визначено сукупність психолого-педагогічних методів, засобів і прийомів, необхідних для здійснення виховного впливу на особистість із метою формування ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Із огляду на вищезазначене, під педагогічними умовами будемо розуміти сукупність певних обставин, що є визначальними у вихованні та розвитку особистості здобувача освіти [217].

Розглянемо роботи, у яких визначаються педагогічні умови, що сприяють вихованню.

Так, у дослідженні О. Кондрицької [87, с 4] такими педагогічними умовами є: усвідомлення здобувачами освіти на рівні переконань гуманістичного сенсу особистісно орієнтованого виховання; стимулювання інтелектуальної ініціативи здобувачів освіти у засвоєнні теоретичних засад гуманізації виховного процесу як фактора поглиблення обізнаності майбутніх учителів щодо сутності, характеристик особистісно орієнтованої моделі виховання та особистісно орієнтованого потенціалу артпедагогіки; організація суб'єкт-суб'єктного стилю взаємодії у підсистемах «здобувач вищої освіти-здобувач вищої освіти», «здобувач вищої освіти-викладач», «здобувач вищої освіти-учень»; включення майбутнього вчителя у діяльність артпедагогічного змісту, що є важливою для педагогічної діяльності, пріоритетом якої є дитиноцентризм.

Г. Асланов [6, с. 8], відносить до педагогічних умов активне використання засобів масової інформації та інших джерел для поширення

позитивного досвіду зі збереження і зміцнення здоров'я; розроблення й упровадження сучасних інформаційно-освітніх програм і відповідної соціальної реклами для різної цільової аудиторії.

У науковому доробку Т. Алексєєнко [171, с. 108] також розглянуто педагогічні умови. Вченою виокремлено наступні педагогічні умови: усвідомлення сутності базових соціальних цінностей, їх морально-етичного змісту; достатнього осмислення членами групи соціальних настанов, групових норм і рольових очікувань; оптимізації групових комунікацій і психологічного мікроклімату на засадах духовності і пошуках балансу у вияві «Я» відносно «Інших»; збагачення позитивного досвіду виховання соціальних цінностей малої групи школярів, досвіду соціальної взаємодії шляхом спрямування малих груп на конструктивну, соціально-значущу і соціально-ціннісну діяльність; профілактики соціальних відхилень у поведінці школярів.

Для нашого дослідження значущими є педагогічні умови виховання соціальних цінностей у здобувачів освіти вищих технічних закладів освіти, визначені Ю. Корницькою [88, с. 11]. Серед них – гуманізація виховного середовища ЗВО на основі демократизації взаємодії учасників педагогічного процесу; змістове та організаційне забезпечення виховання у здобувачів освіти соціальних цінностей з метою формування в них умінь соціальної взаємодії, конструктивного діалогу, суспільно схвалюваної позиції; залучення здобувачів освіти до різноманітної соціально ціннісної діяльності для стимулювання в них соціальної активності.

Здійснивши аналіз наукових робіт, ми дійшли висновку, що більшість науковців при виборі педагогічних умов звертає увагу на реалізацію принципу гуманізації, особистісно-орієнтованого, діяльнісного підходів у вихованні, характер взаємодії педагога та здобувача освіти.

Зокрема, вищеперераховані принципи передбачають «залучення, адаптацію та розвиток зовнішніх цінностей, знань і технологій поведінки, з метою задоволення норм поведінки» [195, с. 16].

З огляду на вищезазначене, педагогічними умовами виховання СЦ у МПДО визначено:

1. Комплексну гуманізацію та гуманітаризацію освітнього процесу.

Дана педагогічна умова ґрунтується по-перше на постулатах Біблії та філософському вченні І. Канта про категоричний імператив, який має два основних положення: чинити так, щоб максими (правила), якими керується воля людини, могли б стати принципами загального законодавства; чинити так, щоб завжди ставитися до людства як у своїй особі, такі в особі будь-кого іншого також, як до мети й ніколи не ставитися до нього тільки як до засобу [183, с. 272].

Як зазначається у аналітичному звіті, підготовленому Державною науковою установою «Інститут освітньої аналітики «основними принципами державної політики у сфері дошкільної освіти проголошено єдність виховних впливів сім'ї і закладу дошкільної освіти; рівність умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, обдарувань, усебічного розвитку кожної дитини; особистісно-зорієнтований підхід до розвитку дитини; демократизація та гуманізація педагогічного процесу» [47, с. 13].

Питання гуманізації освіти є одним із пріоритетних напрямів реалізації державної політики у сфері освіти: «Процес гуманізації освіти визначає основний напрям її розвитку в сучасному суспільстві» [198].

Оскільки наше дослідження присвячено майбутнім педагогам дошкільної освіти, уважаємо за необхідне врахувати думку А. Чаговець [204, с. 183] стосовно гуманізації суспільно-економічних відносин, які є основою гармонійного виховання дошкільників.

Гуманістичні цінності є складовою соціальних, та їх виховання неможливе без створення сприятливого клімату, що передбачає гуманне ставлення викладача до здобувача освіти, здобувача освіти до викладача, здобувача освіти до здобувача освіти. Виховання на принципах гуманізму створює умови для становлення гуманної особистості, яка з розумінням

і повагою ставиться до потреб інших людей. Тому саме гуманне ставлення до людини виховує гуманну особистість.

На думку П. Скляр, Т. Уманської [166], гуманізм – це система поглядів, що визначає абсолютну гідність людини, яка повинна бути метою, однак ніколи не засобом для досягнення мети. Ученою також визначено головне завдання гуманітаризму – ознайомлення зі світовою культурою та змістом культури, оскільки виховувати людяність, гідність, цивілізоване співжиття неможливо без культурознавчої складової.

Уважаємо за доцільне врахувати думку В. Потапової, якою визначено ключові аспекти проблеми гуманізації та гуманітаризації освіти: «гуманізація і гуманітаризація запобігає виникненню психологічних травм при необхідності зміни ціннісних орієнтацій, позбавленні стереотипів у поглядах і поведінці шляхом особистісно-зорієнтованого процесу навчання; гуманізація і гуманітаризація освіти сприяє спрямуванню індивіда не тільки на здобуток знань, засобів їх здобуття, але, перш за все, на розвиток своїх потенцій, творчих здібностей як на пряму мету, без якої неможлива самоактуалізація особистості; гуманізація і гуманітаризація освіти спонукає індивіда до пошуку власних шляхів перетворення з пасивного споживача інформації на активного пошукувача; створення себе як самодостатньої творчої особистості» [147, 25–26].

Таким чином, під комплексною гуманізацією та гуманітаризацією освітнього процесу задля забезпечення виховання СЦ у МПДО будемо розуміти процес створення відповідного освітнього середовища, яке виконує соціалізаційно-інформаційну, мотиваційно-ціннісну, розвивальну, результативно-оцінювальну функції, сприяє гуманному (толерантному) відношенню до суб'єктів освітнього процесу та переходу процесу виховання на якісно новий рівень із урахуванням потреб та запитів усіх його учасників; утвердження здобувача освіти як головної цінності; забезпечення гармонійного всебічного виховання МПДО; спонукання до самостійного вирішення проблемних ситуацій; використання змісту відповідних освітніх

компонентів із метою розвитку якостей особистості, підвищення культури МПДО і загального рівня вихованості СЦ.

2. Процес виховання СЦ матиме позитивну динаміку, якщо буде досягнута усвідомленість здобувачами освіти необхідності виховання СЦ через упровадження в освітній процес спецкурсу «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти».

У дисертаційній роботі «Формування ціннісних орієнтацій студентів у процесі виховної роботи вищого технічного навчального закладу» О. Золотарьової [60, с. 83, 85] розглянуто ціннісні орієнтації як домінанта всього життя людини: і як фахівця своєї справи, і як особистості, і як індивідуальності, в усій сукупності проявів. Дослідниця розглядає процес виховання ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти як неперервний, свідомий, цілеспрямований процес становлення аксіосфери, що спирається на взаємодію внутрішньо значущих і активно-творчо сприйнятих зовнішніх чинників, принципів, обумовлюється певним механізмом та етапами; відрізняється цілісністю особистісно змістового та операційно-аналітичного компонентів; орієнтований на набуття ціннісних, сутнісних сил особистості, духовних орієнтирів розвитку.

З огляду на це, усвідомлення здобувачами освіти необхідності виховання СЦ постає важливою педагогічною умовою.

Для визначення даної педагогічної умови виховання СЦ у МПДО нами було проаналізовано робочі навчальні програми нормативних освітніх компонентів циклу професійної підготовки «Загальна педагогіка», «Дошкільна педагогіка», «Історія педагогіки та суспільного дошкільного виховання» та з'ясовано доцільність упровадження спецкурсу «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти».

Ефективність використання спецкурсів доведена у роботі М. Роганової [155, с. 367], яка присвячена вихованню духовної культури здобувачів освіти засобами культурологічних дисциплін. Зокрема, результатом впровадження спецкурсу «Духовна культура особистості» стало

формування у здобувачів освіти духовних потреб, підвищення рівня етичної компетентності, досягнення гармонії з навколишнім світом, що виявляється в гуманістичних вчинках, духовному зростанні, самовдосконаленні.

Отже, упровадження спецкурсу в освітній процес здобувачів вищої освіти сприятиме актуалізації ролі та значення СЦ у процесі професійної та соціальної сфер діяльності з урахуванням здібностей, розкриттю потенціалу та формування загальних та фахових компетенцій.

Завданнями спецкурсу визначено: ознайомлення здобувачів освіти із сутністю понять «цінності», «соціальні цінності» та їх значенням у процесі виховання; структурою соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти; теоретичними основами виховання СЦ (методологічні підходи, принципи, функції); оволодіння основами планування та організації виховання власних СЦ; здійснення самоаналізу рівня вихованості СЦ тощо. Вивчення спецкурсу здобувачі освіти спрямоване на формування таких компетенцій: ЗК-1. Здатність розуміти значення культури як форми людського існування, ЗК-5. Здатність до ефективної комунікації, ЗК-8. Здатність до самоорганізації та мотивації подальшої професійної діяльності тощо (повний перелік компетенцій представлений у табл. 2.1). Використання різного типу форм, методів та засобів у процесі проходження спецкурсу сприятиме підвищенню рівня вихованості СЦ у МПДО.

Наступним етапом дослідження буде аналіз сучасного стану вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

2.2. Сучасний стан вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти

Із метою з'ясування рівнів вихованості СЦ у МПДО проводилось експериментальне педагогічне дослідження протягом 2018 – 2020 рр.

С. Важинський, Т. Щербак [18, с. 91] визначають поняття «експеримент» як проведене у визначених умовах серії дослідів

для спостереження за станом об'єкта дослідження, які дозволяють стежити за його змінами і відтворювати їх кожний раз під час повторення дослідів. Метою експериментів, на думку вчених, є визначення властивостей об'єктів дослідження та перевірка справедливості гіпотез і на цій основі широке вивчення теми наукового дослідження. Більшість науковців виділяють констатувальний, формувальний та контрольний експеримент [134].

Сутність констатувального експерименту полягає в тому, що дослідник експериментальним шляхом встановлює лише стан педагогічної системи, що вивчається: констатує наявність зв'язків, залежностей між явищами, визначає вихідні дані для подальшого дослідження. Формувальний експеримент супроводжується застосуванням спеціально розробленої системи заходів, спрямованих на формування в учнів певних якостей, на покращення результатів їх навчання, виховання, трудової діяльності тощо. Під час контрольного експерименту визначається рівень знань, умінь та навичок за матеріалами формувального експерименту.

Слушною є думка Г. Пономарьової [144, с. 286] стосовно того, що основними етапами педагогічного експерименту є: планування експериментального дослідження; організація експерименту; проведення експерименту; інтерпретація результатів та обробка одержаних даних методами математичної статистики.

Для проведення педагогічного експерименту щодо визначення рівнів СЦ у МПДО нами було обрано три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний. У процесі констатувального етапу педагогічного експерименту розв'язано такі завдання: формування складу контрольної та експериментальної групи; розробка діагностичного інструментарію (анкети, опитувальники, тести – добір вимірювачів показників сформованості СЦ у МПДО) та кваліметричну модель оцінки рівня вихованості СЦ у МПДО; первинне вимірювання показників.

У дослідженні взяло участь 4 ЗВО – здобувачі вищої освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, Волинського національного університету імені Лесі Українки, Красноградського педагогічного фахового коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. При цьому, в освітній процес ЗВО, що брали участь у педагогічному експерименті (Красноградського педагогічного фахового коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради) було впроваджено авторський спецкурс та виховні заходи за темами: «Цінності інформаційного суспільства», «Сучасна молодь і соціальні цінності», «Мої соціальні цінності», «Соціальні цінності у просторі ЗВО», «Виховуємо соціальні цінності у дошкільнят», що сприяли підвищенню рівня вихованості майбутніх педагогів.

Для первинного вимірювання було сформовано експериментальну та контрольну групи, до якої увійшли 130 здобувачів освіти за ОПП підготовки бакалаврів зі спеціальності «Дошкільна освіта» Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Ми погоджуємося з думкою В. Авраменка та ін. [1, с. 87] стосовно того, що за умов чисельності та сукупності, малодоступності її елементів або інших причини, що не дозволяють вивчати відразу всі її елементи, то слід звертися до вивчення якоїсь частини цієї сукупності, яка називається вибіркою або вибірковою сукупністю, а вся множина досліджуваних елементів називається генеральною сукупністю. Учені наголошують на тому, що бажано сформувати вибірку таким чином, щоб вона щонайкраще представляла б усю генеральну сукупність, тобто була б репрезентативною. Для формування репрезентативної вибірки дослідники пропонують випадковий вибір, який можна почати з випадкового вибору одного об'єкту.

Дослідники І. Гордієнко-Митрофанова, Є. Підчасов, С. Саута, Ю. Кобзева [35, с. 11–12] звертають увагу на те, що при формуванні вибірки важливо враховувати не тільки особливості й обсяг генеральної сукупності, а й бажану кінцеву кількість результатів і при розрахунках обсягу репрезентативної вибірки, крім урахування якісного складу генеральної сукупності, кількісний показник можна прораховувати, доцільно використовувати такі підходи: 1. Обираючи за основу прогнозований кількісний склад генеральної сукупності, на яку буде перенесено результат. 2. Обираючи за основу обґрунтовану бажану кількість остаточних результатів для перенесення на генеральну сукупність. 3. В обох попередніх випадках прорахунок може здійснюватися з урахуванням статистичної похибки.

Ураховуючи вищезазначене, підібрано респондентів для експериментальної і контрольної групи. Для вимірювання показників рівня вихованості СЦ у МПДО було розроблено кваліметричну модель.

В основі зазначеної кваліметричної моделі нами покладено принципи, запропоновані Г. Дмитренком [42, с. 47–52]. Першим принципом оцінювання рівня вихованості СЦ у МПДО є характеристика якості, як складної властивості об'єкта. Згідно з цим принципом оцінювання вихованості СЦ у МПДО представимо у вигляді критеріїв вихованості, які висвітлені нами у підрозділі 1.3, а саме: мотиваційно-орієнтовний, когнітивно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний. Другим використаним нами принципом – став взаємозв'язок складних і простих властивостей якості об'єкта, які можна подати як ієрархічну структуру. У цій ієрархічній структурі на нижчому щаблі лежать прості властивості об'єкта, а на верхньому – складні. Отже, простими властивостями об'єкта будемо розглядати показники вихованості відповідно до вищезазначених критеріїв (п/п. 1.3). Третій принцип визначає придатність використання продукції, відповідно до особистісних і суспільних потреб. Виходячи з цього принципу, оцінювання якості будь-якого об'єкту має здійснюватися шляхом порівняння ступеня задоволеності потреб

із «еталоном якості», який у кількісному еквіваленті дорівнює одиниці, отже рівень вихованості СЦ у МПДО будемо визначати у частках одиниці. Відповідно до четвертого принципу, запропонованого Г. Дмитренком, для характеристики властивостей об'єкта обираються певні одиниці виміру. Оскільки рівень вихованості СЦ у МПДО визначений нами за тріступеневою шкалою як достатній, середній високий, то достатній рівень будемо оцінювати в 1 бал, середній – у 2 бали, високий – у 3 бали. П'ятий принцип – полягає в тому, що показники якості об'єкта можна визначити на основі фізичних, психологічних експериментів, а також шляхом побудови аналітичних моделей. У своєму дослідженні ми використали метод експертної оцінки. Шостий принцип, на думку Г. Дмитренка, для характеристики властивостей об'єкта обираються певні одиниці виміру, полягає в тому, що будь-яка складна та проста властивість об'єкта крім абсолютного показника може характеризуватися відносним. Відносний показник визначається як ступінь відповідності абсолютному показнику, а абсолютний – відображає рівень потреб суспільства, що може змінюватися з часом. При цьому абсолютний показник характеризується як еталонний (базовий). Згідно з цим принципом, усі властивості якості мають бути приведені до відповідності еталонному (базовому) показнику. Еталонним показником було обрано 3 бали, відповідно до рівнів вихованості: достатній, середній, високий. Таким чином, ступінь відповідності значенню еталонного показника, тобто відносна оцінка рівня вихованості, буде визначатися нами як 1:3 (0,33) для низького рівня вихованості СЦ у МПДО, 2:3 (0,67) – для середнього, 3:3 (1,00) – для високого.

Відповідно до сьомого принципу, кожна складна (критерій) та проста (показник) властивість об'єкта, крім абсолютного та відносного показника визначається вагомістю, що відповідає його значущості у порівнянні з іншими. У пропонованій нами кваліметричній моделі оцінки рівня вихованості СЦ у МПДО вагомості критеріїв та показників визначалися методом експертної оцінки.

Останній, восьмий принцип, стверджує, що комплексна оцінка якості об'єкта може бути представлена у вигляді функційної залежності, де змінними є відносні показники та коефіцієнти вагомості критеріїв і показників.

Розробка кваліметричної моделі здійснювалася за трьома етапами.

На першому етапі визначалися складові критерії (складові вихованості СЦ у МПДО): F_1 – мотиваційно-орієнтовний; F_2 – когнітивно-діяльнісний; F_3 – рефлексивно-оцінювальний

На другому етапі декомпонувалися критерії на показники, та визначалися показники вихованості СЦ у МПДО.

За критерієм (F_1): K_{11} – мотивація виховання власних СЦ; K_{12} – розуміння МПДО необхідності виховання СЦ; K_{13} – умотивованість МПДО до вихованості загальнозначимих СЦ.

За критерієм (F_2): K_{21} – володіння знаннями про СЦ; K_{22} – уміння проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях ; K_{23} – уміння виховувати у дітей дошкільного віку СЦ.

За критерієм (F_3): K_{31} – прагнення до самовиховання СЦ; K_{32} – самоаналіз власних СЦ; K_{33} – здатність регулювати поведінку на основі СЦ

На третьому етапі визначено коефіцієнти вагомості критеріїв (V_i) і показників (v_{ij}), де: V_i – коефіцієнт вагомості критерію F_i ($i=1, 2, 3$), v_{ij} – коефіцієнт вагомості показника K_{ij} , що відповідає фактору F_j ($j=1,2,3$).

Коефіцієнт вагомості кожного критерію і показника було з'ясовано за допомогою експертної оцінки, що здійснювалася за таким алгоритмом:

1. Формування складу групи експертів, до якої увійшли викладачі кафедри теорії і методики дошкільної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (10 осіб).

2. Визначення вагомості критеріїв кожним членом експертної групи в балах за допомогою методу експертної оцінки. Максимальна кількість балів відповідає кількості критеріїв. Бали за критеріями виставляються у порядку

зменшення їх вагомості. Таким чином, найбільш вагомий критерій отримує 3 бали, найменш вагомий критерій – 1 бал.

3. Складання зведеної таблиці за результатами оцінки експертів вагомості критеріїв.

4. Обчислення суми балів, наданих всіма експертами за кожним критерієм.

5. Обрахунок загальної суми балів за всіма критеріями.

6. Визначення коефіцієнтів вагомості критеріїв у частках від 1 шляхом ділення суми балів за кожним критерієм на загальну суму балів.

7. Округлення коефіцієнтів вагомості до сотих та їх коригування таким чином, щоб у сумі вони склали 1, 00.

Приклад зведеної таблиці та обрахунку вагомості подано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Визначення коефіцієнтів вагомості критеріїв рівня вихованості СЦ у МЦДО

№	Критерій	Члени експертної групи										Сума	Коеф. вагомості
		1 експерт	2 експерт	3 експерт	4 експерт	5 експерт	6 експерт	7 експерт	8 експерт	9 експерт	10 експерт		
1	Мотиваційно-орієнтовний	2	1	2	1	3	1	1	1	1	1	$\sum_{1p} = 14$	$\frac{\sum_{1p}}{\sum} = 0,23$
2	Когнітивно-діяльнісний	3	3	1	3	2	3	3	3	3	2	$\sum_{2p} = 26$	$\frac{\sum_{2p}}{\sum} = 0,43$ (0,44)
3	Рефлексивно-оцінювальний	1	2	3	2	1	2	2	2	2	3	$\sum_{3p} = 20$	$\frac{\sum_{3p}}{\sum} = 0,33$
	Разом	$\sum_{1c} = 6$	$\sum_{2c} = 6$	$\sum_{3c} = 6$	$\sum_{4c} = 6$	$\sum_{5c} = 6$	$\sum_{6c} = 6$	$\sum_{7c} = 6$	$\sum_{8c} = 6$	$\sum_{9c} = 6$	$\sum_{10c} = 6$	$\sum = \sum_{1p} + \sum_{2p} + \sum_{3p} = 60$	1,00

Аналогічно обчислювалися коефіцієнти вагомості показників за кожним критерієм.

На четвертому етапі оформлювалася кваліметрична модель.

Таблиця 2.3

Кваліметрична модель оцінки рівня вихованості СЦ у МПДО

Критерії (F)	Коеф. вагомості критеріїв (V)	Показники (K)	Коеф. вагомості показників	Ступінь проявлення показника
1	2	3	4	5
1. Мотиваційно-орієнтовний (F₁)	0,23 (V ₁)	1.1. Мотивація виховання власних СЦ (K ₁₁)	0,33 (V ₁₁)	p ₁₁
		1.2. Розуміння МПДО необхідності виховання СЦ (K ₁₂)	0,34 (V ₁₂)	p ₁₂
2. Когнітивно-діяльнісний	0,44 (V ₂)	1.3. Умотивованість МПДО до вихованості загальнонавчальних СЦ (K ₁₃)	0,33 (V ₁₃)	p ₁₃
		2.1. Володіння знаннями про СЦ (K ₂₁)	0,33 (V ₂₂)	p ₂₁
		2.2. Уміння проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях (K ₂₂)	0,33 (V ₂₃)	p ₂₂
		2.3. Уміння виховувати у дітей дошкільного віку СЦ (K ₂₃)	0,34 (V ₂₄)	p ₂₃
3. Рефлексивно-оцінювальний	0,33 (V ₃)	3.1. Прагнення до самовиховання СЦ	0,32 (V ₃₁)	p ₃₁
		3.2. Самоаналіз власних СЦ	0,33 (V ₃₂)	p ₃₂
		3.3. Здатність регулювати поведінку на основі СЦ	0,35 (V ₃₃)	p ₃₃

Оцінювання за розробленою кваліметричною моделлю здійснювалося таким чином.

За кожним критерієм (F_{ij}) виставлявся рівень його прояву (p_{ij}) за такою шкалою: 0,33 – достатній рівень, 0,67 – середній, 1,00 – високий.

Таким чином, загальна оцінка рівня вихованості СЦ у МПДО розраховувалася за формулою:

$$O = V_1 \cdot O_1 + V_2 \cdot O_2 + V_3 \cdot O_3, \text{ де } O_1 = v_{11} \cdot p_{11} + v_{12} \cdot p_{12} + v_{13} \cdot p_{13}; \quad O_2 = v_{21} \cdot p_{21} + v_{22} \cdot p_{22} + v_{23} \cdot p_{23}; \quad O_3 = v_{31} \cdot p_{31} + v_{32} \cdot p_{32} + v_{33} \cdot p_{33}$$

Для визначення загальної оцінки рівня вихованості СЦ у МПДО використовували таку шкалу: від 0,33 і нижче – достатній; 0,34 – 0,67 – середній; 0,68 – 1,00 – високий.

Розроблена кваліметрична модель дозволить визначити рівень вихованості СЦ у МПДО як у цілому, так і за кожним критерієм, його показниками у відповідності до компонентів структури СЦ у МПДО (емоційно-ціннісний компонент – мотиваційно-орієнтований критерій; когнітивний компонент – когнітивно-діяльнісний критерій; рефлексивний компонент – рефлексивно-оцінювальний критерій) та виділених загальних і фахових компетенцій.

У додатку В представлено вимірювачі за кожним показником рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, що входять до розробленої кваліметричної моделі.

Результати опитування респондентів за анкетами (Додатки Г, Д, Е) «Визначення мотивації до виховання власних соціальних цінностей» (адаптація методики С. Бубнової «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості»), «Визначення розуміння майбутніми педагогами дошкільної освіти необхідності виховання соціальних цінностей» (адаптація методики В. Мільмана «Діагностика мотиваційної структури особистості»), «Діагностика умотивованості майбутніх педагогів дошкільної освіти до вихованості загальнонавчаних соціальних цінностей» (адаптація анкети М. Роганової «Визначення рівня духовно-інтелектуального розвитку особистості») на констатувальному етапі педагогічного експерименту представлено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Розподіл даних опитування респондентів за рівнями вихованості СЦ
за мотиваційно-орієнтовним критерієм (констатувальний етапу
педагогічного експерименту)**

Показники	КГ			ЕГ		
	Достатній	Середній	Високий	Достатній	Середній	Високий
1.1. Мотивація виховання власних СЦ	19,05%	53,97%	26,98%	16,42%	55,22%	28,36%
1.2. Розуміння МПДО необхідності виховання СЦ	22,22%	52,38%	25,40%	20,90%	52,24%	26,87%
1.3. Умотивованість МПДО до вихованості загальнонавчальних СЦ	20,63%	55,56%	23,81%	17,91%	56,72%	25,37%

Проаналізуємо детально отримані результати за всіма показниками мотиваційно-орієнтованого критерію щодо рівня вихованості емоційно-ціннісного компоненту структури СЦ у МПДО та виявимо їх відповідність виділеним компетенціям (див.табл.2.1).

Більшість учасників педагогічного експериментального дослідження як у контрольній (КГ), так і у експериментальній (ЕГ) групах (понад 50 %) виявили середній рівень вихованості СЦ за всіма показниками мотиваційно-орієнтованого критерію. При цьому майже кожен п'ятий респондент мав достатній рівень їх сформованості, а майже кожен четвертий – високий. Вони розуміли: необхідність керуватися у власній професійній діяльності загальнолюдськими, національними, соціальними цінностями; ефективність різних видів комунікацій та конструктивність співпраці із суб'єктами освітнього процесу тощо (ЗК 1, ЗК 3; ЗК5, ЗК 8; ФК 9). Найвищий рівень вихованості СЦ у здобувачів освіти в обох групах учасників дослідження був за показником мотивації виховання власних СЦ: у 27 % респондентів КГ і 28 % – ЕГ він виявився високим.

Разом із тим, менше респондентів продемонстрували на високому рівні розуміння МПДО необхідності виховання СЦ (відповідно 25 % і 27 %) та вмотивованість МПДО до прояву СЦ (24 % і 25 %). Це зумовлено тим, що майбутні педагоги не вбачали важливого значення СЦ для своєї професії, коли вони лише починають вивчати основи педагогіки.

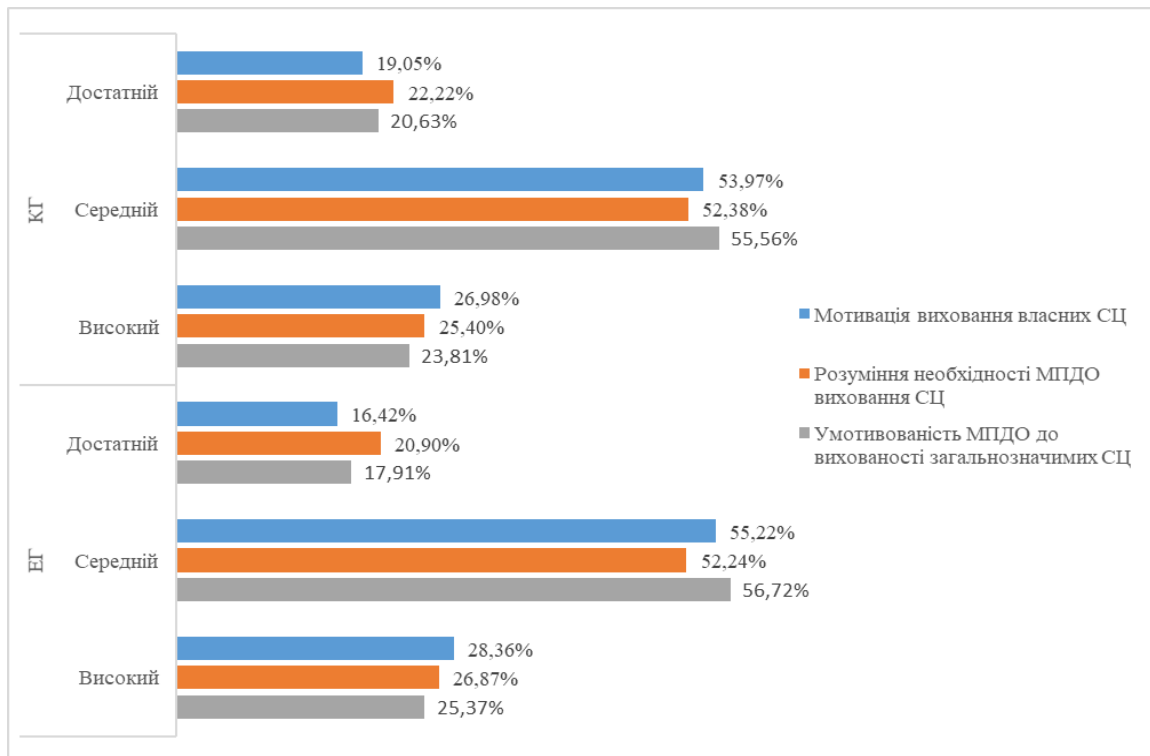

Рис. 2.2. Результати констатувального етапу педагогічного експерименту щодо визначення рівня вихованості СЦ за мотиваційно-орієнтовним критерієм

Проаналізуємо наведені на рис. 2.2 результати. Слід зазначити, що більшість учасників експериментального дослідження мали середній рівень сформованості мотивації до виховання у себе таких СЦ, як співчуття іншим людям (53 %), любов (51 %); пізнавальна активність: бажання пізнати навколишній світ (52 %), соціальна та громадська активність, спрямована на покращення суспільного життя (51 %), комунікація з іншими людьми (54 %), здоров'я людини (51 %), що вказує на необхідність використання інтерактивних методів в освітньому процесі. Серед учасників

експериментального дослідження 15 % респондентів у КГ та 17 % в ЕГ визнали, що постійно не допомагають по господарству близьким людям; 19 % і 21 % – не будуть охоче виконувати обов'язки по господарству за близьку людину, яка захворіла; 17 % і 19 % не мають час на відвідування знайомих, які захворіли; 25 % і 24 % не вважають за необхідне надавати матеріальну допомогу, якщо про неї попросять; 7 % і 8 % вважають, що потрібно обов'язково допомогти людині, що впала. Ураховуючи вищезазначене, можна зробити висновок про те, що суттєва частина молоді не готова надати допомогу, зокрема й матеріальну, іншій людині.

На нашу думку, вирішенню цієї проблеми може сприяти впровадження сучасних методів, що дозволять значно підвищити ефективність виховного процесу в напрямі виховання СЦ. У результаті опитування також було з'ясовано, що 12 % здобувачів освіти КГ і 11 % ЕГ не вважають любов одним із найважливіших почуттів у житті; відповідно 9 % і 10 % не розглядають любов як підґрунтя для шлюбу, а 13 % і 11 % – як основу життя.

При цьому 17 % і 19 % МПДО вбачали в любові непостійне почуття, що згодом минає, а отже, недостатньо розуміють значення любові у житті людини. виправленням такої ситуації має стати проведення дискусій із МПДО щодо зазначеної тематики. Зазначимо, що 23 % респондентів КГ і 24 % ЕГ не мали бажання активно залучатися до різних громадських заходів на підтримку своїх однодумців; відповідно 29 % і 27 % не вважали, що шляхом участі у громадських акціях можна досягти змін у суспільному житті та поширити СЦ; 3 % і 5 % хотіли долучитися до модернізації якоїсь суспільної організації (спілки, об'єднання тощо); 6 % і 5 % відмітили, що не обговорюють суспільні явища вдома або у ЗВО; 9 % і 8 % мали бажання в даний момент що-небудь зробити в політиці. Такі відповіді МПДО є свідченням їх недостатньої соціальної активності, що виявляється ще при навчанні в школі.

Анкетування також виявило, що певна кількість МПДО не прагне до спілкування з оточуючими. Зокрема, 13 % респондентів КГ

і 12 % ЕГ не вважали спілкування з друзями важливим у житті; 10 % і 11 % відповідно – могли спокійно обійтися без частого спілкування зі своїми приятелями; 9 % і 8% – не бажали приділяти багато свого вільного часу спілкуванню, а відповідно 15 % опитаних КГ і 14 % ЕГ відповіли, що не пережили б самотності, якщо три дні провели б на безлюдному острові. Отже, постає необхідність впровадження в освітній процес форм роботи, спрямованих на розвиток комунікативних навичок.

Відзначимо, що суттєва кількість МПДО визнала, що не слідкує за власним здоров'ям. Так, 15 % респондентів КГ і 16 % ЕГ не приділяли уваги своєму здоров'ю; відповідно 15 % і 16 % – не вважали за необхідне вести активний спосіб життя для покращення свого здоров'я (займатися бігом, плаванням, грою у баскетбол, волейбол, футбол тощо). Звертає на увагу, що лише 27 % і 29 % опитаних засвідчили, що намагаються намагаються завжди «бути у формі», а 12 % і 11 % – часто замислюються про своє здоров'я. На нашу думку, такі результати опитування зумовлені тим, що в період навчання в школі здобувачі освіти не вели активний здоровий спосіб життя, а тому в дорослому житті не розуміють його значення. Отже, вважаємо за доцільне включити питання значення здоров'я як цінності у дискусії під час занять.

За результатами опитування за показником «Розуміння МПДО необхідності виховання СЦ» (табл. 2.5, рис. 2.3) з'ясовано, що більшість здобувачів освіти як у КГ, так і в ЕГ мали середній рівень мотивації до виховання СЦ за всіма шкалами. Зокрема, за шкалою «Життєзабезпечення» – 51 % респондентів контрольної і 52 % експериментальної групи, «Комфорт» – 54 % і 55 %, «Соціальний статус» – 53 % і 52 %, «Спілкування» – 51 % і 51 %, «Загальна активність» – 52 % і 53 %, «Творча активність» – 53 % і 54 %. Це вказує на необхідність підвищення мотивації МПДО до виховання СЦ. Одним з шляхів розв'язання зазначеної проблеми може бути аналіз життєвих ситуацій, зокрема на основі використання кейс-методу.

Таблиця 2.5

**Розподіл даних опитування респондентів за шкалами рівня розуміння
МПДО необхідності виховання СЦ (констатувальний етап педагогічного
експерименту)**

Шкали	КГ			ЕГ		
	Достатній	Середній	Високий	Достатній	Середній	Високий
Життєзабезпечення	22,24%	51,47%	26,29%	21,83%	51,58%	26,59%
Комфорт	23,38%	53,81%	22,81%	22,11%	54,53%	23,36%
Соціальний статус	22,77%	53,48%	23,75%	20,64%	51,58%	27,78%
Спілкування	21,97%	52,34%	25,69%	20,79%	52,56%	26,65%
Загальна активність	24,12%	51,05%	24,83%	23,33%	50,51%	26,16%
Творча активність	23,25%	53,48%	23,27%	22,45%	54,53%	23,02%

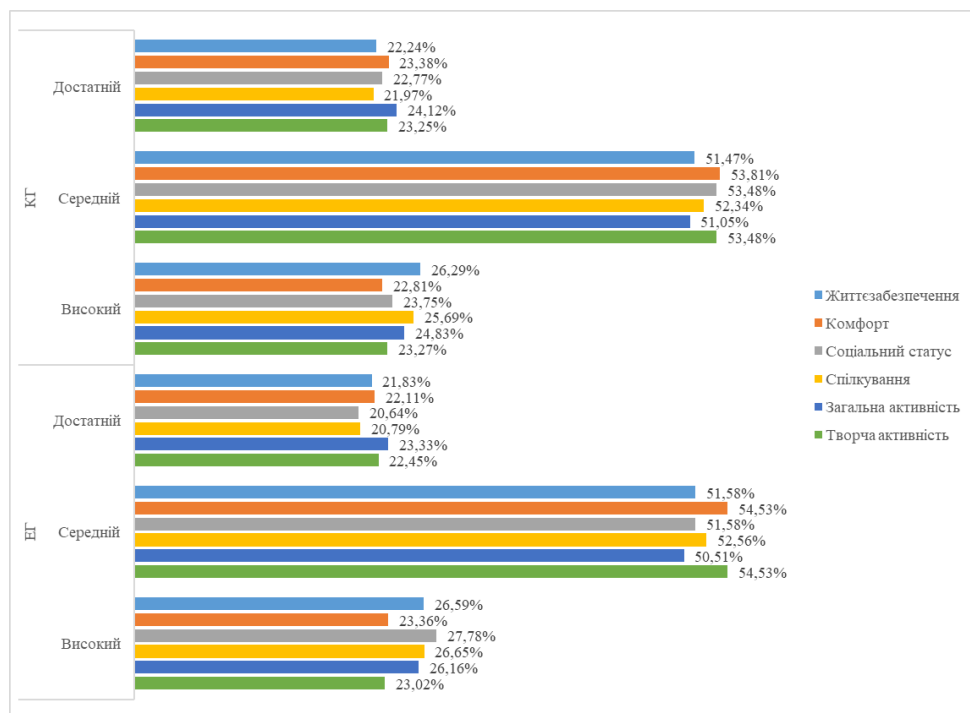

Рис. 2.3. Результати опитування респондентів за шкалами рівня розуміння МПДО необхідності виховання СЦ (констатувальний етап педагогічного експерименту)

За шкалою «Доброта» середній рівень прояву доброти і співчуття як якості особистості мали 55 % учасників дослідження як КГ, так і ЕГ (достатній – відповідно 19 % і 17 %; високий – 26 % і 28 %); доброти і співчуття до сім'ї, близьких, друзів – 53 % КГ та 55 % ЕГ (достатній –

21 %, 20 %; високий – 26 % в обох групах); прагнення розв'язувати конфлікти без насильства, мирним шляхом – 57 % (достатній – 23 % у респондентів КГ, 25 % – ЕГ; високий – 20 % і 25 % відповідно).

Як видно із вищенаведених результатів, із здобувачами освіти під час виховної роботи приділялося недостатньо уваги роз'ясненню значення добра в житті людини та в професійній діяльності.

За шкалою «Правдолюбство» виявлено середній рівень прояву відповідальності за слова, справи та вчинки у 53 % опитаних КГ та 55 % ЕГ (достатній – 21 % і 20 %; високий – 26 % в обох групах); здатності до розуміння іншої людини та відмови від її осудження – відповідно 57 % і 58 % (достатній – 21 %, 20 %; високий – 22 % у КГ та ЕГ); умінь науково обгрунтовувати свою думку – 56 % і 55 % (достатній – 23 % і 19 %; високий – 22 % і 26 %), що пояснюється відсутністю систематичної роботи із виховання СЦ.

За шкалою «Справедливість» середній прояв активної життєвої позиції мали 53 % здобувачів освіти КГ та 55 % ЕГ (достатній – 21 % і 20 %; високий – 26 % в обох групах); толерантного ставлення до людей різних національностей, поглядів, переконань 56 % і 57 % відповідно (достатній – 18 % і 17 %; високий – 26 % і 27 %); громадянської відповідальності, законслухняності – 57 % і 58 % (достатній – 20 % і 19 %; високий – 23 % у КГ та ЕГ). Це вказує на необхідність вихованню стійкої громадянської позиції у МПДО.

Сформованість когнітивно-діяльнісного критерію щодо рівня вихованості когнітивного компоненту структури СЦ у МПДО було визначено шляхом опитування респондентів та написанню есе. Зокрема, для визначення знань здобувачів освіти про СЦ та умінь виховувати СЦ у дошкільників використовувались відповідні опитувальники (опитувальник «Визначення знань майбутніх педагогів дошкільної освіти про соціальні цінності» (Додаток Ж), «Визначення уміння виховувати соціальні цінності у дошкільників» (Додаток З). Результати подані в таблиці 2.6 та рис 2.4.

Таблиця 2.6

Результати опитування респондентів щодо визначення рівня вихованості СЦ за когнітивно-діяльнісним критерієм (констатувальний етап педагогічного експерименту)

Показники	КГ			ЕГ		
	Достатній	Середній	Високий	Достатній	Середній	Високий
2.1 Володіння знаннями про СЦ	29,23%	52,31%	18,46%	26,98%	55,56%	17,46%
2.2. Уміння проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях	26,98%	57,14%	15,87%	26,87%	59,70%	13,43%
2.3 Уміння виховувати у дітей дошкільного віку СЦ	33,33%	52,38%	14,29%	31,34%	53,73%	14,93%

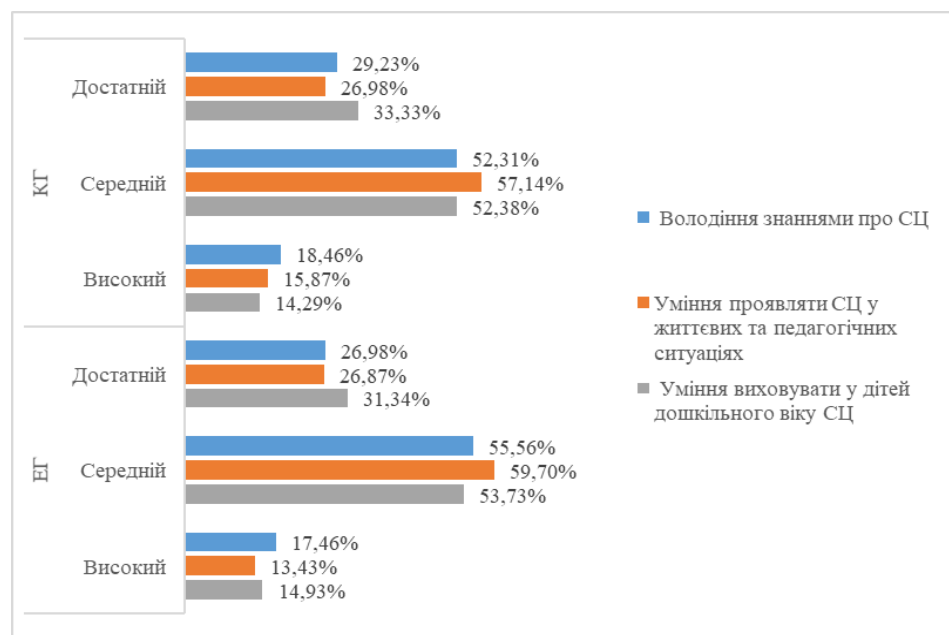

Рис. 2.4. Результати опитування респондентів за рівнями вихованості СЦ за когнітивно-діяльнісним критерієм (констатувальний етап педагогічного експерименту)

Більшість учасників дослідження як КГ, так і ЕГ мали середній рівень вихованості СЦ за всіма показниками вищезазначеного критерію, що характеризувало здатність МПДО у деяких професійних та життєвих

ситуаціях послуговуватися принципами та нормами етики, культури на підставі загальнолюдських, національних, особистісних цінностей тощо; розуміти окремі аспекти значення культури як форми людського існування; реалізовувати спільну взаємодію із суб'єктами освітнього процесу з питань виховання, навчання та розвитку дітей дошкільного віку, урахувавши СЦ; розробляти та реалізовувати виховні заходи спрямовані на розуміння важливості виховання СЦ тощо (ЗК 1; ЗК 3; ЗК 9; ЗК 10; ФК 9). Так, 57 % здобувачів освіти контрольної КГ та 60 % ЕГ виявили середній рівень умінь проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях. Разом із тим, менша кількість респондентів охарактеризували також на середньому рівні володіння знаннями про СЦ (відповідно 52 % і 56 %) та уміння виховувати в дітей дошкільного віку СЦ (52 % і 54 %). Слід зазначити, що кожен третій респондент в обох групах учасників дослідження оцінив уміння виховувати в дітей дошкільного віку СЦ на низькому рівні, тоді як більше чверті здобувачів освіти мали такий самий рівень знань про СЦ та умінь проявляти їх у життєвих та педагогічних ситуаціях.

Проаналізуємо детально результати анкетування та опитування за кожним показником когнітивно-діяльнісного критерію.

Менше 20 % учасників дослідження виявили високий рівень вихованості СЦ за всіма показниками когнітивно-діяльнісного критерію. Такі дані пояснюються тим, що МПДО не володіють у повній мірі знаннями щодо СЦ та не завжди керуються ними у житті та професійній діяльності, оскільки під час навчальних занять цьому питанню не приділялось достатньої уваги.

Дослідження щодо володіння здобувачами освіти знаннями про СЦ засвідчила, що більша частина респондентів мали середній рівень сформованості за всіма складовими. Зокрема середній рівень мають 57 % МПДО КГ та 59 % ЕГ – щодо актуальності проблеми виховання соціальних цінностей (29 % і 28 % – достатній; 14 % і 14 % – високий); 54 % і 58 % – поняття «цінності» (27 % і 26 % – достатній; 18 % і 18 % –

високий); 55 % і 57 % – видів цінностей (27 % і 26 % – достатній; 18 % і 17 % – високий); 52 % і 54 % – змісту поняття «соціальні цінності» (29 % і 30 % – достатній; 19 % і 16 % – високий); 52 % і 56 % – значення соціальних цінностей для повсякденного життя (30 % і 29 % – достатній; 17 % і 16 % – високий); 53 % і 56 % – значення соціальних цінностей для професії педагога (29 % і 26 % – достатній; 18 % і 18 % – високий); 52 % і 54 % – сутності процесу виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти (30 % і 29 % – достатній; 18 % і 18 % – високий); 52 % і 53 % – ролі соціальних цінностей у сучасному світі (30 % і 28 % – достатній; 18 % і 19 % – високий). Отже, існує потреба у цілеспрямованій роботі щодо збагачення знань про СЦ, значущості їх виховання та самовиховання.

Для визначення уміння проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях здобувачам освіти ЕГ та КГ було запропоновано написати есе за темою «Соціальні цінності у моєму житті».

М. Дроботенко [48] пропонує у написанні есе дотримуватись такої структури: вступ, основна частина; висновок.

Вступ за визначенням вченого є обґрунтуванням вибору обраної теми і складається з ряду компонентів, пов'язаних між собою логічно і стилістично. Під час роботи на цьому етапі є важливим правильно сформулювати і презентувати питання, на яке автор збирається відповісти у процесі свого дослідження.

В основній частині розкривається обрана тема твору, наводиться аргументація та аналіз на основі обґрунтування тез і роздумів. Дослідник звертає увагу також на те, що наповнюючи змістовною аргументацією обране твердження, автору необхідно дотримуватись головної думки, яку він хоче висловити у конкретному випадку.

У висновку, наголошує науковець, необхідно ще раз звернутись до заявленої тези так, щоб продемонструвати читачу завершеність доказів і власні кроки логічного мислення, аргументацію фактів і роздумів.

Уважаємо за доцільне врахувати вимоги вченого при оцінюванні есе здобувачів освіти ЕГ та КГ.

1. Знання та розуміння теоретичного матеріалу: визначення поняття, що розглядаються чітко і в повному обсязі, наводячи відповідні приклади; використані поняття точно відповідають темі (2 бали).

2. Аналіз і оцінка інформації: грамотне використання категорії аналізу; уміле використання порівняння і узагальнення для аналізу взаємозв'язків понять та явищ; здатність пояснити альтернативні погляди на розв'язання проблеми, що розглядається і вміння дійти висновку; повнота використаного інформаційного поля; обґрунтованість пояснення текстової інформації за допомогою графіків і діаграм (5 балів).

3. Побудова суджень (мислення): ясність і чіткість викладення матеріалу; логіка структурування доказів; висунуті тези супроводжуються грамотною аргументацією; надаються різні думки, власна оцінка й погляди щодо вирішення проблеми; загальна форма викладення матеріалу, отриманих результатів, пропозицій, власних поглядів та їх інтерпретація (тлумачення) відповідає обраному напрямку; самостійність виконання роботи (4 бали).

4. Оформлення роботи: її відповідність основним вимогам із використанням цитат; лексичним, граматичним та стилістичним вимогам (1 бал).

Вищезазначені вимоги, запропоновані М. Дроботенком, дозволять оцінити написання есе із стилістичної та граматичної точки зору. Разом із тим, існує потреба у виробленні власних вимог, за допомогою яких можна оцінити зміст есе відповідно до теми «Соціальні цінності у моєму житті».

З огляду на це, пропонуємо наступні вимоги: 1. Розкриття значення СЦ у житті здобувача освіти (2 бали). 2. Прагнення дотримуватись СЦ у житті (2 бали). 3. Наведення переконливих прикладів прояву СЦ у життєвих ситуаціях (3 бали) 4. Наведення достатньої кількості прикладів прояву СЦ у педагогічній діяльності (3 бали). 5. Наведення аргументованого

висновку про важливість СЦ у власному житті та педагогічній діяльності (2 бали).

Високий рівень прояву показника «Уміння проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях» за написання есе відповідає від 12 до 10 балів, середній рівень – від 9 до 7 балів, достатній – від 6 і нижче балів.

За результатами аналізу написання здобувачами есе було з'ясовано наступне: 21 % МПДО КГ та 18 % ЕГ повністю розкрили значення СЦ у своєму житті (51 % і 49 % – частково); 16 % і 16 % – обґрунтували прагнення дотримуватись СЦ у житті (57 % і 54 % – частково); 13 % і 13 % – навели переконливі приклади прояву СЦ у життєвих ситуаціях (54 % і 58 % – частково); 14 % і 12 % – запропонували достатню кількість прикладів прояву СЦ у педагогічній діяльності (56 % і 55 % – частково); 19 % і 21 % – аргументували важливість СЦ у власному житті і професійній діяльності (52 % і 51 % частково).

За відповідями опитуваних можемо зробити висновок, що МПДО мають труднощі у прояві СЦ як у житті, так і професійній діяльності, що свідчить про недостатню кількість практичних занять, під час яких здобувачі освіти могли б вирішувати проблемні ситуації, керуючись СЦ.

Проаналізуємо результати анкетування респондентів за показником «Уміння виховувати у дітей дошкільного віку СЦ». Аналіз відповідей респондентів засвідчив середній рівень сформованості всіх складових зазначених умінь у більшості здобувачів освіти, оскільки, не маючи в повному обсязі знань щодо СЦ, умінь їх використання, вони не здатні виховати їх у дітей дошкільного віку. Так, 55 % КГ і 56 % ЕГ мали середній рівень умінь щодо урахування ампліфікації дитячого розвитку у вихованні СЦ (26 % і 27 % – достатній; 20 % і 18 % – високий); 56 % і 58 % – роз'яснення сутності соціальних цінностей дітям дошкільного віку (27 % і 26 % – достатній; 17 % і 17 % – високий); 57 % і 60 % – виховання СЦ у дошкільників на основі власного прикладу їх застосування (24 % і 25 % – достатній; 19 % і 16 % – високий); 58 % і 60 % –

виховання СЦ у дітей дошкільного віку під час занять (26 % і 26 % – достатній; 17 % і 14 % – високий); 58 % і 60 % – виховання СЦ у дітей дошкільного віку під час ігрової діяльності (28 % і 25 % – достатній; 14 % і 15 % – високий); 57 % і 59 % – виховання СЦ у дітей дошкільного віку під час трудової діяльності (27 % і 27 % – достатній; 17% і 14 % – високий); 59 % і 59 % – залучення батьків дітей дошкільного віку до виховання СЦ (26 % і 24 % – достатній; 16 % і 17 % – високий); 58 % і 58 % проведення просвітньої роботи щодо значущості виховання СЦ (28 % і 26 % – достатній; 14% і 15 % – високий).

Для визначення рівня вихованості СЦ у МПДО за рефлексивно-оцінювальним критерієм (рефлексивний компонент структури СЦ у МПДО) використовували наступні анкети («Прагнення до самовиховання соціальних цінностей» (адаптація анкети Х. Шапаренко «Самоаналіз розвитку особистісного потенціалу» (Додаток К), «Самоаналіз власних соціальних цінностей» (адаптація анкети О. Золотарьової щодо вивчення сформованості практичних цінностей-умінь) (Додаток Л), «Визначення здатності регулювати поведінку на основі соціальних цінностей» (Додаток М). Результати діагностики подані у таблиці 2.7. та рис. 2.5.

Таблиця 2.7

**Розподіл респондентів ЕГ та КГ за рівнями вихованості СЦ
за рефлексивно-оцінювальний критерієм (констатувальний етап
педагогічного експерименту)**

Показники	КГ			ЕГ		
	Достатній	Середній	Високий	Достатній	Середній	Високий
3.1 Прагнення до самовиховання СЦ	26,98%	60,32%	12,70%	25,37%	61,19%	13,43%
3.2 Самоаналізу власних СЦ	25,40%	63,49%	11,11%	23,88%	64,18%	11,94%
3.3. Здатність регулювати поведінку на основі СЦ	22,22%	66,67%	11,11%	22,39%	65,67%	11,94%

Аналіз результатів анкетування засвідчив, що понад 60 % здобувачів освіти як КГ, так і ЕГ групи мали середній рівень сформованості показників рефлексивно-оцінювального критерію. Так, майже дві третини респондентів в обох групах учасників дослідження продемонстрували середній рівень здатності регулювати поведінку на основі СЦ, 63 % – контрольної та 64 % експериментальної групи – уміння здійснювати самоаналіз власних СЦ, а відповідно 60 % і 61 % – прагнення до самовиховання СЦ.

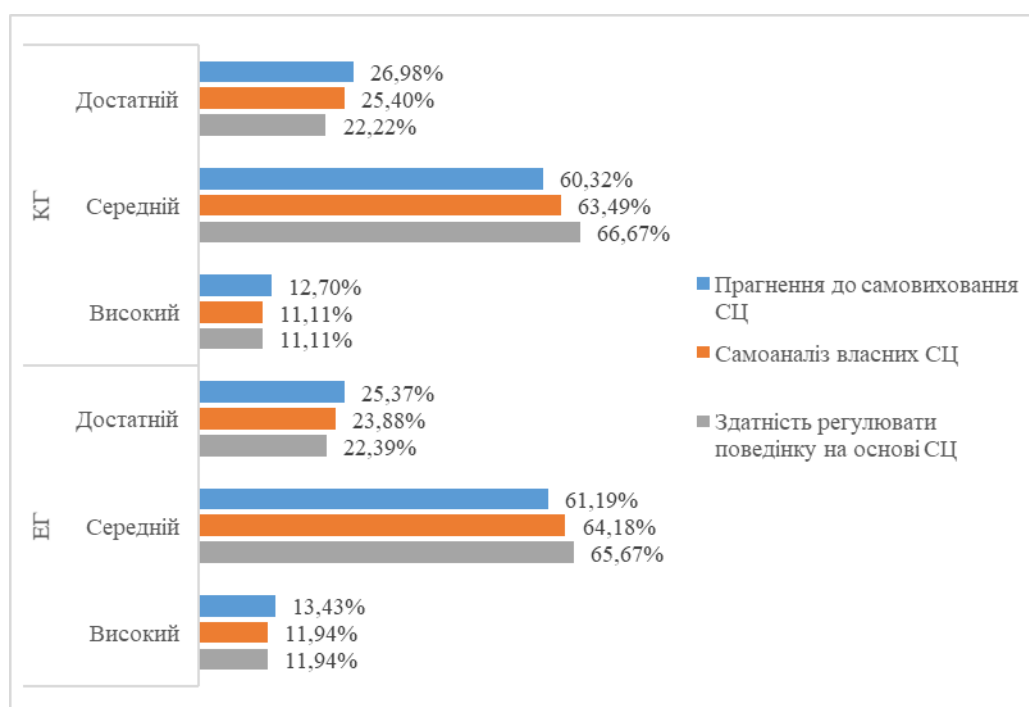

Рис. 2.5. Розподіл респондентів ЕГ та КГ за рівнями вихованості СЦ (рефлексивно-оцінювальний критерій, констатувальний етап педагогічного експерименту)

Слід зауважити, що кожен четвертий здобувач освіти мав достатній рівень прояву зазначених показників, тоді як від 11 % до 13 % – високий, що можна пояснити відсутністю системи теоретичної та практичної підготовки МПДО щодо СЦ, у результаті чого не всі мали здатність до самовиховання та самоаналізу СЦ і прояву умінь керуватись ними. Результати відповідей респондентів щодо прагнення до самовиховання СЦ

показали, що 52 % здобувачів освіти як КГ, так і ЕГ вважають за необхідне виховувати у себе СЦ; 35 % контрольної і 36 % експериментальної визнали, що постійно виховують у себе СЦ; 51 % і 51 % – розуміють причини, що перешкоджають процесу самовиховання СЦ; 35 % і 34 % – знають, як боротися з перешкодами у процесі самовиховання СЦ; 30 % і 31 % – виховують СЦ без стороннього контролю; 32 % і 31 % – вважають себе здатними залучати інших до самовиховання СЦ. Таким чином, більшість МПДО засвідчили, що потребують допомоги у формуванні та розвитку навичок із самовиховання СЦ, самоорганізації, спроможності працювати в команді керуючись соціальними цінностями; здійснювати самооцінку щодо рівня прояву поваги до полікультурності та особистісних цінностей суб'єктів освітнього процесу тощо (ЗВ 8; ЗК 9; ФК 9).

Проаналізуємо результати анкетування та опитування за кожним показником даного критерію. Для вивчення здатності здобувачів освіти до самоаналізу власних СЦ учасникам дослідження було запропоновано оцінити відповідні показники за 10-бальною шкалою. Аналіз відповідей респондентів показав, що більшість здобувачів освіти (від 40 % до 49 % учасників дослідження як у КГ, так і ЕГ) охарактеризували всі складові уміння проводити самоаналіз власних СЦ у 6 та 7 балів. Лише 8 % здобувачів освіти КГ та 7 % ЕГ охарактеризували від 8 до 10 балів уміння ставити мету та самоаналізувати власні СЦ; відповідно 3 % і 4 % – стратегічно прогнозувати ціннісний саморозвиток свого особистісного потенціалу; 8 % і 7 % – перетворювати потенційні можливості ціннісного зростання в актуальні надбання особистості; 2 % і 1 % – розширювати «ареал» власних соціальних цінностей, переходячи на новий рівень розвитку; 6 % і 6 % – долати та запобігати негативним психологічним явищам, що обмежують, зводять на нижчий рівень ціннісне зростання; 6 % і 7 % – підноситися над буденністю, розглядати себе з позицій покращення, реалізації ідеалів Краси, Істини, Добра в повсякденному житті; 8 % і 9 % – ціннісно здійснюватися, самостверджуватися, самореалізовуватися. Також

3 % учасників дослідження контрольної і 4 % експериментальної групи визнали наявність у себе рефлексивно-аналітичних умінь, що накреслюють подальший вектор мого ціннісного зростання. Отже, більшість МПДО не вбачають необхідність у здійсненні самоаналізу СЦ, що свідчить про відсутність системної роботи із формування навичок рефлексії.

Вивчення здатності здобувачів освіти регулювати поведінку на основі СЦ показало такі результати (табл. 2.8, рис. 2.6).

Таблиця 2.8

Розподіл респондентів КГ та ЕГ за рівнем здатності регулювати поведінку на основі СЦ (констатувальний етап педагогічного експерименту)

Вимоги	Так	Скоріше так, ніж ні	Скоріше ні, ніж так	Ні	Так	Скоріше так, ніж ні	Скоріше ні, ніж так	Ні
1. Я вважаю, що соціальні цінності є важливими для досягнення успіху в житті	30,16%	22,22%	25,40%	22,22%	26,87%	25,37%	25,37%	22,39%
2. Я виховую соціальні цінності у себе.	23,81%	26,98%	23,81%	25,40%	25,37%	23,88%	23,88%	26,87%
3. Я намагаюсь дотримуватись соціальних цінностей у повсякденному житті.	19,05%	30,16%	22,22%	28,57%	19,40%	28,36%	29,85%	22,39%
4. Я намагаюсь дотримуватись соціальних цінностей у педагогічній діяльності.	20,64%	28,57%	26,98%	23,81%	25,37%	25,37%	26,87%	22,39%
5. Я вважаю за необхідне виховувати соціальні цінності у дітей дошкільного віку.	25,40%	25,40%	22,22%	26,98%	25,37%	23,88%	22,39%	28,36%
6. Я використовую методи виховання соціальних цінностей під час педагогічної практики.	14,29%	20,63%	28,57%	36,51%	14,92%	22,39%	32,84%	29,85%
7. Я можу навчити виховувати соціальні цінності інших.	12,70%	22,22%	30,16%	34,92%	13,43%	22,39%	29,85%	34,33%

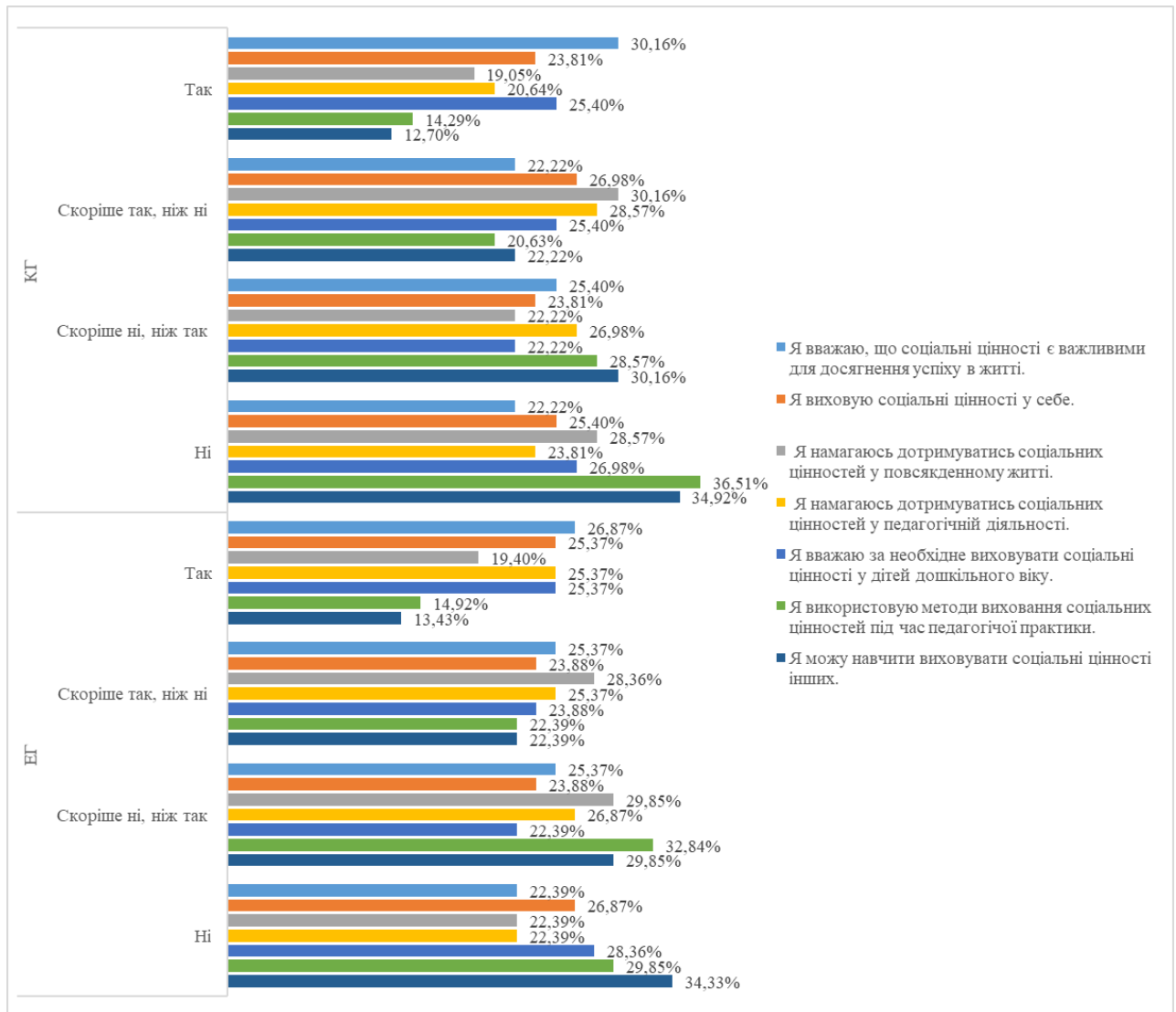

Рис. 2.6. Результати опитування респондентів КГ та ЕГ за рівнем здатності регулювати поведінку на основі (констатувальний етап педагогічного експерименту)

Так, 52 % учасників дослідження як КГ, так і ЕГ висловили думку, що СЦ є важливими для досягнення успіху в житті; 51 % КГ і 49 % ЕГ визнали, що намагаються дотримуватись СЦ у повсякденному житті, а 49 % і 51 % – у педагогічній діяльності; 51 % і 49 % – вважають за необхідне виховувати СЦ у дітей дошкільного віку; 35 % і 37 % – використовують методи виховання СЦ під час педагогічної практики; 35 % і 36 % – вважають, себе здатними навчити виховувати СЦ в інших.

Спираючись на дані опитування, можемо зробити висновок, що не всі здобувачі освіти можуть керувати своєю поведінкою на основі СЦ, що вказує на необхідність практичної спрямованості виховних заходів.

За результатами вимірювання вищезазначених критеріїв за кваліметричною моделлю було визначено загальну оцінку рівня вихованості СЦ у МПДО.

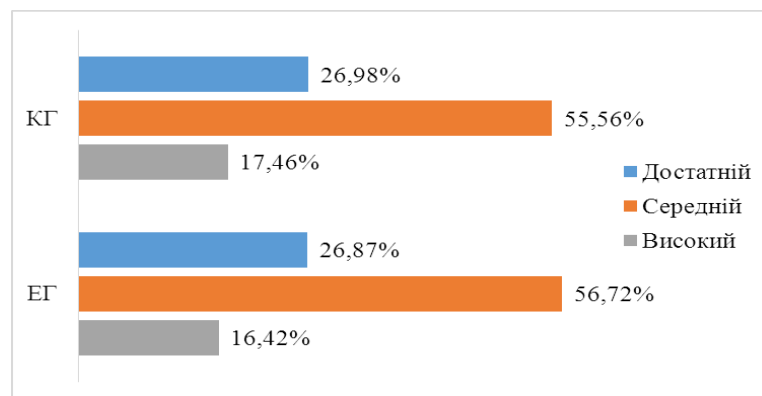

Рис. 2.7. Загальна оцінка рівня вихованості СЦ у МПДО (констатувальний етап педагогічного експерименту)

Як видно із вищенаведеної діаграми, більшість учасників дослідження як контрольної (56 %), так і експериментальної групи (57 %) мали середній рівень вихованості СЦ, а майже кожен четвертий – достатній. Лише у 17 % МПДО контрольної і 16 % – експериментальної групи загальна оцінка вихованості СЦ відповідала високому рівню.

Отже, за результатами констатувального етапу експерименту з'ясовано, що більшість МПДО мають середній рівень вихованості СЦ, при цьому результати дослідження в КГ та ЕГ групі виявилися майже однаковими. Це свідчить про необхідність впровадження структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ.

2.3 Упровадження структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти в освітній процес

На формувальному етапі педагогічного експерименту здійснювалося впровадження структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ у МПДО на базі Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Волинського національного університету імені Лесі Українки; авторського спецкурсу та виховних заходів за темами «Цінності інформаційного суспільства», «Сучасна молодь і соціальні цінності», «Мої соціальні цінності», «Соціальні цінності у просторі ЗВО», «Виховуємо соціальні цінності у дошкільнят»; осучаснення змістового наповнення визначених освітніх компонентів («Загальна педагогіка», «Дошкільна педагогіка», «Історія педагогіки та суспільного дошкільного виховання») у Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. Теоретико-методичні основи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти було використано в освітньому процесі Красноградського педагогічного фахового коледжу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Мета формувального етапу педагогічного експерименту полягала в перевірці ефективності розробленої структурно-функціональної моделі виховання СЦ у МПДО.

Відповідно до мети були визначені такі завдання: осучаснити змістове наповнення робочих навчальних програм відповідних освітніх компонентів з метою підвищення рівня вихованості СЦ у МПДО; створення відповідних педагогічних умов для виховання цінностей у МПДО; реалізація можливостей виховної роботи у процесі педагогічної практики для підвищення рівня вихованості СЦ у МПДО.

Для вирішення першого завдання було удосконалено змістове наповнення робочих навчальних програм освітніх компонентів «Загальна педагогіка», «Дошкільна педагогіка», «Історія педагогіки та суспільного дошкільного виховання», запроваджено проведення нових форм та методів роботи під час лекційних, семінарських занять, проходження різних видів педагогічної практики та позааудиторних заходів. Таким чином, зміст робочих навчальних програм освітніх компонентів став спрямований, зокрема й на виховання у здобувачів освіти особистісних якостей, зокрема СЦ, а також – набуття МПДО компетенцій, необхідних для здійснення професійної діяльності.

Зокрема, вивчення освітнього компоненту «Загальна педагогіка» МПДО за ОПП підготовки бакалаврів зі спеціальності «Дошкільна освіта» першого курсу, 111 д групи під час засвоєння тем «Предмет і завдання педагогіки», «Виховання як система цілеспрямованої діяльності педагога», «Методи виховання», «Форми організації виховання», «Принципи дидактики» передбачало підвищення рівня вихованості СЦ за мотиваційно-орієнтовним критерієм (емоційно-ціннісним компонентом) та опанування здобувачами компетенцій, що полягали в здатності вибудовувати соціальну взаємодію за принципами толерантності, безоціночності іншої особистості; вирішувати конфліктні ситуації і надавати підтримку в нових, проблемних і кризових ситуаціях, керуючись соціальними цінностями; здатності до самоорганізації та мотивації подальшої професійної діяльності; працювати на основі соціальних цінностей у команді, самоорганізовуватися, вмотивовувати і згуртовувати представників різних професійних та соціальних груп задля результативного вирішення актуальних завдань; здатності до толерантності; умінні проявляти готовність працювати із суб'єктами освітнього процесу в полікультурному, поліетнічному, мультимовному середовищі, керуючись соціальними цінностями; виявляти повагу до різноманітності та мультикультурності; здатності діяти на основі етичних настанов і міркувань та в будь-яких професійних

і життєвих ситуаціях послуговуватися принципами та нормами етики, правилами культури поведінки у стосунках з дорослими та дітьми на основі загальнолюдських та національних, соціальних цінностей, норм суспільної моралі (табл. 2.1) [128].

Вивчення даного освітнього компоненту дозволило підвищити мотивацію здобувачів освіти за ОПП підготовки бакалаврів зі спеціальності «Дошкільна освіта» першого курсу 111 д групи до виховання власних СЦ, конкретизувати завдання щодо подальшого самовиховання та саморозвитку особистості. Метою освітнього компоненту «Загальна педагогіка» визначено забезпечення основної теоретичної і практичної підготовки МПДО до виконання кваліфікаційних обов'язків педагога закладу освіти, здатного до ефективного здійснення освітнього процесу із застосуванням досягнень сучасної педагогічної науки. А оскільки виконання кваліфікаційних обов'язків неможливе без усвідомлення ним необхідності виховання та самовиховання СЦ, досягнення високого рівня їх вихованості, тому при проведенні навчальних занять із даного освітнього компоненту було представлено за мету підвищити мотивацію до виховання СЦ для подальшого здійснення професійної діяльності. Для реалізації цього завдання в межах формувального етапу педагогічного експерименту здобувачам освіти було запропоновано ряд проблемних ситуацій для пошуку оптимальних шляхів їх розв'язання.

Слід зазначити, що з метою підвищення ефективності використання вихованого потенціалу курсу проблема СЦ постійно актуалізувалася під час вивчення таких питань, як предмет і завдання педагогіки; принципи навчання; сутність і зміст процесу виховання; методи виховання; характеристика основних напрямів виховання; організаційні форми виховної роботи.

Результатом вивчення освітнього компоненту «Загальна педагогіка» стало: поглиблення розуміння здобувачами освіти значення застосування на практиці набутих теоретичних знань щодо СЦ та розвиток умінь здійснювати раціональний добір методів, засобів, що сприяють підвищенню

вихованості СЦ, завдяки використанню кейс-методу під час навчальних занять; формування усвідомленості необхідності здійснювати аналіз процесу виховання та його результатів, серед яких рівень вихованості СЦ, здатність визначати заходи, спрямовані на його підвищення, вирішувати творчі завдання, чому сприяло широке застосування панельних дискусій за темами «Цінності сучасного вихователя», «Європейські цінності та українська педагогіка», «Дитина як цінність», «Соціальні цінності очима молоді» тощо; розвиток здатності аргументовано доводити свою педагогічну позицію, проявляючи повагу до іншої точки зору, толерантність, шанобливе ставлення до співрозмовника, що було досягнуто використанням пленарних дискусій у процесі вивчення дисципліни за такими темами «Виховання на цінностях важливо. Чому?» «Толерантність як соціальна цінність», «Соціальні цінності та розвиток особистості», «Цінності як основа духовності людини» тощо.

Опанування здобувачами освіти за ОПП підготовки бакалаврів зі спеціальності «Дошкільна освіта» таких груп, як 211 д (другий курс), 311 д (третій курс), 411 д (четвертий курс) змісту освітнього компоненту «Дошкільна педагогіка» під час вивчення змістових модулів «Загальні основи дошкільної педагогіки», «Гра та іграшка», «Підготовка дитини до навчання у школі», «Взаємодія сім'ї і дошкільного закладу у вихованні дітей» передбачало підвищенню рівня вихованості МПДО за когнітивно-діяльнісним критерієм (зокрема вдосконалення їх умінь щодо здійснення процесу виховання СЦ у дітей дошкільного віку), що сприяє виявленню рівня вихованості СЦ у МПДО за когнітивним компонентом структури СЦ МПДО, а також набуття компетенцій, що полягали в здатності розуміти значення культури як форми людського існування; умінні керуватися у своїй професійній діяльності загальнолюдськими, національними культурними, соціальними цінностями; здатності до ефективної комунікації, до продукування дискурсів із урахуванням представників різних вікових і соціальних груп і дотримуючись соціальних цінностей; здатності конструктивно співпрацювати з родинами та громадськістю, організовувати

й реалізовувати спільну взаємодію з психологами і сім'єю з питань виховання, навчання і розвитку дітей дошкільного віку, враховуючи соціальні цінності; спільно з громадськими організаціями розробляти і реалізовувати культурно-просвітницькі програми, спрямовані на удосконалення дошкільної освіти України, підвищувати соціальну значущість та привабливість, авторитетність та впливовість професії через сучасні інформаційно-комунікаційні технології (табл. 2.1) [128].

Метою освітнього компоненту «Дошкільна педагогіка» є підготовка висококваліфікованих фахівців дошкільної освіти, здатних до здійснення всебічного розвитку особистості дитини із застосуванням надбань народної педагогіки та досягнень педагогічної науки і передової практики дошкільного виховання. Із огляду на це, було передбачено: використання воркшопів для вивчення особливостей виховання СЦ у дітей дошкільного віку в контексті реалізації загальних засад дошкільної педагогіки, методів виховання СЦ у дошкільній педагогіці, значення СЦ для виховання особистості в дошкільному віці, виховання СЦ у дітей дошкільного віку в ЗДО здобувачами освіти змісту цього освітнього компоненту; аналіз особливостей використання сюжетно-рольових та театралізованих ігор для виховання СЦ у дітей дошкільного віку під час практичних занять; висвітлення на семінарських заняттях питань взаємодії сім'ї ЗДО у вихованні СЦ у дітей дошкільного віку, ролі СЦ у підготовці дитини до навчання в школі, наступності між ланками дошкільної та початкової освіти у вихованні СЦ у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Результатом вивчення вищезазначених питань стало набуття здобувачами освіти умінь: демонструвати знання щодо виховання СЦ згідно зі змістом і структурою освітнього процесу в ЗДО, добирати методи, прийоми, засоби виховання СЦ у дітей дошкільного віку, визначати їх освітній ефект, оцінювати результативність їх використання та аргументувати доречність використання відповідних методів виховання дітей дошкільного віку завдяки використанню проблемних ситуацій під час

навчальних занять; організовувати ігрову діяльність дітей у різних вікових групах, що передбачає виховання СЦ, використовувати педагогічні інновації та досягнення вітчизняної і зарубіжної педагогічної думки для виховання СЦ у дітей дошкільного віку, формувати суб'єкт-суб'єктні відносини з дітьми дошкільного віку з урахуванням СЦ, чому сприяло залучення МПДО до групових форм роботи.

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту показали, що більшість МПДО виявляють середній рівень здатності до прояву СЦ у житті та професійній діяльності. Із огляду на це, на формувальному етапі педагогічного експерименту здобувачами освіти за ОПП підготовки бакалаврів зі спеціальності «Дошкільна освіта» таких груп, як 311 д (третьй курс), 411 д (четвертий курс) було використано змістовий потенціал освітнього компоненту «Історія педагогіки та суспільного дошкільного виховання», що дозволяло підвищити рівень вихованості СЦ у МПДО за когнітивним компонентом структури СЦ у МПДО (когнітивно-діяльнісний критерій), а також сприяло набуттю здобувачами компетенцій, що полягали в здатності розуміти значення культури як форми людського існування; умінні керуватися у своїй професійній діяльності загальнолюдськими, національними культурними, соціальними цінностями; здатності до толерантності; умінні виявляти готовність працювати із суб'єктами освітнього процесу в полікультурному, поліетнічному, мультимовному середовищі, керуючись соціальними цінностями; виявляти повагу до різноманітності та мультикультурності; здатності діяти на основі етичних настанов і міркувань та в будь-яких професійних і життєвих ситуаціях послуговуватися принципами та нормами етики, правилами культури поведінки у стосунках із дорослими та дітьми на основі загальнолюдських та національних, соціальних цінностей, норм суспільної моралі (табл. 2.1) [128].

Під час освітнього процесу із зазначеного освітнього компоненту при вивченні тем «Школа й педагогіка епох середньовіччя та відродження»,

«Західноєвропейська педагогіка епохи нового часу та просвітництва» змістового модуля «Історія зарубіжної школи та педагогіки, теми «Школа й педагогіка Київської Русі (IX–XIV століття)» змістового модуля «Історія вітчизняної школи і педагогіки», а також теми «Утвердження освіти в Україні та розвиток суспільного дошкільного виховання на сучасному етапі» змістового модуля «Українська школа та суспільно дошкільне виховання ХХ століття. Освіта й дошкільне виховання сучасного етапу» здобувачам освіти було запропоновано розгляд таких питань: 1. Роль СЦ у становленні виховання як особливої форми діяльності людини. 2. Виховання СЦ за часів Київської Русі, в епоху Середньовіччя, Відродження, Нового часу та Просвітництва. 3. Особливості виховання СЦ у педагогічних системах А. Макаренка та В. Сухомлинського. 4. СЦ у ХХІ столітті.

Вивчення першого питання включало висвітлення основних закономірностей історико-педагогічного процесу та впливу СЦ на їх формування. Розгляд процесу виховання в історичному контексті передбачав аналіз та порівняння СЦ різних епох, дослідження розвитку СЦ через призму історичних подій. Ознайомлення з педагогічними спадщинами А. Макаренка та В. Сухомлинського було спрямоване на формування розуміння МПДО ролі колективу та трудової діяльності у вихованні СЦ, соціально активної особистості та вплив природи рідного краю на виховання СЦ. Під час вивчення СЦ у ХХІ столітті було здійснено порівняльний аналіз цінностей минулого і сучасного; вплив СЦ на сучасну особистість.

Із метою узагальнення знань щодо СЦ у процесі вивчення даного освітнього компоненту після кожної теми здобувачам освіти пропонувалось написання есе, що сприяло покращенню навичок грамотно оформлювати думку, структурувати отриману інформацію, наводити приклади, формулювати висновки і визначати перспективи. Використання змістового ресурсу освітнього процесу на практичних та семінарських заняттях під час вивчення освітнього компоненту «Історія педагогіки та суспільного

дошкільного виховання» сприяло підвищенню знань щодо розвитку педагогічної думки при вихованні СЦ, досягнень історико-педагогічного процесу щодо виховання СЦ у практиці сучасного ЗДО; набуттю умінь оцінювати та критичного ставлення до СЦ, що є застарілими в нових соціально-культурних умовах; проявляти почуття пошани до світової та національної педагогічної спадщини. У результаті здобувачі освіти навчилися аналізувати процес виховання СЦ у різних країнах у різні історичні епохи.

Опанування змісту вищезазначених освітніх компонентів дозволило здобувачам освіти набутти знання про СЦ, методи виховання у роботі з дітьми, а також розвинути уміння проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях.

Вирішення другого завдання формувального етапу педагогічного експерименту передбачало створення педагогічних умов: забезпечення комплексної гуманізації та гуманітаризації освітнього процесу; спрямованість процесу виховання СЦ на досягнення усвідомленості здобувачами освіти необхідності виховання СЦ через упровадження в освітній процес спецкурсу «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти»

Комплексна гуманізація та гуманітаризація освітнього процесу сприяла розвитку комунікативних навичок, підвищенню соціальної активності, формуванню стійкої громадської позиції, мотивації до визначення і виховання особистісних СЦ та включала: реалізацію гуманістичних ідей в освітньому процесі, дотримання засад гуманності в роботі зі здобувачами освіти; спрямованість освітнього процесу на розкриття творчого потенціалу здобувачів освіти, розвиток критичного мислення та виховання СЦ, серед яких людяність, працелюбність, чесність, справедливість, милосердя тощо; опору на СЦ при побудові суб'єкт-суб'єктних відносин між педагогом та здобувачем освіти; взаємодію учасників освітнього процесу із дотриманням норм поведінки на основі засад гуманізму та соціальних

цінностей, зокрема поваги до інших, толерантності, чуйності, доброти; уникнення маніпулювання свідомістю здобувачів освіти та нав'язування стереотипів мислення; реалізації у виховному процесі принципів диференціації та індивідуалізації; залученні здобувачів освіти до різних видів діяльності, що передбачало міжособистісне спілкування; наданні пріоритету саморозвитку та самовихованню особистості здобувача освіти; побудові індивідуальної траєкторії розвитку МПДО; підтримці активності та ініціативності здобувачів освіти.

На значущості гуманістичного спрямування наголошує Л. Притуляк [148, с. 128]. Учена визначає головним фактором особистісно-зорієнтованої професійної освіти саме розвиток майбутнього фахівця під час активної взаємодії учасників навчання з урахуванням їх досвіду, особистісних особливостей та специфіки освітнього середовища ЗВО.

Уважаємо за доцільне врахувати думку вітчизняних науковців стосовно того, що вирішальною особливістю сучасної освіти є її орієнтація на здобувача освіти, під якою вчені розуміють, що, підготовки фахівця залежить від того, наскільки дозволяє процес навчання їх задовольнити різноманітні потреби [218, с. 245].

Для реалізації даної педагогічної умови як у процесі навчання, так і в позааудиторний час було проведено ряд виховних заходів за темами: «Цінності інформаційного суспільства», «Сучасна молодь і соціальні цінності», «Мої соціальні цінності», «Соціальні цінності у просторі ЗВО», «Виховуємо соціальні цінності у дошкільнят». Під час проведення вищезазначених заходів широко використовувалися інтерактивні методи навчання, серед яких перевага надавалася панельним та пленарним дискусіям, дебатам, методам «килим ідей», «6х6х6». Проводилися також індивідуальні бесіди.

Друга педагогічна умова передбачала спрямованість процесу виховання СЦ на досягнення усвідомленості здобувачами освіти

необхідності виховання СЦ через упровадження в освітній процес спецкурсу «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти».

Актуальність розробки авторського спецкурсу зумовлена підвищенням ролі СЦ у сучасну добу суспільно-політичних реформ, наданням переваги суб'єкт-суб'єктної взаємодії та особистісно-орієнтованому навчанню, врахуванню індивідуальних особливостей здобувачів освіти в процесі освітньої діяльності, а також необхідністю усвідомлення здобувачами освіти пріоритетності виховання СЦ в їхній подальшій педагогічній діяльності, задоволенням їх потреб у підвищенні рівня вихованості власних СЦ.

Основними поняття курсу є «цінності», «загальнолюдські цінності», «загальноєвропейські цінності», «соціальні цінності», «ампліфікація дитячого розвитку». Тематичний план спецкурсу поданий нижче (таблиця 2.9).

Таблиця 2.9

Тематичний план спецкурсу «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
л		п	сем	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Соціальні цінності у сучасному вимірі						
Тема 1. Значення соціальних цінностей у житті та професійній діяльності		2				
Тема 2. Сутність поняття «соціальні цінності»		2				
Тема 3. Вза'ємозв'язок соціальних цінностей із загально визначеними цінностями		2				
Тема 4. Зв'язок соціальних цінностей українського суспільства із загальноєвропейськими та загальнолюдськими цінностями				2		
Разом за змістовим модулем 1	14	8	–	2		4
Змістовий модуль 2. Основні підходи до виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти						
Тема 5. Соціальні цінності: виховуємо чи ні				2		
Тема 6 Я знаю, я вмію, я буду			2			
Тема 7. Сучасний педагог та соціальні цінності			2			
Тема 8. Роль ампліфікації дитячого розвитку у вихованні соціальних цінностей дітей дошкільного віку		2				

Продовж. табл. 2.9

Тема 9. Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку			2			
Тема 10. Соціальні цінності у дитячому садку			2			
Разом за змістовим модулем 2	16	2	6	2		10
Усього годин:	30	10	6	4		10

Вивчення вищенаведених тем даного спецкурсу було спрямовано на підвищення мотивації здобувачів освіти до вихованості СЦ, оволодіння знаннями про СЦ, формування умінь використовувати СЦ у різних видах діяльності, здійснювати рефлексію вихованості СЦ.

Перший змістовий модуль «Соціальні цінності у сучасному вимірі» передбачав формування загальної мотивації до виховання ключових СЦ (доброти, правди, справедливості) і підвищення рівня знань щодо сутності і структури СЦ.

Реалізація змісту даного модулю дозволила розв'язати такі завдання:

- актуалізацію ролі та значення виховання СЦ;
- ознайомлення здобувачів освіти з видами цінностей (матеріальними, соціально-політичними, духовними) та поняттями «цінності», «соціальні цінності»; вза'ємозв'язок соціальних цінностей із загальноновизначеними цінностями;
- дослідження процесу становлення цінностей українського суспільства в контексті його соціально-історичного розвитку; встановлення взаємозв'язку між цінностями українського суспільства та загальноєвропейськими, загальнолюдськими;
- поглиблення розуміння самобутності українського народу та СЦ, що є спільними для народів Європи та всього світу;
- розгляд прикладів ситуацій, розв'язання яких потребує знань про СЦ, а також з'ясування цінностей українського суспільства порівняно із загальноєвропейськими, загальнолюдським.

Вивчення другого змістового модуля було спрямовано на самовиховання СЦ, розвиток умінь МПДО виховувати СЦ у дошкільників.

Опанування тем даного модулю здобувачами освіти передбачало:

- ознайомлення із поняттями «виховання», «виховання цінностей», «виховання соціальних цінностей», «методи виховання СЦ»;
- з'ясування ролі самовиховання у розвитку особистості педагога; проєктування індивідуальної траєкторії особистісного розвитку здобувачів освіти; виявлення рівня знань щодо СЦ та умінь їх виховувати в себе, а також накреслення перспектив їх подальшого виховання;
- з'ясування ролі сучасного педагога у становленні та розвитку особистості дитини; формування умінь у здобувачів освіти співвідносити особисті якості, які мають бути притаманні сучасному педагогу та СЦ;
- узагальнення знань здобувачів освіти щодо особливостей розвитку дитини дошкільного віку; визначення поняття «ампліфікації дитячого розвитку»; усвідомлення ролі і значення ампліфікації дитячого розвитку у вихованні СЦ у ЗДО;
- вивчення структури БКДО, його змісту, зокрема інваріантної та варіативної частини; ознайомлення з вимогами та критеріями оцінки дошкільної зрілості, поняттям «парціальні програми»;
- робота із парціальними програмами; з'ясування впливу вихованості СЦ у педагога на розвиток дітей дошкільного віку.

Для залучення кожного здобувача освіти до роботи та з метою підвищення загального рівня вихованості СЦ у МПДО під час навчальних занять спецкурсу використовувалися різні форми та методи роботи, а саме: робота в малих групах, воркшоп, кейс-метод, метод панельної, пленарної дискусії, «килим ідей», бхбхб, «летючі плакати».

Зазначені методи сприяли формуванню розуміння реалізації освітніх завдань на практиці, зокрема з виховання СЦ.

Для підвищення рівня вихованості за ЗК-1, мотиваційно-ціннісним компонентом та розуміння значення різних категорій цінностей (здоров'я, любові тощо) під час вивчення теми «Зв'язок цінностей українського

суспільства з загальноєвропейськими та загальнолюдськими цінностями» у межах роботи в малих групах було застосовано метод пленарної дискусії.

Робота здійснювалася за таким алгоритмом:

1. Об'єднання здобувачів вищої освіти у 4 – 6 груп по 4 – 6 осіб в кожній.
2. Отримання учасниками групи від тьютера завдання, відповідно до теми, що передбачало ознайомлення із цінностями українського суспільства як минулого, так і сучасності, загальноєвропейськими, загальнолюдськими цінностями.
3. Визначення способу презентації результатів роботи групи та часу на виконання завдання.
4. Вибір учасниками групи спікера, який занотовує процес обговорення, щоб потім представити результати.
5. Робота над виконанням завдання, під час якого тьютером велося спостереження за роботою груп, дотриманням регламенту.
6. Презентація спікерами груп виконаного завдання.
7. Колективне обговорення результатів роботи кожної групи всіма учасниками, порівняння цінностей, їх аналіз та узагальнення.
8. Підбиття підсумків.

Для з'ясування ролі та формування навичок самовиховання (ЗК-1. Здатність розуміти значення культури як форми людського існування) та підвищення рівня вихованості за мотиваційно-ціннісним компонентом при вивченні теми «Соціальні цінності: виховуємо чи ні?» застосовувалася панельна дискусія, у ході якої здобувачі освіти мали можливість висловити та обґрунтувати свої погляди щодо виховання СЦ у сучасних умовах розвитку суспільства.

Під час практичного заняття за темою «Я знаю, я вмію, я буду» було використано метод «килим ідей», що передбачав роботу в групах за такими етапами:

1 етап – виявлення проблем;

2 етап – пошук рішень;

3 етап – індивідуалізація дій (визначення здобувачами освіти конкретних кроків для розв’язання проблем);

4 етап – вибір ідей (індивідуальне прийняття рішень щодо того, що буде точно зроблено, а що може бути віднесено до перспективних напрямів вирішення визначеної проблеми).

Використання даного методу мало забезпечити підвищення рівня вихованості за ЗК-10. Здатність діяти на основі етичних настанов та міркувань, когнітивного компонента, а також формування умінь здобувачів освіти керуватися СЦ у різних видах діяльності. Із цією метою кожному МПДО на початку заняття ставилися запитання, на які вони повинні були надати обґрунтовані відповіді: «Чи знаю, що таке соціальні цінності?», «Чи вмію їх засовувати у різних ситуаціях?», «Чи буду в подальшому керуватися ними?» Потім здобувачами освіти пропонувалося проаналізувати проблемні ситуації, самостійно визначити шляхи їх розв’язання та надати відповіді на ті самі запитання, що ставилися на початку заняття.

Для вдосконалення умінь до самовиховання та саморегулювання поведінки на основі СЦ, підвищення рівня вихованості за ЗК-9, і рефлексивним компонентом під час практичного заняття «Сучасний педагог та соціальні цінності» використовувався метод «летючі плакати».

Заняття з використанням даного методу проводилося за таким алгоритмом:

1. Підготовка приміщення: розміщення столів у формі кута.
2. Формулювання проблеми для розв’язання: «Труднощі у вихованні та самовихованні сучасними педагогами соціальних цінностей».
3. Об’єднання здобувачів освіти в 3 групи.
4. Визначення учасниками конкретних дій, що сприятимуть вирішенню проблеми та їх фіксація на отриманих аркушах (протягом 10 хвилин).

5. Передавання кожною групою іншій за годинниковою стрілкою свого плакату.

6. Ознайомлення групи, яка отримала плакат, із його змістом, та доповнення своїми ідеями (не вилучаючи попередні). Позначення суджень, що викликають сумніви, шляхом доклеювання картки з питанням або пропозицією.

7. Повторні передавання плакатів до того часу, поки вони не повернуться до групи, яка починала їх готувати.

8. Ознайомлення групи, яка отримала свій плакат, з роботою інших учасників та вибір 3-5 ідей, що визначено як найбільш цікаві.

9. Презентація по черзі кожною групою своїх плакатів.

Із метою підвищення рівня вихованості за ФК-9, когнітивним компонентом, формування умінь МПДО виховувати у дошкільників СЦ під час заняття за темою «Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку» було використано метод роботи 6х6х6.

Робота здійснювалася у два етапи.

На першому етапі кожна група отримувала окреме завдання, що вимагало ознайомлення з різними типами парціальних програм. Членам групи пропонувалося спільно проаналізувати програми та представити свої результати учасникам інших груп.

На другому етапі змінювався склад груп таким чином, щоб у кожній новій були представники всіх груп першого етапу. Спочатку кожним учасником презентувалися результати попередньої роботи, а потім у нових групах виконувалося завдання, що потребувало використання знань чи вмінь, отриманих на першому етапі.

Розглянемо детально перебіг заняття за темою «Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку».

Мета навчального заняття полягала у визначенні ролі парціальних програм у вихованні СЦ та передбачала реалізацію таких завдань:

1. Ознайомлення здобувачів освіти із парціальними програмами, що використовуються у ЗДО.

2. Аналіз парціальних програм відповідно до вимог дошкільної освіти та завдань виховання СЦ у дітей дошкільного віку.

3. З'ясування впливу змісту парціальних програм на виховання СЦ у дітей дошкільного віку.

Структура заняття включала вступну частину, під час якої здійснювалися актуалізація викладачем проблеми виховання СЦ у МПДО, ознайомлення здобувачів освіти з парціальними програмами і підбиття підсумків.

Рис. 2.8. Екранна копія слайдів презентації заняття за темою «Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку»

У вступній частині наголошувалося на значних змінах в освіті, що характеризують її сучасний розвиток. Акцентувалася увага на необхідності реалізації завдань сучасних освітніх реформ, зокрема підготовки дітей дошкільного віку до Нової української школи, що включає формування цінностей. Для вирішення зазначеного завдання було запропоновано використовувати парціальні освітні програми, що сприяють розвитку дошкільників, вихованню цінностей і соціальних зокрема.

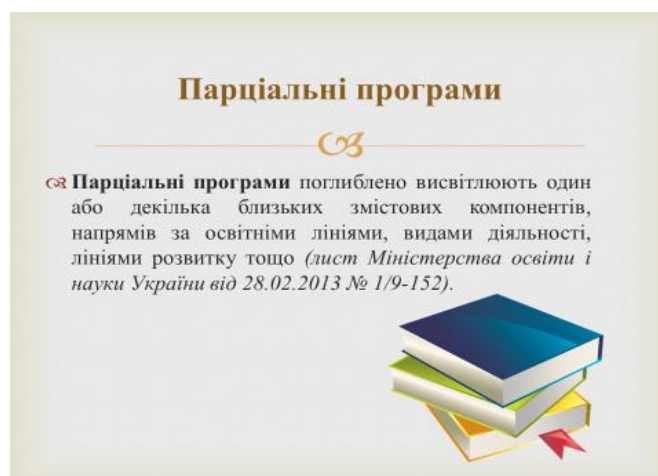

Рис. 2.9. Екранна копія слайдів презентації заняття за темою «Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку»

Також здобувачів освіти було ознайомлено із визначенням парціальних програм як програм, що відображають один чи кілька близьких напрямів за освітніми лініями БКДО, а також можуть виступати як доповнення інваріантної та/чи варіативної складової комплексних програм, так і самостійно визначати завдання та зміст варіативної складової БКДО.

Серед програм, що спрямовані на виховання СЦ, виокремлювалися такі:

- програма соціальної та фінансової грамотності дітей дошкільного віку «Афлатот»;
- «Безмежний світ гри з LEGO»;
- програма з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом»;
- «Комп’ютерна грамота для малят»;
- «Медіасвіт для дошкільнят»;
- «Казки і фарби» [219].

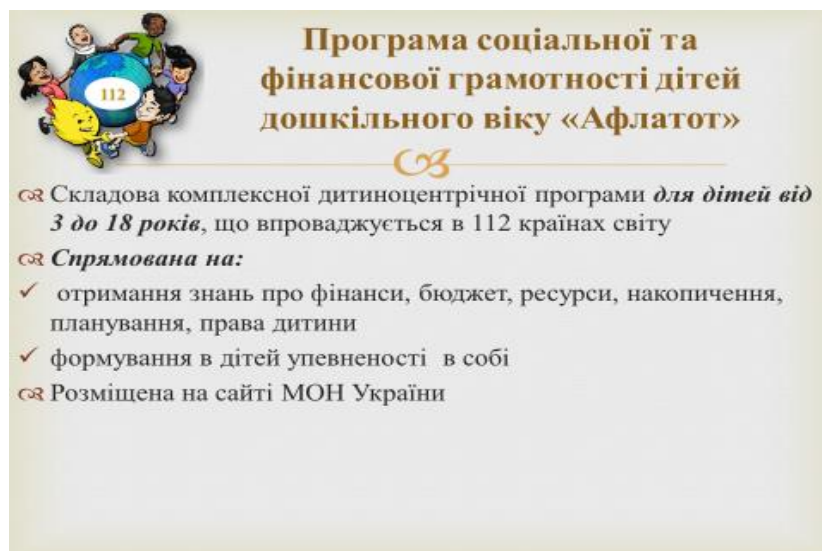

Рис. 2.10. Екранна копія слайдів презентації заняття за темою «Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку»

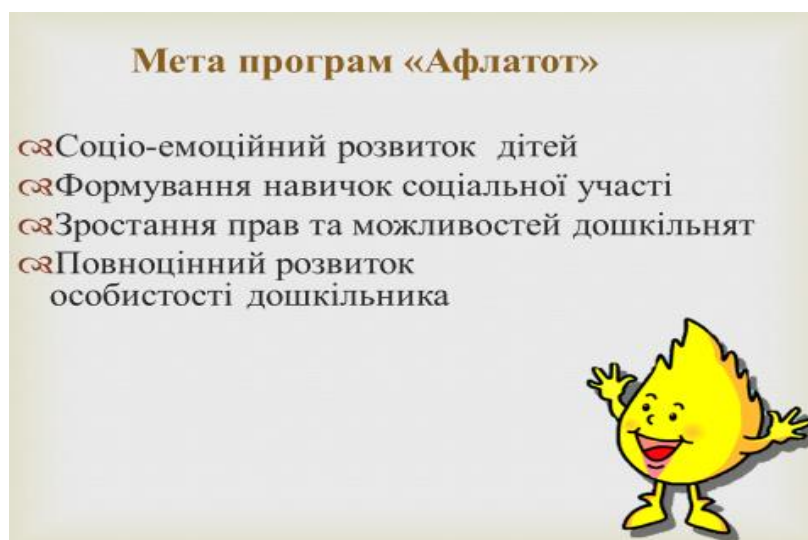

Рис. 2.11. Екранна копія слайдів презентації заняття за темою «Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку»

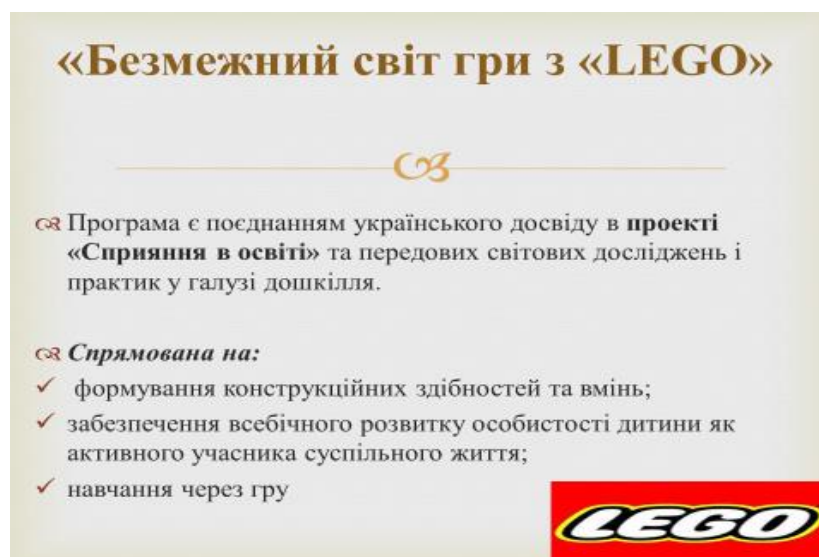

Рис. 2.12. Екранна копія слайдів презентації заняття за темою «Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку»

Рис. 2.13. Екранна копія слайдів презентації заняття за темою «Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку»

Наприкінці актуалізації вищезазначеної теми було зроблено висновок про використання парціальних програм як ефективного засобу виховання СЦ, оскільки їх впровадження в освітній процес дозволяє поглиблено здійснювати роботу із дошкільниками у цьому напрямі.

Інформація про особливості парціальних програм відображено на слайдах презентації до заняття, екранні копії яких подано нижче.

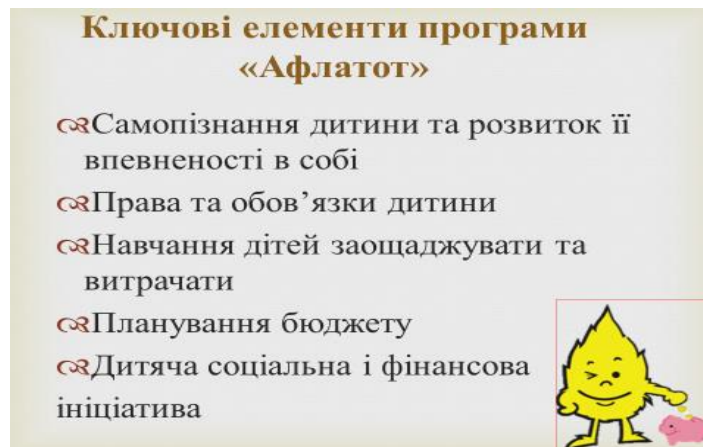

Рис. 2.14. Екранна копія слайдів презентації заняття за темою «Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку»

Рис. 2.15. Екранна копія слайдів презентації заняття за темою «Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку»

Після вступної частини здобувачам вищої освіти пропонувалося ознайомитися із парціальними програмами та виконати таке завдання:

1. Проаналізувати парціальні програми відповідно до завдань БКДО.

2. Визначити СЦ, виховання яких дозволяє реалізувати конкретна програма.
3. Сформулювати висновок про вплив парціальних програм на виховання СЦ.

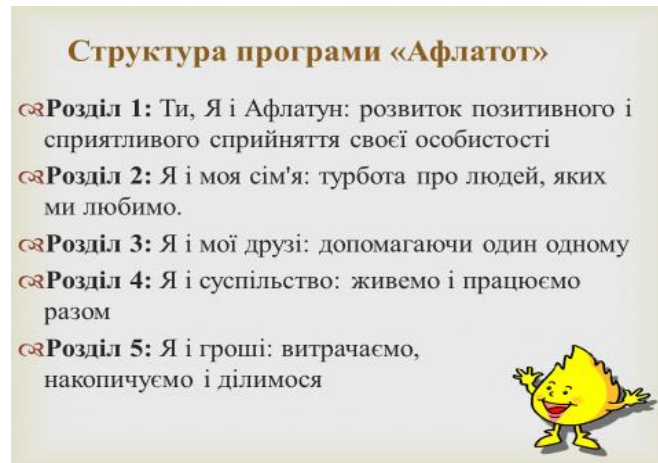

Рис. 2.16. Екранна копія слайдів презентації заняття за темою «Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку»

Рис. 2.17. Екранна копія слайдів презентації заняття за темою «Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку»

Підсумком заняття стало набуття здобувачами вищої освіти досвіду аналізувати освітні програми та підвищення рівня їх обізнаності у питанні виховання СЦ.

Із метою підвищення рівня знань щодо СЦ, вихованості за ЗК-5. (Здатність до ефективної комунікації, а також когнітивного компонента) всі лекційні заняття проводилися у формі воркшопів.

Нижче наведено екранні копії слайдів презентації заняття, що демонструють ігри, які МПДО можуть використовувати в освітньому процесі з дітьми дошкільного віку для виховання СЦ.

Рис. 2.18. Екранна копія слайдів презентації заняття за темою «Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку»

Рис. 2.19. Екранна копія слайдів презентації заняття за темою «Парціальні програми, спрямованні на виховання соціальних цінностей у дітей дошкільного віку»

Використання спецкурсу, форм, методів роботи (робота в малих групах, воркшоп, кейс-метод, метод панельної, пленарної дискусії, «килим ідей», бхбхб, «летючі плакати» тощо) дозволило підвищити рівні вихованості за усіма компонентами структури СЦ МПДО та виокремленими компетенціями (табл.2.1), а також усвідомити необхідність реалізації в сучасному житті та педагогічній професійній діяльності поряд із фундаментальними знаннями та підприємливістю якостей особистості, що становлять СЦ: повагу, гідність, толерантність, ініціативність, відповідальність.

Оскільки на досягнення позитивного результату виховання СЦ у МПДО впливає сформована адекватна самооцінка здобувачів освіти рівня своєї вихованості, значна увага в роботі зі здобувачами освіти приділялася формуванню і розвитку умінь здійснювати самоаналіз СЦ.

Із цією метою, а також для підвищення рівня вихованості за ЗК-8. (Здатність до самоорганізації та мотивації подальшої професійної діяльності. Спроможність працювати на основі соціальних цінностей в команді та рефлексивного компонента) під час навчальних занять двічі здійснювалася оцінка викладачем та самооцінка здобувачами освіти рівня вихованості СЦ за розробленою нами кваліметричною моделлю із подальшим порівнянням отриманих результатів з використанням кореляційного аналізу.

Останнім часом кореляційний аналіз набуває поширення у педагогічній діяльності. Результати кореляційного аналізу є підґрунтям для прийняття науково-обґрунтованих рішень та використовуються як під час моніторингових досліджень загальнодержавного та регіонального рівнів, так і в аналітичній діяльності закладів освіти.

Н. Селезньова та інші [159, с. 140] метою кореляційного аналізу визначають кількісну міру статистичного зв'язку між двома ознаками. Учені звертають увагу на те, що під час кореляційного аналізу виявляється сама залежність, її величина та напрям, але причин залежності між досліджуваними ознаками не встановлюються.

Під час кореляційного аналізу обчислюється коефіцієнт кореляції, що вказує на ступінь лінійної залежності між показниками.

М. Бобровський та ін. зазначають: «Коефіцієнт кореляції (r), розрахований за визначеними формулами, показує міру та характер цієї залежності. Він змінюється в межах $[-1 \div +1]$ ».

Якщо значення коефіцієнту потрапляє в інтервал $|0,7 \div 1|$, то кореляція між явищами є істотною, її треба враховувати при організації освітнього процесу.

Якщо ж значення коефіцієнту змінюється в межах $|0,5 \div 0,7|$ – кореляція помітна.

Значення коефіцієнту від 0 до 0,5 свідчить про відсутність кореляції між величинами. Від’ємне значення коефіцієнта говорить про обернено пропорційний зв’язок між досліджуваними явищами» [14, с. 103].

Отже, кореляційний аналіз надає можливість виявити розбіжність між показниками, зокрема між оцінкою та самооцінкою.

Нижче наведена таблиця 2.10 за результатами оцінки та самооцінки, у якій відображено дані щодо рівня вихованості СЦ у МПДО експериментальної групи (на прикладі здобувачів вищої освіти четвертого курсу зі спеціальності «Дошкільна освіта» Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради).

Таблиця 2.10

Результати попередньої оцінки та самооцінки рівня вихованості СЦ у МПДО за кваліметричною моделлю

№ здобувача освіти	Оцінка	Самооцінка
1	2	3
1	0,59	0,63
2	0,67	0,93
3	0,57	0,59
4	0,32	0,28
5	0,34	0,59
6	0,78	0,53

Продовж. табл. 2.10

1	2	3
7	0,49	0,61
8	0,69	0,75
9	0,53	0,31
10	0,59	0,53
11	0,76	0,81
12	0,43	0,59
13	0,38	0,67
14	0,53	0,85
15	0,28	0,63
16	0,67	0,69
17	0,60	0,63
18	0,48	0,51
19	0,73	0,76
20	0,37	0,41
21	0,48	0,54
22	0,78	0,97
23	0,34	0,38

Для обчислення коефіцієнту кореляції було використано табличний процесор MS Excel.

Значення коефіцієнту кореляції за результатами попередньої оцінки та самооцінки рівня вихованості СЦ у МПДО за кваліметричною моделлю складала 0,62, що вказує на помітну, однак не істотну кореляцію. Це означає, що існує розбіжність між оцінкою викладача та самооцінкою у значної кількості здобувачів освіти.

За підсумками кореляційного аналізу було проведено співбесіду із тими здобувачами освіти, у яких спостерігались значні розбіжності між зазначеними показниками та визначено завдання щодо подальшого виховання СЦ.

Повторне вимірювання показників рівня вихованості СЦ за кваліметричними моделями показало суттєве підвищення адекватності самооцінки в здобувачів освіти.

Результати повторної оцінки та самооцінки рівня вихованості СЦ у МПДО подано в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Результати повторної оцінки та самооцінки рівня вихованості СЦ у МПДО за кваліметричною моделлю

№ здобувача освіти	Оцінка	Самооцінка
1	0,63	0,65
2	0,71	0,70
3	0,63	0,65
4	0,35	0,37
5	0,41	0,50
6	0,80	0,78
7	0,53	0,57
8	0,73	0,78
9	0,57	0,53
10	0,63	0,65
11	0,78	0,80
12	0,43	0,59
13	0,41	0,58
14	0,58	0,61
15	0,35	0,40
16	0,71	0,69
17	0,63	0,61
18	0,56	0,51
19	0,75	0,78
20	0,41	0,39
21	0,53	0,56
22	0,78	0,97
23	0,38	0,41

Кореляційний аналіз виявив суттєве збільшення коефіцієнта кореляції: за результатами повторного оцінювання та самооцінювання показник склав 0,91, що вказувало на істотний кореляційний зв'язок.

Отже, самооцінка вихованості СЦ більшості здобувачів освіти стала відповідати оцінці викладача.

Третє завдання формувального етапу педагогічного експерименту полягало в реалізації можливостей педагогічної практики для підвищення

рівня вихованості СЦ у МПДО за всіма компонентами структури СЦ у МПДО.

Педагогічна практика відіграє важливу роль у вихованні СЦ: «педагогічна практика забезпечує закріплення теоретичних знань, сприяє професійному зростанню, всебічному розвитку особистості, а також розкриває духовний потенціал молоді людини, а тому нерозривна із процесом виховання у закладі вищої освіти» [194, с. 146]. Під час проходження різних видів педагогічної практики здобувачі освіти узагальнюють отримані теоретичні знання, а також, виконуючи обов'язки вихователя, набувають умінь та навичок, необхідних для здійснення педагогічної діяльності, підвищується рівень духовної культури МПДО, що спонукає до усвідомленого використання СЦ у різних ситуаціях. Із цією метою здобувачам освіти ЕГ було запропоновано ведення спостереження під час роботи з дітьми, за результатами якого вони виконували наступне завдання за таким планом: опис педагогічної ситуації; аналіз факторів, що спричинили дану педагогічну ситуацію; дії педагога щодо розв'язання педагогічної ситуації; СЦ, на які спирався педагог для розв'язання педагогічної ситуації; висновок про роль соціальних цінностей у професійній діяльності. Під час педагогічної практики МПДО мали можливість застосувати знання про СЦ у роботі з дітьми дошкільного віку, а також набули вміння використовувати методи виховання у педагогічній діяльності.

Наступним відповідно до алгоритму наукового пошуку стане аналіз результатів та інтерпретація результатів експериментальної роботи.

2.4. Аналіз та інтерпретація результатів експериментальної роботи

Даний підрозділ містить результати контрольного етапу педагогічного експериментального дослідження, мета якого полягала у визначенні ефективності впровадження структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Контрольний етап педагогічного експерименту передбачав повторне вимірювання показників вихованості СЦ у МПДО після реалізації формульованого етапу педагогічного експерименту із подальшим порівняльним аналізом. Результати вимірювання подано нижче у табл. 2.12

Таблиця 2.12

Узагальнені результати виявлення рівня вихованості соціальних цінностей у МПДО за мотиваційно-орієнтовним критерієм (констатувальний (1) та контрольний (2) етапи педагогічного експерименту)

Показники	Етап	КГ			ЕГ		
		Достатній	Середній	Високий	Достатній	Середній	Високий
1.1. Мотивація виховання власних СЦ	1	19,05%	53,97%	26,98%	16,42%	55,22%	28,36%
	2	15,87%	53,97%	30,16%	2,99%	13,43%	83,58%
1.2. Розуміння МПДО необхідності виховання СЦ	1	22,22%	52,38%	25,40%	20,90%	52,24%	26,87%
	2	17,46%	55,56%	26,98%	4,48%	14,93%	80,60%
1.3. Умотивованість МПДО до вихованості загальнозначених СЦ	1	20,63%	55,56%	23,81%	17,91%	56,72%	25,37%
	2	19,05%	53,97%	26,98%	2,99%	14,93%	82,09%

Примітка. 1 – констатувальний етап педагогічного експерименту.

2 – контрольний етап педагогічного експерименту

Зокрема, збільшився відсоток здобувачів освіти, у яких виявлено високий рівень мотивації виховання власних СЦ (на 55 %), розуміння МПДО необхідності виховання СЦ (на 54 %) й умотивованості до вихованості загальнозначених СЦ (на 57 %), тоді як відсоток учасників дослідження, які мали достатній рівень зазначених показників, не перевищував 5 %.

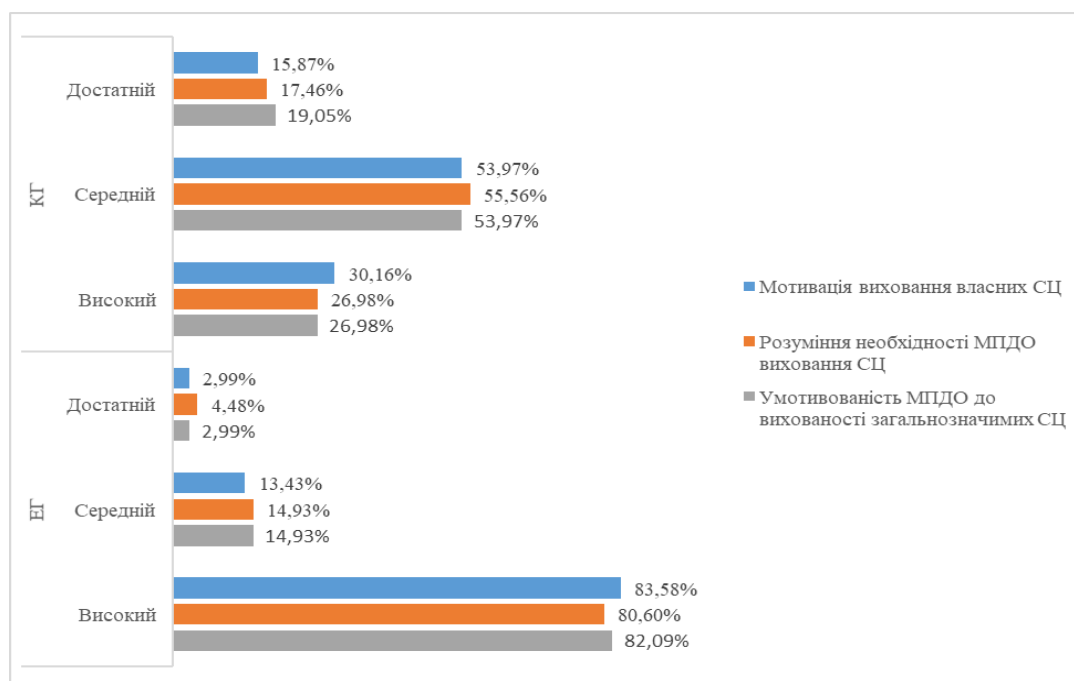

Рис. 2.20. Результати опитування респондентів за рівнями вихованості СЦ за мотиваційно-орієнтовним критерієм (контрольний етап педагогічного експерименту)

Разом із тим, у ЕГ спостерігалось значне покращення показників за даним критерієм.

Слід відмітити, що середній рівень вихованості за показниками мотиваційно-орієнтовного критерію був характерним для більш ніж 50 % респондентів КГ і близько 15 % – ЕГ.

Результати зумовлені тим, що в процесі вивчення освітніх компонентів «Загальна педагогіка», «Дошкільна педагогіка», «Історія педагогіки та суспільного дошкільного виховання» в ЕГ акцентувалася увага на значенні СЦ для педагогічної професії, а також проводилась цілеспрямована робота щодо вихованості за всіма компонентами структури СЦ у МПДО та компетентціями (табл.2.1).

Також серед учасників дослідження, що складали ЕГ, збільшилась кількість здобувачів освіти, у яких виявлено високий рівень мотивації до прояву співчуття іншим людям (із 27 % до 80 %), любові (із 29 % до 79 %), пізнання навколишнього світу (із 23 % до 81 %), соціальної та громадської

активності (із 21 % до 84 %), комунікації з іншими людьми (із 26 % до 83 %), покращення здоров'я (із 28 % до 77 %).

Водночас серед учасників КГ, як і під час констатувального етапу педагогічного експерименту, більшу частину (близько 50 %) склали здобувачі освіти із середнім рівнем мотивації до вихованості вищезазначених СЦ.

Серед учасників дослідження 2 % респондентів ЕГ на контрольному етапі педагогічного експерименту (17 % – на констатувальному етапі педагогічного експерименту) визнали, що зазвичай відмовляють близьким людям у допомозі по господарству, а 3 % (21 %) – зазначили, що не будуть охоче виконувати обов'язки по господарству за близьку людину, яка захворіла; 2 % (19 %) – не мають часу на відвідування знайомих, які захворіли; 4 % (24 %) – не готові надавати матеріальну допомогу, якщо про неї попросять; 1 % (8 %) вважають, що потрібно обов'язково допомогти людині, що впала.

Разом із тим, у КГ відповіді респондентів майже не змінилися. Так, 13 % (15 %) здобувачів освіти засвідчили, що не допомагають близьким людям по господарству, а 15 % (19 %) – зазначили, що не будуть охоче виконувати обов'язки по господарству за близьку людину, яка захворіла; 14 % (17 %) – не мають часу на відвідування знайомих, які захворіли; 23 % (25 %) – не готові надавати матеріальну допомогу, якщо про неї попросять; 6 % (7 %) вважають, що потрібно обов'язково допомогти людині, що впала.

Із огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що серед учасників експерименту в ЕГ значно збільшилась кількість здобувачів освіти, які готові надати допомогу, в тому числі іншій людині, тоді як серед учасників КГ така тенденція відсутня.

Це засвідчило ефективність використання сучасних методів навчання (6х6х6, «летючі плакати», «килим ідей», кейс-метод) на формувальному етапі

педагогічного експерименту в ЕГ, що сприяли підвищенню ефективності виховання СЦ за всіма компонентами структури СЦ у МПДО.

Результати опитування показали, що 2 % здобувачів освіти ЕГ на контрольному етапі педагогічного експерименту (11 % – на констатувальному етапі) та 8 % (12 %) респондентів КГ не вважають любов найважливішим почуттям у житті; відповідно 1 % (10 %) – ЕГ і 7 % (9 %) – КГ не розглядають любов як підґрунтя для шлюбу, 3 % (11 %) – ЕГ і 10 % (13 %) – КГ не визначають її основою свого життя.

Також 3 % респондентів ЕГ на контрольному етапі педагогічного експерименту (19 % – на констатувальному) та 15 % (17 %) респондентів КГ вбачали у любові непостійне почуття, що згодом минає. На зменшення кількості здобувачів освіти серед учасників ЕГ, що надали ствердні відповіді на вищезазначене питання, вплинуло проведення дискусій під час навчальних занять.

Слід зазначити, що 5 % респондентів ЕГ за результатами контрольного етапу педагогічного експерименту (24 % – констатувального) та 23 % (23 %) – КГ – не мали бажання активно залучатися до різних громадських заходів на підтримку своїх однодумців; 6 % (27 %) – ЕГ і 27 % (29%) – КГ не вважали, що участь у громадських акціях сприятиме змінам у суспільному житті та поширенню соціальних цінностей. Крім того, 19 % учасників ЕГ на контрольному етапі педагогічного експерименту (5 % – на констатувальному) та 3 % (3 %) – КГ виявили бажання долучитися до модернізації якоїсь суспільної організації (спілки, об'єднання тощо); 21 % (8 %) – ЕГ і 13 % (9 %) – КГ мали бажання брати участь в політиці. При цьому 5 % (6 %) респондентів КГ не обговорювали суспільні явища вдома або у ЗВО, тоді як серед учасників ЕГ такі респонденти були відсутні (6 % на констатувальному етапі). Такі дані вказують на те, що серед учасників дослідження, що склали ЕГ, на відміну від КГ збільшилася кількість здобувачів освіти, які виявляють соціальну активність. Це зумовлене тим, що під час проведення занять спецкурсу широко

використовувалися завдання, спрямовані на усвідомлення здобувачами освіти відповідальності за розвиток соціально-політичного життя в країні.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту було з'ясовано, що певна кількість МПДО не має прагнення до спілкування з оточуючими. Однак, на контрольному етапі педагогічного експерименту в ЕГ таких здобувачів освіти стало менше, а в КГ – їх кількість майже не змінилася. Так, 2 % респондентів ЕГ на контрольному етапі (12 % – на констатувальному) і 12 % (13 %) – КГ не вважали спілкування з друзями важливим у житті; 3 % (11 %) – ЕГ і 10 % (10 %) – КГ могли спокійно обійтися без постійного спілкування зі своїми приятелями; 1 % (8 %) – ЕГ та 6 % (9 %) – КГ не бажали приділяти багато свого вільного часу спілкуванню, а 3 % (14 %) – ЕГ та 12 % (15 %) – КГ зазначили, що не пережили б самотності, якщо три дні провели б на безлюдному острові. Таким чином, застосування в ЕГ групової форми роботи, що передбачало комунікаційну взаємодію при розв'язуванні спільних завдань, сприяло у здобувачів освіти ЕГ розвитку навичок спілкування та розвитку загальних компетенцій (ЗК -3; ЗК -5; ЗК-8; ЗК-9; ЗК 10).

Також, результати контрольного етапу педагогічного експерименту показали, що серед учасників дослідження ЕГ (на відміну від КГ) збільшилась кількість МПДО, які дбають про своє здоров'я. Зокрема, 4 % респондентів ЕГ на контрольному етапі (16 % – на констатувальному), 11 % (15 %) – КГ визнали, що не приділяють уваги своєму здоров'ю; 3 % (16 %) – ЕГ, 13 % (15 %) – КГ не вважають за необхідне вести активний спосіб життя для покращення свого здоров'я (займатися бігом, плаванням, грою у баскетбол, волейбол, футбол тощо); 49 % (29 %) – ЕГ, 29 % (27 %) – КГ зазначили, що намагаюся завжди «бути у формі»; 37 % (11 %) – ЕГ та 15 % (12 %) – КГ часто замислюються про своє здоров'я. Отже, розгляд питань значення здоров'я із здобувачами освіти ЕГ під час панельних і пленарних дискусій позитивно вплинуло на розуміння МПДО здоров'я як цінності.

Таблиця 2.13

**Розподіл даних опитування респондентів за шкалами рівня розуміння
МПДО необхідності виховання СЦ (констатувальний та контрольний
етапи педагогічного експерименту)**

Шкали	Етап	КГ			ЕГ		
		Достатній	Середній	Високий	Достатній	Середній	Високий
Життєзабезпечення	1	22,24%	51,47%	26,29%	21,83%	51,58%	26,59%
	2	17,86%	52,86%	29,28%	4,06%	16,87%	79,07%
Комфорт	1	23,38%	53,81%	22,81%	22,11%	54,53%	23,36%
	2	18,90%	54,45%	26,65%	3,63%	16,23%	80,14%
Соціальний статус	1	22,77%	53,48%	23,75%	20,64%	51,58%	27,78%
	2	19,03%	54,45%	26,52%	3,80%	17,69%	78,51%
Спілкування	1	21,97%	52,34%	25,69%	20,79%	52,56%	26,65%
	2	16,03%	51,45%	32,52%	3,33%	16,25%	80,42%
Загальна активність	1	24,12%	51,05%	24,83%	23,33%	50,51%	26,16%
	2	18,36%	52,86%	28,78%	4,78%	17,87%	77,35%
Творча активність	1	23,25%	53,48%	23,27%	22,45%	54,53%	23,02%
	2	17,14%	55,16%	27,70%	4,29%	16,96%	78,75%

Примітка. 1 – констатувальний етап педагогічного експерименту.

2 – контрольний етап педагогічного експерименту

За підсумком контрольного етапу педагогічного експерименту було з'ясовано, що у суттєвої кількості здобувачів освіти, що склали ЕГ, підвищився рівень розуміння МПДО необхідності виховання СЦ за всіма шкалами, тоді як у КГ таких респондентів було значно менше. Зокрема, збільшилася кількість учасників ЕГ, які мали високий рівень за шкалою «Життєзабезпечення» – на 52 % (на 3 % – у КГ), «Комфорт» – на 57 % (на 4 % – у КГ), «Соціальний статус» – на 51 % (на 3 % – у КГ), «Спілкування» – на 54 % (7 % – у КГ), «Творча активність» – на 56 % (на 4 % – у КГ) (табл. 2.13, рис. 2.21).

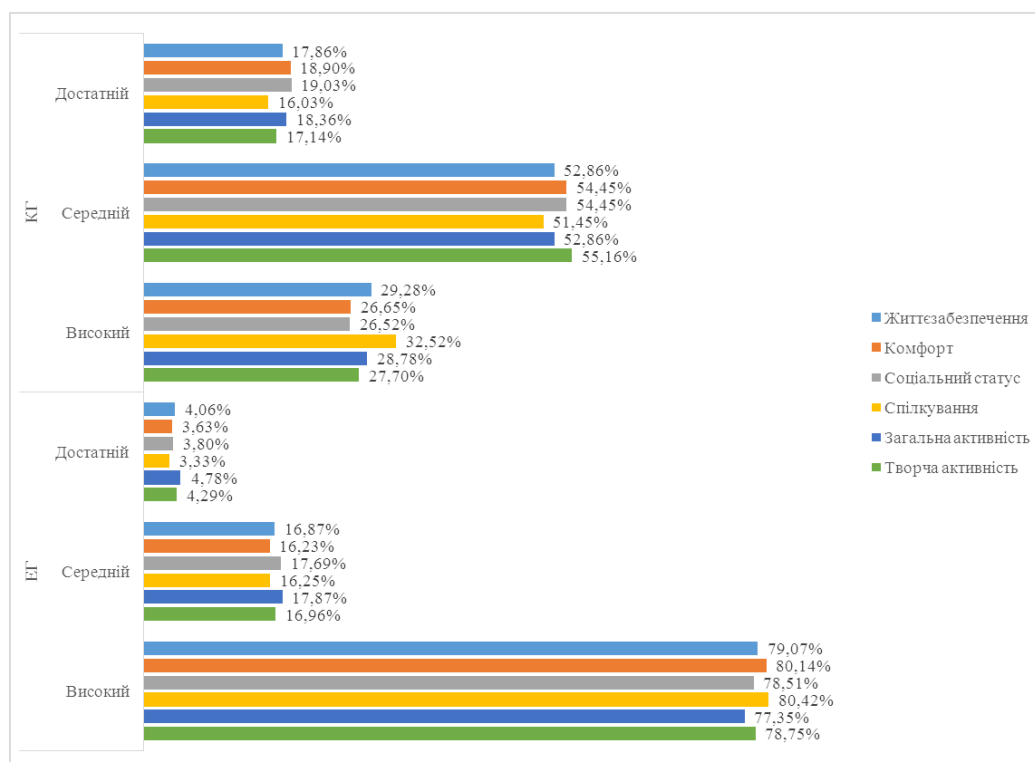

Рис. 2.21. Результати опитування респондентів за шкалами рівня розуміння МПДО необхідності виховання СЦ (контрольний етап педагогічного експерименту)

Слід зазначити, що високий рівень розуміння МПДО необхідності виховання для за всіма шкалами було виявлено у понад 75 % учасників ЕГ і менше третини учасників КГ. Такі результати зумовлені використанням в освітньому процесі завдань творчого характеру в роботі зі здобувачами освіти, що склали ЕГ. Опитування, що здійснювалося на контрольному етапі педагогічного експерименту, за показником умотивованості МПДО до вихованості загальнозначимих СЦ засвідчило, що більшість учасників ЕГ (понад 80 %) мали високий рівень мотивації до прояву добра, правди, справедливості, тоді як більша частина респондентів КГ (понад 50 %) – середній.

Порівняно з результатами констатувального етапу педагогічного експерименту суттєво збільшилася кількість здобувачів освіти ЕГ, у яких виявлено високий рівень прояву даного показника за всіма шкалами,

тоді як у КГ відсоток таких респондентів майже не змінився. Зокрема, на контрольному етапі педагогічного експерименту за шкалою «Доброта» високий рівень прояву доброти і співчуття як якості особистості мали 81 % учасників ЕГ (28 % – на констатувальному етапі) і 28 % (26 %) – КГ; доброти і співчуття до сім'ї, близьких, друзів – 83 % (26 %) – ЕГ і 26% (26 %) – КГ; прагнення розв'язувати конфлікти без насильства, мирним шляхом – 83 % (25 %) – ЕГ і 25 % (23 %) – КГ.

На рівень умотивованості МПДО до вихованості загальнозначимих СЦ (за шкалою «Доброта») здобувачів освіти ЕГ вплинули взаємодія учасників освітнього процесу на основі засад гуманізму та СЦ, зокрема поваги до інших, толерантності, чуйності, доброти та реалізація змістового модулю «Соціальні цінності у сучасному вимірі» спецкурсу «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти». За шкалою «Правдолюбство» під час контрольного етапу експерименту зафіксовано високий рівень прояву відповідальності за слова, справи та вчинки у 81 % опитаних ЕГ (26 % – на констатувальному етапі) і 26 % (26 %) – КГ; здатності до розуміння іншої людини та відмови від її осудження – у 80 % (22 %) – ЕГ і 22 % (22 %) – КГ; уміння науково обгрунтовувати свою думку – у 82 % (26 %) – ЕГ і 26 % (21 %) – КГ. За шкалою «Справедливість» високий рівень активної життєвої позиції мали 81 % (26 % – на констатувальному етапі) респондентів ЕГ і 26 % (26 %) – КГ; толерантні до людей різних національностей, поглядів, переконань – 81 % (27%) – ЕГ і 27 % (26 %) – КГ; громадянської відповідальності, законослухняності – 80 % (23 %) – ЕГ і 23 % (23 %) – КГ.

Отже, на підвищення рівня умотивованості МПДО до вихованості загальнозначимих СЦ позитивний вплив мала спрямованість освітнього процесу на виховання у здобувачів освіти ЕГ СЦ (людяності, працелюбності, чесності, справедливості, милосердя), а також застосування під час занять спецкурсу групових форм роботи із залученням здобувачів освіти до різних видів діяльності, що передбачали міжособистісне спілкування.

В ЕГ, на відміну від КГ, також значно покращилися показники вихованості СЦ за когнітивно-діяльнісним критерієм. Результати подані у таблиці 2.14.

Таблиця 2.14

**Розподіл даних опитування респондентів за рівнями вихованості СЦ
за когнітивно-діяльнісним критерієм
(констатувальний та контрольний етапи педагогічного експерименту)**

Показники	Етап	КГ			ЕГ		
		Достатній	Середній	Високий	Достатній	Середній	Високий
2.1 Володіння знаннями про СЦ	1	29,23%	52,31%	18,46%	26,98%	55,56%	17,46%
	2	25,40%	50,79%	23,81%	1,49%	16,42%	82,09%
2.2. Уміння проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях	1	26,98%	57,14%	15,87%	26,87%	59,70%	13,43%
	2	23,81%	58,73%	17,46%	1,49%	17,91%	80,60%
2.3 Уміння виховувати у дітей дошкільного віку СЦ	1	33,33%	52,38%	14,29%	31,34%	53,73%	14,93%
	2	28,57%	53,97%	17,46%	4,48%	14,93%	80,60%

Примітка. 1 – констатувальний етап педагогічного експерименту.

2 – контрольний етап педагогічного експерименту

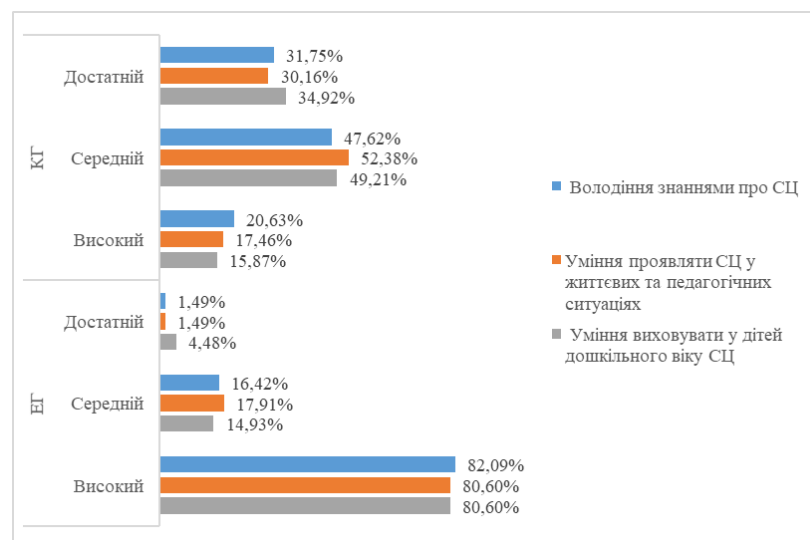

Рис. 2.22. Результати опитування респондентів за рівнями вихованості СЦ за когнітивно-діяльнісним критерієм (контрольний етап педагогічного експерименту)

Якщо під час констатувального етапу педагогічного експерименту більшість респондентів в обох групах мали середній рівень вихованості СЦ за всіма показниками даного критерію, то на контрольному етапі педагогічного експерименту виявлена суттєва позитивна динаміка показників в ЕГ, тоді як в КГ вона майже відсутня. Зокрема, за підсумками контрольного етапу педагогічного експерименту збільшилася кількість респондентів ЕГ, які мали високий рівень володіннями знаннями (на 65 %), уміннями проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях (на 67 %), виховувати в дітей дошкільного віку СЦ (на 66 %). Відсоток здобувачів освіти, у яких виявлено високий рівень прояву зазначених показників, складав від 80 % до 82%, тоді як достатній рівень мали від 1 % до 4% опитаних, а середній – від 15 % до 18 %. Вищезазначені результати опитування зумовлені тим, що під час спецкурсу «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти» приділялася значна увага поглибленню знань здобувачів освіти ЕГ щодо виховання СЦ, проводилася цілеспрямована робота щодо підвищення рівня вихованості за компетенціями (ЗК-3, ЗК-8, ФК-10) і когнітивним компонентом структури СЦ МПДО, тоді як респонденти КГ не залучалися до такої діяльності.

Разом із тим у КГ помітне покращення рівня вихованості СЦ за когнітивно-діяльнісним критерієм лише у незначній кількості респондентів: кількість здобувачів освіти, які мали високий рівень прояву показників за даним критерієм, збільшилася на до 5 %, що пояснюється високим рівнем професіоналізму НПП, які здійснювали освітній процес.

Вимірювання рівня володіння здобувачами освіти знаннями про СЦ показало, що за підсумками контрольного етапу педагогічного експериментального дослідження в ЕГ, на відміну від КГ, суттєво збільшилася частка здобувачів освіти, які мали високий рівень знань про СЦ за всіма складовими. Зокрема, високий рівень сформованості знань щодо актуальності проблеми виховання СЦ виявили 81 % здобувачів освіти ЕГ (14 % – на констатувальному етапі) і 17 % (14 %) – у КГ; визначення поняття

«цінності» 82 % (18 %) – ЕГ і 22 % (18 %) – КГ; видів цінностей 81 % (17 %) – ЕГ, 21 % (18 %) – КГ; змісту поняття «соціальні цінності» 82 % (16 %) – ЕГ, 23 % (19 %) – КГ; значення СЦ для повсякденного життя 83 % (16 %) – ЕГ, 18 % (17 %) – КГ; значення соціальних цінностей для професії педагога 84 % (18 %) – ЕГ, 22 % (18 %) – КГ; сутності процесу виховання СЦ у МПДО 81 % (18 %) – ЕГ, 19 % (18 %) – КГ; ролі СЦ у сучасному світі 82 % (19 %) – ЕГ, 22 % (18 %) – КГ.

Такі дані пояснюються тим, що із МПДО ЕГ, на відміну від здобувачів освіти КГ, здійснювалася системна робота щодо підвищення рівня вихованості за певними компетенціями (табл. 2.1) і когнітивним компонентом, а також знань із СЦ, необхідності виховання та самовиховання для МПДО. Зокрема, під час лекцій за такими темами, як «Значення соціальних цінностей у житті та педагогічній діяльності», «Сутність поняття «соціальні цінності», «Вза'ємозв'язок соціальних цінностей із загальнонавчальними цінностями», було з'ясовано роль СЦ для МПДО, а також висвітлено теоретичні основи СЦ.

Результати контрольного етапу педагогічного експерименту показали суттєве підвищення рівня умінь проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях у здобувачів освіти, що складала ЕГ, тоді як у КГ така тенденція була відсутня.

Зокрема, аналіз написання МПДО есе, що перевіряло рівень сформованості даного уміння, показав, що 79 % (18 %) МПДО ЕГ і 22 % (21 %) – КГ повністю розкрили значення СЦ у своєму житті, 79 % (16 %) – ЕГ і 17 % (16 %) – КГ – обґрунтували прагнення дотримуватись СЦ у житті; 78 % (13 %) – ЕГ і 16 % (13 %) – КГ – навели переконливі приклади прояву СЦ у життєвих ситуаціях; 81 % (14 %) – ЕГ і 17 % (12 %) – КГ – запропонували достатню кількість прикладів прояву СЦ у педагогічній діяльності; 81 % (19 %) – ЕГ і 22 % (21 %) – КГ – аргументували важливість СЦ у власному житті і професійній діяльності. Слід зазначити, що понад 50 % респондентів КГ лише частково розкрили вищенаведені питання,

тоді як серед учасників ЕГ таких здобувачів було значно менше (від 15 % до 19 %). При цьому від 22 % до 29 % МПДО КГ узагалі не виконали запропоновані вимоги.

Для порівняння: серед МПДО ЕГ цей показник не перевищував 6 % .Отже, результати опитування в ЕГ показали, що комплекс практичних занять у процесі вивчення модулю «Основні підходи до виховання соціальних цінностей» запропонованого нами спецкурсу сприяли підвищенню рівня вихованості за когнітивним компонентом, компетенціями (ЗК-3. Здатність вибудовувати соціальну взаємодію за принципами толерантності, безоціночності іншої особистості, ЗК-8. Здатність до самоорганізації та мотивації подальшої професійної діяльності, ФК-10. ФК-9. Здатність конструктивно співпрацювати з родинами та громадськістю. Організувати й реалізовувати спільну взаємодію з психологами і сім'єю з питань виховання, навчання і розвитку дітей дошкільного віку, урахувавши соціальні цінності) удосконаленню умінь здобувачів освіти щодо прояву СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях.

Так, під час практичного заняття «Я знаю, я вмю, я буду» МПДО навчилися наводити аргументовані приклади використання СЦ, а в процесі вирішення проблеми на занятті за темою «Сучасний педагог та соціальні цінності» здобувачами освіти було створено «килим ідей», що містив шляхи вирішення проблеми «Труднощі у вихованні та самовихованні сучасними педагогами соціальних цінностей». Відмітимо, що МПДО ЕГ значно краще оформлюють свої думки письмово, що можна пояснити регулярним використанням в освітньому процесі такої письмової форми роботи, як есе.

На жаль, такої позитивної динаміки в КГ не спостерігалось.

Проаналізуємо результати анкетування респондентів за показником «Уміння виховувати у дітей дошкільного віку СЦ».

У здобувачів освіти, що склали ЕГ, порівняно з учасниками КГ суттєво підвищився рівень сформованості умінь виховувати у дітей

дошкільного віку СЦ за всіма складовими, рівень вихованості за когнітивним компонентом та виокремленими компетенціями (табл. 2.1).

Так, якщо на констатувальному етапі експерименту більшість учасників дослідження (понад 50 %) в обох групах мали середній рівень сформованості зазначених умінь, то на контрольному етапі відсоток таких здобувачів освіти ЕГ значно зменшився (до 14 %-16 %). Водночас відсоток МПДО КГ майже не змінився.

Значно більша кількість здобувачів освіти в ЕГ, ніж у КГ, виявила високий рівень умінь щодо врахування ампліфікації дитячого розвитку у вихованні СЦ: 83 % (18 %) – ЕГ, 23% (20 %) – КГ; роз'яснення сутності СЦ дітям дошкільного віку: 82 % (17 %) – ЕГ, 21 % (17 %) – КГ; виховання СЦ у дошкільників на основі власного прикладу їх застосування: 84 % (16 %) – ЕГ, 23 % (18 %) – КГ; виховання СЦ у дітей дошкільного віку під час занять: 81 % (14 %) – ЕГ, 21 % (17 %) – КГ; виховання СЦ у дітей дошкільного віку під час ігрової діяльності: 82 % (15 %) – ЕГ, 19 % (14 %) – КГ; виховання СЦ у дітей дошкільного віку під час трудової діяльності: 83 % (14 %) – ЕГ, 20 % (17 %) – КГ; залучення батьків дітей дошкільного віку до виховання СЦ: 80 % (17 %) – ЕГ, 19 % (16 %) – КГ; проведення просвітньої роботи щодо значущості СЦ: 84 % (15 %) – ЕГ, 18 % (14 %) – КГ.

Слід зазначити, що за підсумками контрольного етапу педагогічного експерименту близько 60 % здобувачів освіти КГ мали середній рівень сформованості вищезазначених умінь, від 20 до 24 % – достатній, тоді як в ЕГ таких МПДО було значно менше: від 14 % до 16 % виявили середній рівень, а до 4 % – достатній.

Високі результати у ЕГ, порівняно із КГ, зумовлені тим, що зі здобувачами освіти ЕГ у межах спецкурсу «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти» висвітлювалися теоретичні аспекти ампліфікації дитячого розвитку, її значення у вихованні СЦ; аналізувалися парціальні програми, що передбачають виховання СЦ у дошкільників; розв'язувалася низка проблемних ситуацій, на основі знань про СЦ.

Закріпленню практичних навичок щодо виховання СЦ у дошкільників сприяло виконання додаткового завдання під час проходження педагогічної практики МПДО ЕГ. Вимірювання показників вихованості СЦ за рефлексивно-оцінювальним критерієм рефлексивного компонента та компетенціями (табл. 2.1). показав суттєве збільшення здобувачів освіти, які мали високий рівень їх сформованості в ЕГ.

Таблиця 2.15

**Розподіл респондентів ЕГ та КГ за рівнями вихованості СЦ
за рефлексивно-оцінювальним критерієм
(контрольний етап педагогічного експерименту)**

Показники	Етап	КГ			ЕГ		
		Достатній	Середній	Високий	Достатній	Середній	Високий
3.1 Прагнення до самовиховання СЦ	1	26,98%	60,32%	12,70%	25,37%	61,19%	13,43%
	2	22,22%	61,90%	15,87%	4,48%	17,91%	77,61%
3.2 Самоаналізу власних СЦ	1	25,40%	63,49%	11,11%	23,88%	64,18%	11,94%
	2	20,63%	65,08%	14,29%	1,49%	16,42%	82,09%
3.3. Здатність регулювати поведінку на основі СЦ	1	22,22%	66,67%	11,11%	22,39%	65,67%	11,94%
	2	17,46%	69,84%	12,70%	2,99%	14,93%	82,09%

Примітка. 1 – констатувальний етап педагогічного експерименту.

2 – контрольний етап педагогічного експерименту.

Як видно із вищенаведених даних, в ЕГ збільшився відсоток здобувачів освіти, що виявили високий рівень сформованості прагнення до самовиховання СЦ (на 64%), уміння здійснювати самоаналіз СЦ та здатність регулювати поведінку на основі СЦ (на 70%), тоді як серед МПДО КГ цей показник збільшився до 3%.

Слід зазначити, що високий рівень прояву показників за рефлексивно-оцінювальним критерієм мали близько 80% МПДО ЕГ і від 13% до 16% – КГ. Разом із тим, понад 60% учасників КГ (від 15% до 18% – ЕГ) виявили середній рівень за даними складовими, а від 17% до 22% – КГ (від 2% до 5% – ЕГ) – достатній.

Такі результати пояснюються тим, що зі здобувачами освіти ЕГ проводилася робота із формування навичок рефлексії, на відміну від МПДО КГ. Забезпечення побудови індивідуальної траєкторії розвитку МПДО, заохочення до їх активності та ініціативності, індивідуальні бесіди, а також вивчення спецкурсу «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти» здобувачами освіти ЕГ сприяли підвищенню усіх показників за рефлексивно-оцінювальним критерієм (рис. 2.23).

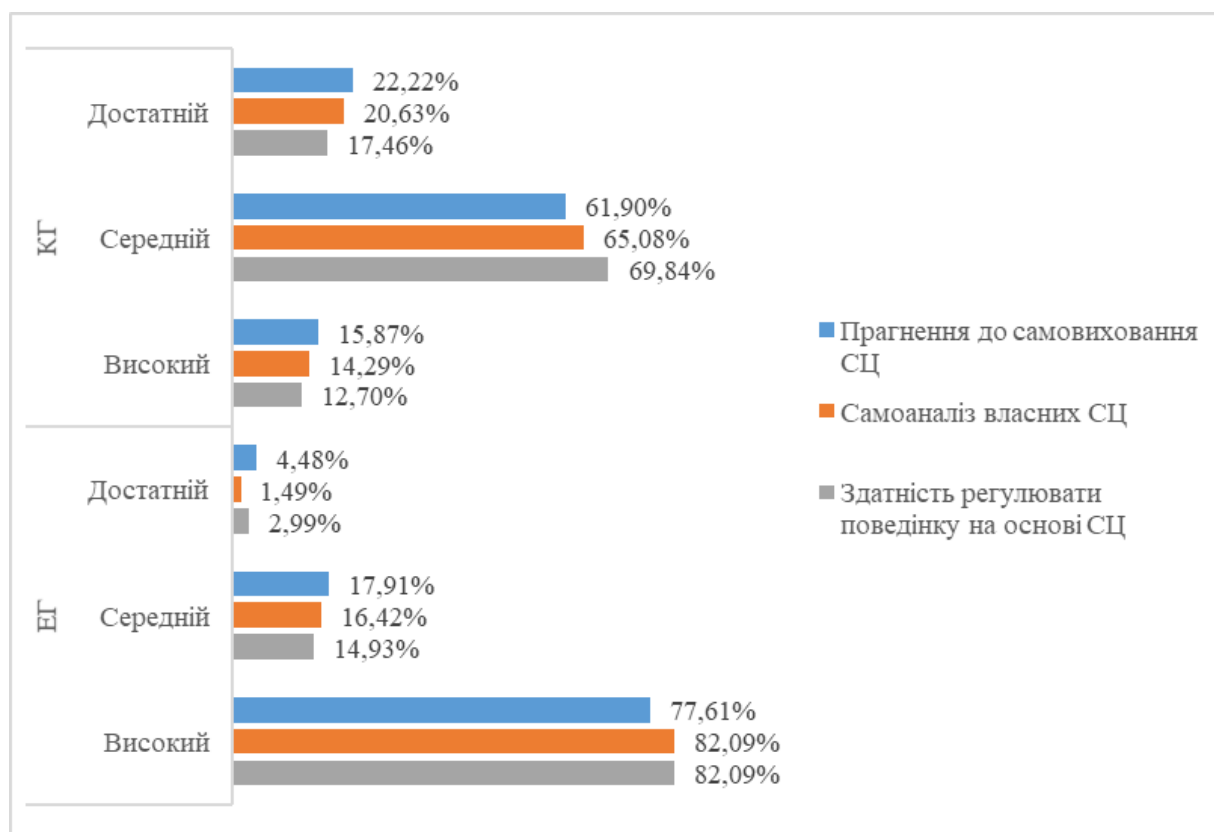

Рис. 2.23. Розподіл респондентів ЕГ та КГ за рівнями вихованості СЦ за рефлексивно-оцінювальним критерієм (контрольний етап педагогічного експерименту)

Аналіз відповідей здобувачів освіти за результатами контрольного етапу педагогічного експерименту показав суттєве підвищення рівня розвитку навичок щодо самовиховання СЦ серед здобувачів освіти ЕГ у порівнянні з КГ.

Зокрема, 87 % (52 % – на констатувальному етапі) МПДО ЕГ і 56 % (52 %) – КГ відповіли, що вважають за необхідне виховувати у себе СЦ; 85 % (36 %) – ЕГ і 40 % (35 % – КГ) визнали, що постійно виховують у себе СЦ; 84 % (51 %) – ЕГ і 56 % (51 %) – КГ розуміють причини, що перешкоджають процесу самовиховання соціальних цінностей; 87 % (34 %) – ЕГ і 38 % (35 %) – КГ знають, як боротися з перешкодами у процесі самовиховання соціальних цінностей; 85 % (31 %) – ЕГ і 37 % (30 %) – КГ виховують СЦ без стороннього контролю; 84 % (31 %) – ЕГ і 37 % (32 %) – КГ вважають себе здатними залучати інших до самовиховання.

Збільшення відсотка МПДО ЕГ за вищезазначеним показником можна пояснити широким використанням в освітньому процесі дискусій, під час яких здобувачі освіти набували навичок не тільки обґрунтовувати свої думки щодо доцільності, значущості виховання соціальних цінностей для майбутнього вихователя, а ще аналізувати твердження один одного, співвідносити з власними, вдаватися до роздумів про СЦ.

Зокрема практичне заняття «Соціальні цінності: виховуємо чи ні?» включало проведення панельної дискусії, відповідно до теми. У КГ така робота була відсутня.

Результати контрольного етапу педагогічного експерименту засвідчили також суттєве збільшення кількості респондентів ЕГ (на відміну від КГ), які охарактеризували від 8 до 10 балів усі складові уміння проводити самоаналіз власних СЦ.

Зокрема, такі оцінки надали 87 % респондентів ЕГ (7 % – у констатувальному етапі), 14 % (8 %) – КГ своєму умінню ставити мету та самоаналізувати власні СЦ; 85 % (4 %) – ЕГ, 8 % (3 %) – КГ – стратегічно прогнозувати ціннісний саморозвиток свого особистісного потенціалу; 87 % (7 %) – ЕГ, 11 % (8 %) – КГ – перетворювати потенційні можливості ціннісного зростання в актуальні надбання особистості; 84 % (1 %) – ЕГ, 5 % (2 %) – КГ – розширювати «ареал» власних соціальних цінностей, переходячи на новий рівень розвитку; 82 % (6 %) – ЕГ, 8 % (3 %) – КГ –

долати та запобігати негативним психологічним явищам, що обмежують, зводять на нижчий рівень ціннісне зростання; 81 % (7 %) – ЕГ, 10 % (6 %) – КГ – підноситися над буденністю, розглядати себе з позицій покращення, реалізації ідеалів Краси, Істини, Добра в повсякденному житті; 82 % (8 %) – ЕГ, 11 % (8 %) – КГ – ціннісно здійснюватися, самостверджуватися, самореалізовуватися.

Також 84 % (4 % – на констатувальному етапі) ЕГ та 5 % (3 %) – КГ охарактеризували у від 8 до 10 балів рівень рефлексивно-аналітичних умінь, що накреслюють подальший вектор свого ціннісного зростання.

На динаміку показників сформованості рефлексивно-аналітичних умінь у здобувачів освіти ЕГ вплинули систематична оцінка й самооцінка МПДО рівня вихованості СЦ за запропонованою нами кваліметричною моделлю із подальшим аналізом і коригуванням індивідуального плану розвитку здобувачів освіти. Результати вивчення здатності здобувачів освіти регулювати поведінку на основі СЦ на контрольному етапі педагогічного експерименту наведено нижче (табл. 2.16 і рис. 2.24).

Таблиця 2.16

Розподіл респондентів КГ та ЕГ за рівнем здатності регулювати поведінку на основі СЦ (констатувальний та контрольний етапи педагогічного експерименту)

Вимоги	Етап	КГ				ЕГ			
		Так	Скоріше так, ніж ні	Скоріше ні, ніж так	Ні	Так	Скоріше так, ніж ні	Скоріше ні, ніж так	Ні
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Я вважаю, що соціальні цінності є важливими для досягнення успіху в житті	1	30,16%	22,22%	25,40%	22,22%	26,87%	25,37%	25,37%	22,39%
	2	31,75%	23,81%	23,81%	20,63%	58,20%	32,84%	4,48%	4,48%

Продовж табл. 2.16

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2. Я виховую соціальні цінності у себе.	1	23,81%	26,98%	23,81%	25,40%	25,37%	23,88%	23,88%	26,87%
	2	25,40%	28,57%	22,22%	23,81%	58,20%	26,87%	8,96%	5,97%
3. Я намагаюсь дотримуватись соціальних цінностей у повсякденному житті.	1	19,05%	30,16%	22,22%	28,57%	19,40%	28,36%	29,85%	22,39%
	2	20,64%	33,33%	19,05%	26,98%	55,22%	34,33%	7,46%	2,99%
4. Я намагаюсь дотримуватись соціальних цінностей у педагогічній діяльності.	1	20,64%	28,57%	26,98%	23,81%	25,37%	25,37%	26,87%	22,39%
	2	22,22%	31,75%	23,81%	22,22%	58,20%	32,84%	4,48%	4,48%
5. Я вважаю за необхідне виховувати соціальні цінності у дітей дошкільного віку.	1	25,40%	25,40%	22,22%	26,98%	25,37%	23,88%	22,39%	28,36%
	2	26,98%	28,57%	19,05%	25,40%	56,71%	34,33%	5,97%	2,99%
6. Я використовую методи виховання соціальних цінностей під час педагогічної практики.	1	14,29%	20,63%	28,57%	36,51%	14,92%	22,39%	32,84%	29,85%
	2	19,05%	25,40%	26,98%	28,57%	55,21%	32,84%	8,96%	2,99%
7. Я можу навчити виховувати соціальні цінності інших.	1	12,70%	22,22%	30,16%	34,92%	13,43%	22,39%	29,85%	34,33%
	2	17,47%	26,98%	22,22%	33,33%	56,71%	32,84%	4,48%	5,97%

Примітка. 1 – констатувальний етап педагогічного експерименту.

2 – контрольний етап педагогічного експерименту

Відповіді респондентів засвідчили ефективність виховних заходів («Цінності інформаційного суспільства», «Сучасна молодь і соціальні цінності», «Мої соціальні цінності», «Соціальні цінності у просторі ЗВО», «Виховуємо соціальні цінності у дошкільнят»), проведених зі здобувачами

освіти ЕГ. Разом із тим у КГ такі заходи не проводилися, а отже, помітна динаміка за вищезазначеними показниками відсутня.

Аналіз результатів опитування на контрольному етапі педагогічного експерименту показав, що серед здобувачів освіти ЕГ виявилось значно більше респондентів, ніж серед здобувачів освіти, у яких суттєво підвищилася здатність регулювати поведінку на основі соціальних цінностей.

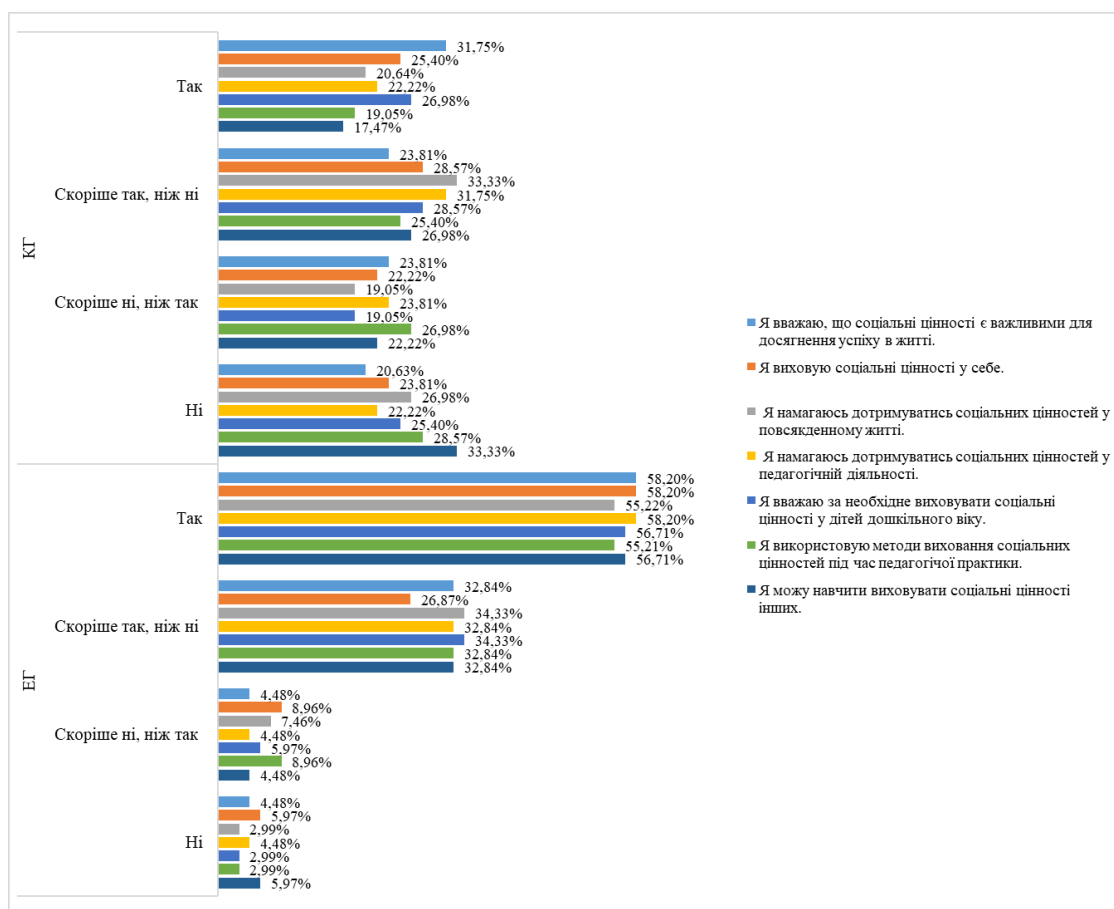

Рис.2.24. Результати опитування респондентів КГ та ЕГ за рівнем здатності регулювати поведінку на основі СЦ (контрольний етап педагогічного експерименту)

Зокрема, 91 % МПДО ЕГ (52 % – на констатувальному етапі), 56 % (52 %) – КГ вважали СЦ важливими для досягнення успіху в житті; 85 % (49 %) – ЕГ, 54 % (51 % – КГ) вбачали необхідність виховувати їх у себе, а 91 % (49 %) – ЕГ, 56% (51 %) – КГ – у дітей дошкільного віку;

90 % (49 %) – ЕГ, 54 % (49 %) – КГ визнали, що намагаються дотримуватись СЦ у повсякденному житті, 91 % (51 %) – ЕГ, 54 % (49 %) – КГ – у педагогічній діяльності; 88 % (37 %) – ЕГ, 44 % (37 %) – КГ відповіли, що використовують методи виховання СЦ під час педагогічної практики; 90 % (36 %) – ЕГ, 44 % (35 %) – КГ висловили впевненість, що здатні навчити виховувати СЦ інших.

Проаналізуємо загальну оцінку рівня вихованості СЦ у МПДО за кваліметричною моделлю на контрольному етапі педагогічного експерименту.

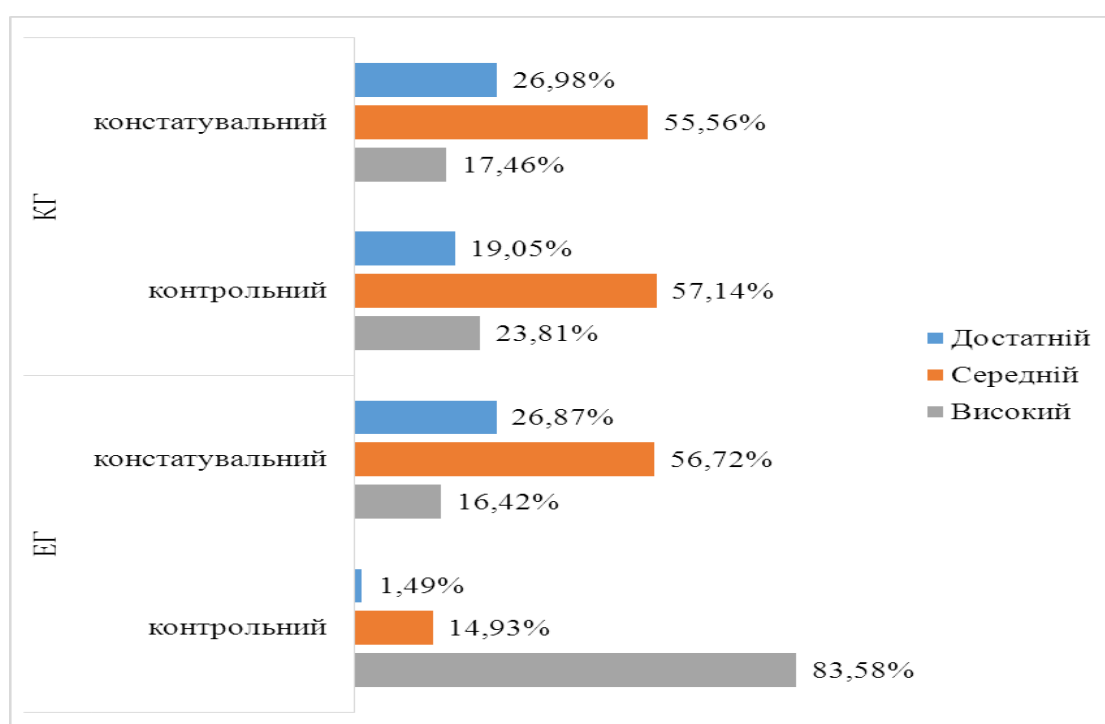

Рис. 2.25. Загальна оцінка рівня вихованості СЦ у МПДО за результатами констатувального та контрольного етапів педагогічного експерименту

Як видно із вищенаведеної діаграми, більшість МПДО КГ (понад 50 %) мали середній рівень вихованості СЦ як під час констатувального, так і контрольного етапів педагогічного експерименту.

Порівняно з констатувальним етапом педагогічного експериментального дослідження дещо зросла кількість здобувачів освіти із

середнім (на 3 %) та високим (на 2 %) рівнем їх сформованості, тоді як зменшилася – із достатнім (на 5 %).

Разом із тим серед здобувачів освіти, які склали ЕГ, на контрольному етапі педагогічного експерименту спостерігалось підвищення рівня вихованості СЦ у значній кількості МПДО.

Зокрема, суттєво збільшилася (на 65 %) кількість МПДО ЕГ із високим рівнем вихованості СЦ, тоді як зменшився відсоток респондентів, які виявили середній (15 %) та достатній (2 %) рівень.

Отже, результати вимірювання показників рівня вихованості у МПДО в ЕГ під час контрольного етапу педагогічного експериментального дослідження виявилися значно вищими, ніж у КГ, тоді як під час констатувального етапу вони майже не відрізнялися.

Для встановлення достовірності результатів педагогічного експерименту щодо виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти було використано *t*-критерій Стьюдента, що дозволяє на основі порівняння нормально розподілених даних двох вибірових сукупностей перевірити статистичну гіпотезу (H_0) [205, с. 26].

У нашому дослідженні статистичною гіпотезою є припущення, що результати експерименту в ЕГ суттєво відрізняються на контрольному та констатувальному етапах педагогічного експерименту.

Результати вимірювання ЕГ в обох етапах педагогічного експерименту становили дві вибірові сукупності. Перевірку даної статистичної гіпотези здійснено за формулою:

$$t = \frac{|M_1 - M_2|}{\sqrt{\frac{\sigma_1^2}{N_1} + \frac{\sigma_2^2}{N_2}}} \quad (2.1)$$

де M_1, M_2 – середні арифметичні,

σ_1, σ_2 – стандартні відхилення;

N_1, N_2 – обсяги порівнювальних вибірок [205, с. 31].

Стандартні відхилення обраховувалася за допомогою пакету аналізу даних MS Excel. Дані обчислень наведено нижче (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

**Динаміка показників рівня вихованості СЦ у МПДО
на констатувальному та контрольному етапах педагогічного
експерименту на основі застосування *t*-критерію Стьюдента**

	Мотиваційно-орієнтовний			Когнітивно-діяльнісний			Рефлексивно-оцінювальний		
	1	2	Різниця	1	2	Різниця	1	2	Різниця
Середнє арифметичне	0,12	0,19	0,07	0,31	0,39	0,08	0,20	0,28	0,08
Стандартне відхилення	0,0410	0,0508	,	0,0598	0,0651	,	0,0462	0,0519	,
<i>t</i> -критерій	8,71			7,33			9,34		

Примітка. 1 – констатувальний етап педагогічного експерименту.

2 – контрольний етап педагогічного експерименту.

$$t_1 = \frac{|0,12 - 0,19|}{\sqrt{\frac{0,0410^2}{67} + \frac{0,0508^2}{67}}} = 8,71 \quad (2.2)$$

$$t_2 = \frac{|0,39 - 0,31|}{\sqrt{\frac{0,0598^2}{67} + \frac{0,0651^2}{67}}} = 7,33 \quad (2.3)$$

$$t_3 = \frac{|0,20 - 0,28|}{\sqrt{\frac{0,0462^2}{67} + \frac{0,0519^2}{67}}} = 9,34 \quad (2.4)$$

Порівняння результатів дослідження, що здійснювалося нами за критеріями вихованості соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти за підсумками кваліметричного вимірювання в ЕГ із використанням *t*-критерію Стьюдента, показало наступне.

За мотиваційно-орієнтовним критерієм $t_1 = 8,78$, когнітивно-діяльнісним – $t_2 = 7,33$, рефлексивно-оцінювальним – $t_3 = 9,34$; $t_k = 3,29$ при $p < 0,001$.

Оскільки $t_1 > t_k$, $t_2 > t_k$, $t_3 > t_k$, $t_4 > t_k$, то можна стверджувати про наявність суттєвої динаміки в ЕГ, а отже – про підтвердження даної статистичної гіпотези.

Отже, результати контрольного етапу педагогічного експерименту та перевірки статистичної гіпотези засвідчили ефективність упровадження структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ у МПДО.

Висновки до другого розділу

У даному розділі теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність упровадження структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ у МПДО.

1. Теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель системи виховання СЦ у МПДО, що складається із трьох блоків, містить мету та завдання виховання СЦ у МПДО; принципи виховання; функції; змістовий ресурс; педагогічні умови; очікуваний результат.

2. Вивчено сучасний стан вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти. На констатувальному етапі педагогічного експерименту сформовано репрезентативну вибірку учасників ЕГ та КГ, розроблено кваліметричну модель, що містила критерії, показники вихованості СЦ у МПДО та коефіцієнти вагомості, визначені методом експертної оцінки; анкети для вимірювання показників вихованості СЦ у МПДО за кваліметричною моделлю; здійснено первинне вимірювання; визначено рівні вихованості СЦ у МПДО: високий, середній, достатній.

З'ясовано, що близько 50 % МПДО КГ і ЕГ мали середній рівень вихованості СЦ за всіма критеріями. За мотиваційно-орієнтовним критерієм середній рівень вихованості виявлено за показником «мотивація виховання власних СЦ» – у 53,97 % МПДО КГ (55,22% – ЕГ), «розуміння МПДО необхідності виховання СЦ» – 52,38 % МПДО КГ (52,24 % – ЕГ), «умотивованості МПДО до вихованості загальнозначимих СЦ» –

55,56 % МПДО КГ (56,72 % – ЕГ). За когнітивно-діяльнісним критерієм середній рівень вихованості за показником «володіння знаннями про СЦ» мали 52,31 % МПДО КГ (55,56 % – ЕГ), «уміння проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях» – 57,14 % МПДО КГ (59,70 % – ЕГ), «уміння виховувати у дітей дошкільного віку СЦ» – 52,38 % МПДО КГ (53,73% –ЕГ). За рефлексивно-оцінювальним критерієм середній рівень вихованості встановлено за показником «прагнення до самовиховання СЦ» – у 60,32 % МПДО КГ (61,19 % – ЕГ), «самоаналізу власних СЦ» – 63,49 % МПДО КГ (64,18 % ЕГ), «здатність регулювати поведінку на основі СЦ» – 66,67 % МПДО КГ (65,67 % ЕГ).

3. На формувальному етапі педагогічного експерименту впроваджено структурно-функціональну модель системи виховання СЦ у МПДО. Відповідно до мети та завдань структурно-функціональної моделі реалізовано зміст освітніх компонентів «Загальна педагогіка», «Дошкільна педагогіка», «Історія педагогіки та суспільного дошкільного виховання», проведено заняття спецкурсу «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти» та виховних заходів із використанням групових форм роботи та інтерактивних методів.

Для досягнення очікуваного результату впроваджено методи та форми роботи з МПДО щодо виховання у них СЦ: робота в малих групах, воркшоп, кейс-метод, метод панельної, пленарної дискусії, «килим ідей», бхбхб, «летючі плакати».

4. За результатами контрольного етапу педагогічного експерименту зафіксовано підвищення рівня вихованості СЦ у МПДО, що складали ЕГ, за всіма критеріями та показниками.

Відсоток майбутніх педагогів дошкільної освіти, що мали високий рівень за показником «мотивація виховання власних СЦ» в ЕГ збільшився із 28,36 % до 83,58 %, «розуміння МПДО необхідності виховання СЦ» – із 26,87 % до 80,60 %, «умотивованості МПДО до вихованості загальнозначимих СЦ» – із 25,37 % до 82,09 % (за мотиваційно-орієнтовним

критерієм); «володіння знаннями про СЦ» – із 17,46 % до 82,09 %, «уміння проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях» – із 13,43 % до 80,60 %, «уміння виховувати у дітей дошкільного віку СЦ» – із 14,93 до 80,60 % (за когнітивно-діяльнісним критерієм); «прагнення до самовиховання СЦ» – із 13,43 % до 77,61 %, «самоаналіз власних СЦ» та «здатність регулювати поведінку на основі СЦ» – із 11,94 % до 82,09 % (за рефлексивно-оцінювальним критерієм).

У КГ спостерігалось незначне збільшення відсотка здобувачів освіти, що мали високий рівень сформованості показників за всіма критеріями: за показником «мотивація виховання власних СЦ» – із 26,97 % до 30,16 %, «розуміння МПДО необхідності виховання СЦ» – із 25,40 % до 26,98 %, «умотивованості МПДО до вихованості загальнозначимих СЦ» – із 23,81 % до 26,98 % (за мотиваційно-орієнтовним критерієм); «володіння знаннями про СЦ» – із 18,46 % до 23,81 %, «уміння проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях» – із 15,87 % до 17,46 %, «уміння виховувати в дітей дошкільного віку СЦ» – із 14,29 % до 17,46 % (за когнітивно-діяльнісним критерієм); «прагнення до самовиховання СЦ» – із 12,70 % до 15,87 %, «самоаналіз власних СЦ» – із 11,11 % до 14,29 %, «здатність регулювати поведінку на основі СЦ» – із 11,11 % до 12,70 % (за рефлексивно-оцінювальним критерієм).

Отримані результатами свідчать про ефективність розробленої структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ у МПДО.

Основні положення розділу викладені у 5 публікаціях автора [4; 5; 6; 10; 11] (Додаток А)

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено результати теоретичного і практичного дослідження проблеми виховання СЦ у МПДО.

1. Здійснено аналіз науково-педагогічної літератури щодо стану дослідження проблеми виховання СЦ у МПДО в теорії та практиці педагогічної науки та виявлено проблеми: забезпечення ЗДО кваліфікованими кадрами, які мають повну вищу педагогічну освіту і сформовану систему загальнолюдських цінностей; підвищення рівня виховання СЦ в умовах реформування освітньої галузі в Україні; удосконалення понятійно-термінологічного апарату процесу виховання СЦ у МПДО; розробки структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ у МПДО та критеріїв, показників, рівнів вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; впровадження спецкурсу для підвищення рівня вихованості СЦ у МПДО в освітній процес ЗВО педагогічного спрямування.

2. На основі аналізу довідкової та науково-педагогічної літератури уточнено базове поняття дослідження «соціальні цінності» – найбільш значущі соціальні блага для особистості, певної соціальної групи, суспільства, а отже – детермінантні принципи, певні вимоги та норми.

Визначено ключові поняття дослідження: «соціальні цінності у майбутніх педагогів дошкільної освіти» – соціально значущі речі, що виступають детермінантними принципами суспільства, які одним із головних освітніх завдань визначають виховання дітей дошкільного віку та допомагають оцінювати майбутнім педагогам дошкільної освіти значущість подій щодо їх відповідності потребам соціуму, соціальної групи, особистості дитини (її прагненням, бажанням, інтересам, радощам і смутку тощо); «виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти» – цілеспрямований процес впливу системи спеціальних методів та засобів виховання на майбутнього педагога дошкільної освіти з метою

засвоєння детермінантних принципів суспільства, що визначають значимі для людства переконання, погляди, правила соціальної поведінки, усвідомлення унікальності дошкільного періоду дитинства, розуміння значення ампліфікації дитячого розвитку, здатності до розвитку в дошкільників таких якостей особистості як довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага.

4. Розроблено критерії, показники вихованості СЦ у МПДО, а саме: мотиваційно-орієнтовний критерій (мотивація виховання власних СЦ; розуміння МПДО необхідності виховання СЦ; умотивованість МПДО до вихованості загальнонавчаних СЦ); когнітивно-діяльнісний (володіння знаннями про СЦ; уміння проявляти їх у життєвих та педагогічних ситуаціях; уміння виховувати у дітей дошкільного віку СЦ); рефлексивно-оцінювальний (прагнення до самовиховання СЦ; самоаналіз власних СЦ; здатність регулювати поведінку на основі СЦ). Визначено рівні вихованості СЦ у МПДО: достатній, середній, високий.

4. Розроблено структурно-функціональну модель системи виховання СЦ у МПДО, що складається із трьох блоків, ґрунтується на методологічних підходах, включає мету (виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти); завдання (формування стійкої мотивації у майбутніх педагогів дошкільної освіти до виховання власних соціальних цінностей; надання знань здобувачам освіти про соціальні цінності, розуміння майбутніми педагогами дошкільної освіти їх значення; забезпечення високого рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти; розвиток у майбутніх педагогів дошкільної освіти здатності до самовиховання); принципи виховання (національної спрямованості, єдності теорії та практики, природовідповідності, культуровідповідності, гуманізму, цілісності, діалогічності); функції (*соціалізаційно-інформаційна* – інформування здобувачів освіти про форми, методи і засоби самовиховання, *мотиваційно-ціннісна* – спрямування здобувача

освіти на прояв творчої активності, освоєння духовної и матеріальної культури народу, *розвивальна* – створення умов для розвитку особистості, зокрема і її когнітивної сфери, *результативно-оцінювальна* – визначення рівня вихованості соціальних цінностей, а також оцінювання здобутих результатів); змістовий ресурс (зміст освітньої програми, що реалізується в процесі виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти); педагогічну практику; форми, методи і засоби виховання СЦ у МПДО; педагогічні умови виховання СЦ у МПДО; результат.

5. Упровадження структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ у МПДО сприяло підвищенню рівня вихованості СЦ у МПДО ЕГ порівняно з КГ: на контрольному етапі педагогічного експерименту збільшився відсоток МПДО ЕГ з високим рівнем вихованості СЦ за мотиваційно-орієнтовним критерієм – за показниками мотивації виховання власних СЦ (із 28 % до 84%), розуміння МПДО необхідності виховання СЦ (із 27 % до 81 %), умотивованості МПДО до вихованості загальнозначимих СЦ (із 25 % до 82 %); за когнітивно-діяльнісним критерієм – за показниками володіння знаннями про СЦ (із 17 % до 82 %), уміння проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях (із 13 % до 81 %), уміння виховувати у дітей дошкільного віку СЦ (із 15 % до 81 %); за рефлексивно-оцінювальним критерієм – за показниками прагнення до самовиховання СЦ (із 13 % до 78 %), самоаналіз власних СЦ (із 12 % до 82 %), здатність регулювати поведінку на основі СЦ (із 12 % до 82 %).

У КГ кількість МПДО, які мали високий рівень вихованості СЦ зріс за мотиваційно-орієнтовним критерієм – показниками мотивації виховання власних СЦ (із 27 % до 30 %), розуміння МПДО необхідності виховання СЦ (із 25 % до 27 %), умотивованості МПДО до вихованості загальнозначимих СЦ (із 24 % до 27 %); за когнітивно-діяльнісним критерієм – за показниками володіння знаннями про СЦ (із 18 % до 24 %), уміння проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях (із 16 % до 17 %), уміння виховувати

у дітей дошкільного віку СЦ (із 14 % до 17 %); за рефлексивно-оцінювальним критерієм – за показниками прагнення до самовиховання СЦ (із 13 % до 16 %), самоаналіз власних СЦ (із 11 % до 14 %), здатність регулювати поведінку на основі СЦ (із 11 % до 13 %).

Результати експериментальної перевірки впровадження структурно-функціональної моделі системи виховання СЦ у МПДО засвідчили її ефективність.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів, пов'язаних із вихованням СЦ у МПДО. Як перспективні напрями подальшої розробки цієї проблеми вбачаємо в обґрунтуванні методологічних основ виховання СЦ у дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко В. П., Ткаченко В. П., Попов О. В. Формування репрезентативних вибірок для статистичних досліджень. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил*. 2011. Вип. 2. С. 87–90. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZKhUPS_2011_2_21 (дата звернення : 15.06.2020).
2. Александрова О. Ф. Формування гуманістичних цінностей у фаховій підготовці майбутнього вчителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Миколаївський державний університет імені В. О. Сухомлинського. Миколаїв, 2010. 20 с.
3. Амельченко Н. А. Цінності об'єднаної Європи. Київ : ГО Лабораторія законодавчих ініціатив. 2013. 45 с. URL : https://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf (дата звернення 01.11.2020).
4. Аналіз результатів II етапу регіонального моніторингу ефективності реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти (2018/2019 н. р) / І. В. Капустін, А. З. Вербенко, Т. М. Голтяй та ін. ; за заг.ред. С. Є. Вольянської. Харків : Харків. акад. неперерв. освіти, 2019. 221 с. URL : <http://edu-post-diploma.kharkov.ua/> (дата звернення : 15.07.2020).
5. Асламова М. В. Аксиологічні основи виховання морально-етичних якостей майбутнього лікаря. *Витоки педагогічної майстерності. Сер. : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 13. С. 38. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2014_13_10 (дата звернення : 06.12.2019).
6. Асланов Г. А. Формування ціннісного ставлення до здоров'я у студентів вищих медичних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ, 2017. 13 с.

7. Бадер С. О. Сутнісна характеристика категорії «ціннісно-смыслові орієнтації майбутніх вихователів». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Педагогіка. Соціальна робота.* 2018. Вип. 2. С. 25–29. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2018_2_6 (дата звернення : 23.11.2020).

8. Бадіца М. В. Формування творчих умінь образотворчого характеру у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2014. 20 с.

9. Бастун М. В. Культурологічний підхід в освіті та його психолого-педагогічне забезпечення. *Горизонти освіти.* 2012. Т. 3. № 36. С. 170–175.

10. Батьо М. З. Підготовка майбутнього вихователя до організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2018. 21 с.

11. Бех І. Д. Цінності як ядро особистості. *Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб./ за заг. ред. О.В. Сухомлинської.* Київ, 1997. С. 8–11.

12. Білецька О. І. Виховання цінності іншої людини в молодших підлітків у процесі розв'язування моральних задач : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2004. 20 с.

13. Бінецький Д. О. Виховання в молодших підлітків прагнення до самостійності у процесі спортивно-ігрової діяльності : дис. ... канд пед наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2019. 249 с.

14. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ : Державна служба якості освіти, 2020. 240 с.

15. Братко М. В. Освітнє середовище вищого навчального закладу: функціональний аспект. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2015. Вип. 1–2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2015_1-2_4 (дата звернення : 23.11.2020).

16. Булавенко С. Д. Використання виховного потенціалу економічних навчальних дисциплін. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки*. 2016. Вип. 133. С. 19–22. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_133_7 (дата звернення : 23.11.2020).

17. Бутенко В. Г. Підготовка майбутніх вихователів до формування здоров'язберезувальної компетентності дошкільників засобами ігрової діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми, 2018. 20 с.

18. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посібник. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

19. Вакуленко В. М., Стягунова О. О. Роль гендерного аспекту у формуванні ціннісних орієнтацій на ідеях народної педагогіки майбутніх педагогів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2010. Т. 2. С. 44–54.

20. Вдовиченко Р. П. Актуальні проблеми формування ціннісних орієнтацій особистості у науковій спадщині В. О. Сухомлинського. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 2. С. 351–355. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2018_2_69 (дата звернення : 11.11.2020).

21. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.

22. Венгловська О. А., Ткач М. С. Особливості формування базових якостей дітей у теоретико-практичній спадщині Бориса Грінченка та Софії Русової. *Молодий вчений*. 2018. № 3(1). С. 72–75. URL :

http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_3%281%29_19 (дата звернення : 11.11.2020).

23. Висоцька О. Є. Моральні цінності як основи взаємодії суспільства з природою : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Харківський військовий університет. Харків, 2003. 18 с.

24. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посібник. Вид. 2-ге, доопр. і допов. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с.

25. Вітвицька С. С. Аксіологічний підхід до виховання особистості майбутнього вчителя. *Креативна педагогіка* / Акад. Міжнар. співроб. з креативної пед. Вінниця, 2015. Вип. 10. С. 63–67.

26. Вітвицька С. С. Системно-діяльнісний підхід до виховання молоді в контексті ідей В. Сухомлинського. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 6. С. 106–115. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_6_14 (дата звернення : 06.12.2019).

27. Волинець Ю. О. Формування цінностей та толерантності у майбутнього вихователя днз у процесі дослідницької діяльності *Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 листоп. 2011 р.). 2011. С. 196–198. URL : http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2270/1/Y_Volinec_konf_PI.pdf (дата звернення 16.11.2019)

28. Волошин С. В. Патріотичне виховання учнів початкової школи засобами музейної педагогіки : дис. ... канд. пед наук : 13.00.07 / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 2019. 260 с.

29. Гавриш Н. В., Сущенко О. Г. Використання рефлексивного підходу до формування у майбутніх учителів цінностей і смислів педагогічної професії. *Наукові записки Вінницького державного*

педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 35. 2011. С. 408–413.

30. Гагарін М. Виховна система школи: сутність та структура. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2016. Вип. 1. С. 45–52. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2016_1_7 (дата звернення : 06.12.2019).

31. Гай-Нижник П. П., Чуприй Л. В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 84. С. 465–471.

32. Герасимчук А. А., Палеха Ю. І., Шиян О. М. Соціологія : навч. посібник. Київ : Європейський ун-т, 2004. 246 с.

33. Головатий М. Ф., Панасюк М. Б. Соціальна політика і соціальна робота : термінологічно-понятійний словник. Київ : МАУП, 2005. 560 с.

34. Горбенко О. В. Виховання ціннісних орієнтацій студентської молоді засобами східних єдиноборств : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2018. 279 с.

35. Гордієнко-Митрофанова І. В., Підчасов Є. В., Саута С., Кобзева Ю. А. Проблема репрезентативності вибірки при проведенні експериментальних та широких психолінгвістичних досліджень. *Психолінгвістика* : зб. наук. праць. Сер. : Психологія / Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-т імені Г. Сковороди. Переяслав-Хмельницький : ПХДПУ, 2018. Вип. 23(1). С. 11–46.

36. Григораш В. Кваліметричний підхід до експертного оцінювання навчально-виховного процесу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 34 (87). С. 140–146.

37. Григоренко В., Штреб. В. Професійна діяльність викладача педагогічного університету, як об'єкт системно-мотиваційного. *Молода*

спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. Львів, 2007. Вип. 11. Т. 5. С. 95–102. URL : <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/4355> (дата звернення : 23.11.2020).

38. Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2009. № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2009_2_7 (дата звернення : 06.12.2019).

39. Данченко І. О. Педагогічні принципи формування соціальної зрілості студентів закладів вищої освіти аграрного профілю за спеціальністю «Туризм». *STUDIA SLOBOZHANICA. Вісник виставково-музейного центру. Слобожанський гуманітарій – 2019* : матеріали Всеукр. наук.-метод. конф., 29 берез. 2019 р. Харків, 2019. Вип. 5. С. 95–103.

40. Денисюк Л. М. Проблема сутності цінностей у наукових дослідженнях. *Вісник Національного авіаційного університету. Сер. : Педагогіка, Психологія* : зб. наук. пр. Київ : Нац. авіац. ун-т «НАУ-друк», 2009. Вип. 2. 132 с.

41. Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: О. В. Огнев'юк ; авт. кол. Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко та ін.; наук. кер. Г. В. Беленька, М. А. Машовець; МОН України, Київ. ун-т імені Б. Грінченка. Київ, 2016. 304 с.

42. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент у системі освіти : навч. посіб. Київ : МАУП, 1999. 176 с.

43. Дмитренко Г. А., Ануфрієва О. Л., Бурлаєнко Т. І., Медвідь В. В. Кваліметрія в управлінні : гуманістичний контекст : навч. посіб. Київ : Аграрна освіта, 2016. 335 с.

44. Договір про Європейський Союз : Міжнародний документ від 07.02.1992 р. № 994_029. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення : 23.11.2020).

45. Долженко В. О. Виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Луганськ, 2006. 20 с.
46. Доманюк О.М. організаційно-методичні аспекти емпіричного вивчення готовності майбутніх вихователів до формування у дошкільників доброзичливості. *Молодий вчений*. 2018. № 3 (55). С. 89–92.
47. Дошкільна освіта : забезпечення доступності. *Освітня аналітика України* наук.-практ. журнал. 2019. № 2(6). С. 13–42. URL : <https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/EAU-26-2019-full-spec.pdf> (дата звернення: 23.03.2020).
48. Дроботенко М. Практикум підготовки і написання есе. Київ, 2018. 27 с. URL : <https://www.pedagogic-master.com.ua/Drobotenko.pdf> (дата звернення : 15.06.2020).
49. Дубасенюк О. А. Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога : монографія. Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2005. 367 с.
50. Дудник І. М. Вступ до загальної теорії систем. 2010. 129 с. *Державний Університет Телекомунікацій* : сайт. URL : http://www.dut.edu.ua/ua/uploads/1_1142_42884991.pdf (дата звернення : 25.11.2020).
51. Дулін П. Г. Консолідуюча функція духовних цінностей у розвитку українського суспільства : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 36 с.
52. Дурманенко О. Л. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Молодь і ринок*. 2012. № 7(90). С. 135–137.

53. Евплова Е.В. Формирование конкурентоспособности будущих педагогов профессионального обучения: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Челябинск. гос. пед. ун-т. Челябинск, 2012. 24 с.
54. Єгорова В. В. Сутність поняття «компетентнісний підхід» та його місце у педагогіці вищої школи. *Наукові записки. Сер. : Педагогіка*. 2009. № 1. С. 187–191.
55. Єльнікова Г. В. Технологія інструментарію кількісного вимірювання якості освіти в навчальному закладі. *Якість освіти (управлінський аспект)*. 2011. С. 8–25. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/6922/1.pdf> (дата звернення : 02.10.2020).
56. Єрмакова С. С. Аксиологія від А до Я в початковій школі : навч. посібник для студ. пед. закл. освіти та вчителів почат. кл. загальноосвіт. шкіл. Одеса : ПНЦ АПН України, 2003. 196 с.
57. Жуковський В. М. Методологічні засади підготовки підручників «Основи християнської етики» для 5-6 класів ЗОШ. URL : http://eprints.oa.edu.ua/1375/1/Zhukovsky_120612%20%281%29.Pdf (дата звернення : 23.11.2020).
58. Замелюк М. І. Формування готовності майбутнього вихователя до розвитку творчого потенціалу дошкільника засобами авторської казки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Кременчук, 2017. 282 с.
59. Зданевич Л. В. Реалізація компетентнісного підходу як одного з інструментів професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі. *Педагогічний дискурс*. 2015. Вип. 18. С. 90–96.
60. Золотарьова О. В. Формування ціннісних орієнтацій студентів у процесі виховної роботи вищого технічного навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов`янськ, 2016. 269 с.
61. Зязюн І. А. Універсальність та інтерактивність культури в освітньому просторі інформаційного суспільства. *Ставропігійські*

філософські студії. ULTIMA RATIO: присвяч. 555-річчю першої писемної згадки про Львівське Братство та його школи / Ун-т «Львівський Ставропігон», Ін-т мистецтв нац. пед. ун-ту імені Михайла Драгоманова. Львів, 2009. С. 230–244.

62. Іванюк Г. І. , Січкара А. Д. Діяльнісний підхід до навчання й виховання дітей дошкільного віку в історико-педагогічному контексті ХХ століття. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка ; редкол.: А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова, Дж. Бішоп та ін. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. № 2 (46). С. 119–130.

63. Ісаєва В. В. Функції права: теоретико-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 45–48. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2013_1_12 (дата звернення : 23.11.2020).

64. Кадієвська А. І. Цінності освітнього гуманізму в контексті глобалізації : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.10 / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2011. 36 с.

65. Кайкова М. М. Формування життєвих цінностей бакалаврів дошкільної освіти на різних типах занять із музичного мистецтва. *Вісник Черкаського університету*. 2017. № 17-18. С. 74–80.

66. Капустіна О. І. Використання методу моделювання у вихованні цінностей. *Наукові розробки, передові технології, інновації* : матеріали V Міжнар. наук-практ. конф. (м. Прага 6-8 жовт. 2020 р.). Прага, 2020. С. 215–217.

67. Капустіна О. І. Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти: критерії та показники. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. Харків : УПА, 2020. № 68. С. 87–96.

68. Капустіна О. І. Генеза понять «цінності», «соціальні цінності», «виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти».

Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. Харків : УПА, 2019. № 6. С. 18–28.

69. Капустіна О. І. Дефініції поняття «соціальні цінності». *Теорія і методика професійної освіти* / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. Київ, 2018. Вип. XV. URL : <http://tmpe.profua.info/index.php/editions/129-edition-9> (дата звернення : 18.09.2020).

70. Капустіна О. І. Значення виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти в інклюзивному освітньому просторі. *Створення інклюзивного простору закладу освіти в контексті розбудови суспільства рівних можливостей в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 листоп. 2019 р.). Харків, 2019. С. 102–105.

71. Капустіна О. І. Основні підходи до створення моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів 15-16 вересня 2020 р.). Львів, 2020. С. 41–42.

72. Капустіна О. І. Оцінювання вихованості соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти на основі кваліметричного підходу. *Розвиток національної педагогічної освіти у подіях та персоналіях: особливості, здобутки та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 листоп. 2020 р.). Харків, 2020. С. 165–167.

73. Капустіна О. І. Проблема формування спільних цінностей у дітей дошкільного віку майбутніми вихователями в процесі педагогічної практики. *Конкурентноспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства* : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 09 листоп. 2018 р.). Чернігів, 2018. С. 442–443.

74. Капустіна О. І. Система виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти. *Освітні обрії* : наук.-пед. журнал. Івано-Франківськ : Івано-Франків. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, 2020. Вип. 2 (51). С. 149–152.

75. Капустіна О. І. Структура виховання соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти. *Передові освітні практики : Україна, Європа світ* : матеріали Міжнар. наук-практ. конф. (м. Київ 16-19 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 417–419.

76. Карнаух Л., Авраменко А. Теоретичні та методичні засади формування соціальної компетентності старших дошкільників в умовах сучасного соціуму. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. № 4, С. 90-96

77. Карнаух Л. П. Компетентісний підхід організації процесу виховання дітей дошкільного віку в умовах сучасного дошкільного закладу. *Управління в освіті* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., 14-16 квітня 2011 р. / Ін-т інновац. технол. і змісту освіти та ін. Львів : Львів. політехніка, 2011. С. 119–120.

78. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посібник. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ : Вища шк., 2005. 343 с. : іл.

79. Касьянова О. М. Експертиза якості навчально-виховного процесу у вищій школі як основа його оптимізації. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. Сер. : Педагогіка, психологія і соціологія. 2009. Вип. 4(146). Донецьк : ДонНТУ. : <http://ea.donntu.org:8080/jsrui/bitstream/123456789/16616/4/kasjanova.pdf> (дата звернення : 02.10.2020).

80. Келемен Р. Ю. Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх молодших спеціалістів із правознавства засобами інтерактивних технологій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Сер. 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова. 2019. Вип. 71. С. 129–132.

81. Кессиди Ф. Х. Сократ. 2-е изд., доп. Москва : Мысль, 1988. 220 с.

82. Кесьян Т. В. Педагогічна магія: навчаємо тих, хто навчає. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2020. № 1. С. 14–17.

83. Кисельова О. І. Проблема вимірювання знань в системі педагогічної методології. *Наука і освіта*. 2013. № 5. С. 32–36. URL : <http://www.dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6943/1/Kyselyova%202013%205.pdf> (дата звернення : 02.10.2020).

84. Княжева І. А. Підготовка майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти до здійснення особистісно зорієнтованої взаємодії з дітьми. *Наука і освіта*. 2015. № 9. С. 83–87.

85. Княжева І. А. Цінності культури в педагогічній спадщині К. Д. Ушинського і сучасна освіта. *Наука і освіта* : наук.-практ. журнал. 2008. № 8-9. С. 256–260. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5812/1/Knyazheva.pdf> (дата звернення : 11.11.2020).

86. Колосова С. В. Формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх вихователів в процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Переяслав-Хмельницький державного педагогіка університет імені Г. Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2017. 21 с.

87. Кондрицька О. І. Формування у студентів педагогічних університетів цінностей особистісно орієнтованої моделі виховання засобами артпедагогіки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2009. 24 с.

88. Корницька Ю. А. Виховання соціальних цінностей у студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2011. 19 с.

89. Корнієнко О. М. Національні цінності особистості : сутність та особливості формування : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Київський національний університет імені Т. Шевченка. Київ, 1998. 18 с.

90. Костенко Р. В. Діагностика сформованості соціальних цінностей майбутніх учителів історії. *Наука і освіта* : 2006. № 3-4. С. 156–160.

91. Костенко Р.В. Формування соціальних цінностей майбутніх учителів історії у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед наук : 13.00.04 / Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса. 2007. 293 с.

92. Костів С. Ф. Критерії, показники і рівні оцінювання розвитку психофізичної витривалості майбутніх професіоналів військового управління. *Військова освіта*. 2018. № 1. С.166–173. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2018_1_19 (дата звернення : 02.10.2020).

93. Кострюков С. В Формування демократичних цінностей студентської молоді в трансформаційний період : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Інститут вищої освіти АПН України. Київ, 2004. 17 с.

94. Кравченя А. О. Управління якістю професійної підготовки майбутніх учителів інформатики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Старобільськ, 2017. 260 с.

95. Куземко Л. В. Індивідуальне виховання дітей дошкільного віку: технологічний підхід. *Наукові записки. Сер.: Психолого-педагогічні науки* / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2011. № 4. С. 55–60. URL : <http://elibrary.kubg.edu.ua/6095/> (дата звернення : 06.12.2019).

96. Кузнецова В. Г. Формування гуманістичних цінностей у майбутніх вчителів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Луганський державний педагогічний університет імені Т. Шевченка. Луганськ, 2001. 20 с.

97. Кузнецова О. А. Процесуально-функціональний аналіз моніторингової діагностики фахової підготовки майбутніх учителів музики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 14 : Теорія і методика мистецької освіти* : зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова. 2016. Вип. 21 (26). С. 18–21.

98. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу : навч. посібник. Київ : Знання, 2008. 639 с.

99. Лавроненко О. М. Виховання в учнів початкових класів гуманістичних цінностей у позаурочній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2008. 20 с.
100. Лебідь І. В. Національні цінності у виховному процесі загальноосвітньої школи (теоретико-методологічний аспект) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України. Київ, 2002. 21 с.
101. Левківський М. В. Історія педагогіки : навч.-метод. посібник. Вид. 4-те. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 190 с.
102. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва, 1975. 304 с.
103. Лопатинська В. В. Формування гуманістичних цінностей підлітків у позашкільних навчальних закладах туристсько-краєзнавчого профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2008. 22 с.
104. Литовченко О. В. Підходи до класифікації компетентностей особистості як результату освіти. *Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 25-27 лют. 2013 р. Київ, 2013. С. 54–56.
105. Лоюк О. В. Розвивальна функція виховання: сучасний погляд. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер : Педагогічні науки.* 2015. Вип. 1. С. 132–139. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2015_1_24 (дата звернення : 23.10.2020).
106. Луначек В. Е. Державне управління освітою : підруч. для вищ. навч. закладів. Харків : Гімназія, 2010. 288 с.
107. Лупаренко Л. А. Критерії та показники ефективності застосування електронних відкритих журнальних систем у науково-педагогічних дослідженнях. *Інформаційні технології в освіті.* 2018. № 1(34). С. 89–117.

108. Ляпунова В. А. Базові положення концепції підготовки майбутніх педагогів до формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку. *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб наук. праць. Кривий Ріг, 2015. С. 159–165.

109. Ляшенко О. І., Лукіна Т. О., Булах І. Є., Мруга М. Р. Методика і технології оцінювання діяльності загальноосвітнього навчального закладу : навч. посібник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 160 с.

110. Максимчук Н. П. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Київ, 2000. 21 с.

111. Максимчук Н. П. Психологічні особливості становлення професійних цінностей майбутнього вчителя у процесі соціалізації. *Проблеми сучасної психології*. 2009. Випуск 4. С.194-200. URL : <http://tta.org.ua/index.php/2227-6246/article/view/162905/161929> (дата звернення : 19.03.2020).

112. Мацько Д. С. Формування гуманістичних цінностей майбутніх учителів зарубіжної літератури в процесі фахової підготовки : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Луганський національний університет імені Т. Шевченка. Луганськ, 2008. 20 с.

113. Машкіна С. В., Усатенко Т. П., Хомич Л. О., Шахрай Т. О. Теоретичні засади культурологічного підходу у підготовці педагога до виховної діяльності : монографія / *Ин-т пед. освіти і освіти дорослих Нац. акад. пед. наук України*. Київ, 2016. 168 с.

114. Мейжис І. А. Цінності і соціальна еволюція суспільств. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. 2008. № 71. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2008_84_71_5 (дата звернення 28.11.19)

115. Мельничук Т. Ф. Культурологічний підхід формування духовності студентської молоді засобами культурно-просвітницької діяльності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016.

Вип. 6. С. 136–147. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2016_6_15 (дата звернення : 06.12.2019).

116. Михайлова Л. М. Естетичне виховання молоді : компетентнісний підхід. *Вісник національного технічного університету України: Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2009. № 1. С. 158–162.

117. Молчанюк О. В. Теоретико-методологічні засади виховання майбутніх учителів біології ціннісного ставлення до природи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Київ, 2020. 478 с.

118. Монке О. С. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів доморально-духовного виховання дошкільників засобами художньої літератури : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / в ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». : <https://ipv.org.ua/2020/monke/> (дата звернення : 11.11.2020).

119. Москаленко А. М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій. Мелітополь, 2010. 184 с. URL : <https://studfile.net/preview/5110327/> (дата звернення : 18.10.2020).

120. Москальова Л. Ю. Сутність та зміст цінностей педагогічної професії. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського* : зб. наук. праць. / Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2011. № 7-8. С. 96–103.

121. Музика О. Л. Здібності у системі ціннісної регуляції розвитку творчо обдарованої особистості. *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості*. Т.12. Вип. 5. Ч. I. С.49–55

122. Мурза Г.Г. *Науково-технічний прогрес та сучасна цивілізація. Наука-перші кроки* : XIV регіон. студ. наук.-техн. конф. (Маріуполь, 21-24 квіт. 2020 р.) С. 171–172.

123. Назаренко Л.М. Аксіологія виховання як складова соціального становлення дитини: монографія. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. 200 с.

124. Нариси з аксіології особистості : дитина і вихователь / Л. П. Добровольська, С. С. Жейнова, О. В. Канарова та ін.; за заг. ред. В. А. Ляпунової. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. 144 с.

125. Невмержицька О. В. Розвиток аксіологічних ідей у вітчизняному освітньому просторі ХІХ – першої третини ХХ століття : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 2013. 490 с.

126. Нікітенко В. О. Загальнолюдські цінності як геоцінності планетарного масштабу: антропологічні виміри. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2013. Вип. 55. С. 131–138. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgvzdia_2013_55_14 (дата звернення : 10.09.2020).

127. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL : <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення 11.11.2020).

128. Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта» для підготовки бакалавра / кер. проектної групи М. В. Роганова ; Комун. Закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків, 2019. 72 с.

129. Остапенко О. І., Зубалій М. Д., Шаповалов Б. Б. Концептуальні засади реформування військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді України. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2016. № 6. С. 33–35.

130. Остапенко О. І., Ряшко В. І. Соціальні цінності та орієнтації у професійній діяльності молодих спеціалістів, випускників вищих навчальних закладів України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2016. № 837. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_66 (дата звернення 18.10.2019).

131. Падалка О. І. Спецкурс «Педагогічна аксіологія» як засіб формування пріоритетних педагогічних цінностей майбутніх вихователів. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2016. № 26. С. 83–87. URL :

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2016_26_16 (дата звернення : 19.11.2020).

132. Падалка О.І. Теоретичні засади формування пріоритетних педагогічних цінностей у процесі професійно-педагогічної підготовки вихователя дошкільного навчального закладу. *Наука і освіта*. 2015. № 9. С. 147–151. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2015_9_31 (дата звернення 16.11.2019).

133. Падалка О.І. Формування педагогічних цінностей у майбутніх фахівців дошкільної освіти в процесі професійно-педагогічної підготовки оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2015. Вип. 11 (54). С. 153–156.

134. Педагогічний експеримент : навч.-метод. посіб. / укладач О. Е. Жосан. Кіровоград : КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. 72 с.

135. Петрочко Ж. В. Національні цінності як сучасний державницько-суспільний пріоритет України. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. Вип. 21(2). С. 146–157. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21%282%29__15 (дата звернення : 15.11.2020)

136. Печерська Г. О. Професійні ціннісні орієнтації вчителів. *Психологічні науки*. Том 2. Вип. 10(91). С. 252–257.

137. Пірен М. І. Європейські цінності та їх реалізація у сфері державної служби та кадрової політики України. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. Вип. 1. С. 78–90.

138. Плотницька О. В. Змістово-структурна характеристика художньо-аналітичних умінь майбутніх учителів музики. *Вісник Житомирського державного університету*. 2001. № 14. С. 16–19.

139. Повідайчик О. С. Функції науково-дослідницької діяльності в системі соціальної роботи. *Науковий вісник УжНУ. Сер. : Педагогіка. Соціальна робота*. 2016. Вип. 2 (39). С. 180–183.

140. Пономарьов О. С. Аксіологія освіти : курс лекцій. Харків : НТУ «ХП», 2010. 52 с.

141. Пономарьов О. С. Феномен лідерства у просторі соціальних цінностей. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2015. № 3. С. 93–101.

142. Пономарьова Г. Ф. Взаємодія викладача і студента у навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. праць / Укр. інж.-пед. акад. Харків : УПА, 2014. № 45. С. 25–36

143. Пономарьова Г. Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика : монографія / Мін-во освіти і науки України, КЗ"ХГПА" Харків. облради. Харків : Ранок, 2014. 547 с.

144. Пономарьова Г. Ф. Система виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Сєверодонецьк, 2016. 540 с.

145. Пономарьова Г. Ф. Теоретико-методологічні засади самовиховання майбутніх педагогів у процесі модернізації вищої педагогічної освіти. *Наукові записки кафедри педагогіки* : зб. наук.праць / Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, Комунал. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків, 2018. Вип.42. С. 139–145.

146. Пономарьова Г. Ф., Бабакіна О. О., Беляєв С. Б. Нові педагогічні технології : навч.-метод. посіб. Комунал. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків : Захаренко В. В., 2013. 282 с.

147. Потапова В.Д. Особистісно-професійні властивості психології та педагогіки. *Збірник наукових праць*. Луганськ : СНУ ім. Володимира Даля. 2002. № 2 (4). С. 189–193.

148. Притуляк Л. М. Особистісно-професійний розвиток студентів педагогічного закладу вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 68. Т. 2. С. 126–130.

149. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 15.07.2020).

150. Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція : Наказ МОН від 12.01.2021 № 33. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення : 26.01.2021.)

151. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905#Text> (дата звернення: 15.07.2020).

152. Ревенко Т. В. Сутність та основні складники освітнього процесу у закладах вищої освіти України. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 3. С. 44–53. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2018_3_8 (дата звернення : 06.12.2019).

153. Ременець О. В. Базові цінності становлення громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 16 с.

154. Рижанова А. О. Актуалізація соціального виховання як умова прискорення суспільного розвитку України. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2018. № 1(1). С. 123–132.

155. Роганова М. В. Теорія і практика виховання духовної культури у студентів вищих навчальних закладів засобами культурологічних дисциплін : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Луганськ, 2011. 470 с.

156. Романюк Н. Й. Загальнолюдські і національні духовні цінності – серцевина освіти і виховання. *Вісник ДААУ*. 2001. № 1. С. 343–348.

157. Рябова З. В. Маркетингові дослідження в управлінні навчальним закладом. *Теорія та методика управління освітою*. 2011. № 1 (5). URL : <http://tme.uuo.edu.ua/docs/5/11ryameo.pdf> (дата звернення : 15.06.2020).

158. Савчук О.В. Теоретичні засади дослідження функцій інституту вищої освіти. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки* : зб. наук. праць. 2010. № 11. С. 113–118.

159. Селезньова Н. П., Селезньова Н. В., Селезньов С. В. Кореляційний аналіз навчального процесу на прикладі підсумкових оцінок учнів. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2012. № 1. С. 139–145. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_fpp_2012_1_30 (дата звернення : 15.06.2020).

160. Семенець С. П. Методологія і теорія розвивального навчання математики : монографія. Житомир : О.О. Євенок, 2015. 236 с.

161. Севаст'янова О. А. Основні підходи до організації виховного процесу в сучасному вищому навчальному закладі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 22(1). С. 200–206. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22%281%29_28 (дата звернення : 06.12.2019).

162. Ситник Г. П., Олуйко В.М., Вавринчук М. П. Національна безпека України : теорія і практика : навч. посібник. Хмельницький ; Київ : Кондор, 2007. С. 78–83.

163. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України (теорія і практика) : монографія. Київ : НАДУ, 2004. 408 с.

164. Сікалюк А. І. Формування соціально-етичних цінностей у студентів економічних спеціальностей : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 26 с.

165. Скоромна О. І., Клибанівська Т. М. Соціальні цінності сучасної студентської молоді. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького*. 2011. № 3 (49). Т. 13. С. 278–282.

166. Скляр П. П., Уманська Т. О. «Гуманізація» та «гуманітаризація» : поняття, співвідношення та шляхи впровадження в освіту. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка* : зб. наук. праць. 2007. № 1(19). С. 92–101. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/8438> (дата звернення : 11.11.2020).

167. Слюсар Т. А. Сутність, зміст і функції педагогічної діагностики професійної компетентності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 33. С. 182–184. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_33_56 (дата звернення : 23.11.2020).

168. Соколовська О. Формування ціннісних орієнтирів майбутніх вихователів на засадах педагогічної спадщини А. С. Макаренка. *Витоки педагогічної майстерності*. Сер. : Педагогічні науки. 2013. Вип. 11. С. 326–331. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2013_11_72 (дата звернення 18.10.2019).

169. Соломчак Х. Б. Соціальні та правові цінності як детермінанти позитивної правової відповідальності. *Наше право*. 2014. № 1. С. 27–34.

170. Соціальна робота в Україні : навч. посібник / за заг. ред.: І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.

171. Соціальні цінності малої групи школярів : монографія / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. Київ : Педагогічна думка, 2012. 180 с.
172. Столяренко О. В. Системний і синергетичний підхід в освітньовиховних моделях. *Знання. Освіта. Освіченість* : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця : ВНТУ, 2016. 181 с.
173. Сторонська О. Моральне виховання дітей дошкільного віку в контексті педагогічних ідей Марії Монтессорі. *Молодь і ринок*. 2010. № 6. С. 121–125. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2010_6_29 (дата звернення : 11.10.2020).
174. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5-ти т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 2. 670 с.
175. Сухомлинська О. Цінності в історії розвитку школи в Україні. *Цінності освіти і виховання* : наук.-метод. зб. / за заг. ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 1997. С. 4–8.
176. Танько Т. П., Тарарак Н. Г. Соціально-педагогічні аспекти формування загальнолюдських цінностей у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2018. Вип. 50. С. 100–114. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2018_50_9 (дата звернення : 11.03.2020).
177. Твердохліб О. М. Формування педагогічних цінностей у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра, Спеціальність: 012 Дошкільна освіта, Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. 83 с.
178. Ткачова Н. О. Аксиологічний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів. *Наука і освіта*. 2009. Спецвип. № 7. С. 212–215.
179. Тлумачний словник-довідник моральних та духовних понять і термінів : навч. посібник / уклад. О. А. Біда та ін. ; за ред. Л. І. Прокопенко. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. 244 с.

180. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упоряд. Л. В. Лохвицька. 2-ге вид., оновл. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 232 с.
181. Товканець Г. В. Закономірності і принципи стратегії формування педагогічної культури майбутнього вчителя. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер. : Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип. 1(40). С. 291–294.
182. Токарева Л. Д. Формування ціннісних орієнтацій як чинник моральності дошкільників у сучасному соціопросторі. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. / Ін-т психол. імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ : Срібна хвиля, 2012. Т. IV. Вип. 8. С. 280–298.
183. Філософський енциклопедичний словник / ред. колегія : В. І. Шинкарук та ін.; Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАНУ. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
184. Фунтікова Н. В. Аксиологічний підхід у дослідженні проблеми виховання інтелігентності у студентської молоді. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. Вип. 4. С. 157–166. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2012_4_25 (дата звернення : 06.12.2019).
185. Фурдуй С. Б. Компетентнісний підхід у вищій школі в Україні : розробка та впровадження ідей при підготовці фахівців соціономічної сфери. *Молодий вчений*. 2017. № 3. С. 485–489. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_3_115 (дата звернення : 06.12.2019).
186. Фурсенко Т. Ф. Формування ціннісних орієнтацій підлітків у галузі музичної культури в позашкільних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2005. 20 с.
187. Харківська А. А. Діагностика внутрішнього середовища ВНЗ. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Сер. : Педагогіка та психологія. 2015. Вип. 1. С. 59–62. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdupp_2015_1_15 (дата звернення : 02.10.2020).

188. Харківська А. А. Моделювання управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ. *Теорія та методика управління освітою* : електрон. наук. фах. вид. / ДВНЗ «Ун-т менедж. Освіти» НАПН України. 2013. Вип. 10. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ttmuo_2013_10_47.pdf (дата звернення : 06.12.2019).

189. Харківська А. А. Науково-методичні основи реалізації виховного потенціалу освітнього процесу у педагогічному ВНЗ. *«Освіта і доля нації» Європейські цінності в освітньому просторі України* : матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25-26 верес. 2015 р.). Харків, 2015.

190. Харківська А. А. Системний підхід та інновації в сучасній педагогічній науці. *Міжнародний науковий вісник* : зб. наук. ст. за матеріалами XXVII Міжнар. наук.-практ. конф., Ужгород, Будапешт, 26-29 листоп. 2013 р. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2014. Вип. 8 (27). С. 31–35.

191. Харківська А. А. Стратегія позиціонування закладу вищої освіти: від управління витратами до управління результатами. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. № 22. Т. 2. С. 133–138.

192. Харківська А. А. Сучасна модульна освіта та рейтинговий підхід до оцінювання професійної компетентності студентів ВНЗ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць / гол.ред. Т. І. Сущенко та ін. Запоріжжя, 2009. Вип. 5 (58). С. 404–409.

193. Харківська А. А. Сучасні реалії досягнення триєдиної мети ВНЗ: управління, навчання, виховання. *Актуальні питання освіти і науки* : матеріали IV Міжнар. наук-практ. конф. (м. Харків, 10-11 листоп. 2016 р.) / Харків. нац. екон. ун-т імені Семена Кузнеця. Харків, 2016. С. 52.

194. Харківська А. А., Молчанюк О. М. Значення педагогічної практики для виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. Харків : УПА, 2020. № 68. С. 141–150.

195. Харківська А. А. Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ : монографія. Харків: ХГПА, 2011. 364 с.

196. Харківська А. А. Теоретико-методологічні аспекти виховання креативного ставлення до професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти. *Теорія і методика професійної освіти*. 2018. Вип. 15. URL : https://e06d2b5d-7482-48f3-9eee-3163dd30a024.filesusr.com/ugd/2f377b_49cbace3be124041a1132b2aa574f5c8.pdf (дата звернення : 18.10.2019).

197. Харківська А. А. Управління асистентською практикою - найважливіший етап практичної підготовки магістрів. *Теорія та методика управління освітою*. 2015. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2015_1_6 (дата звернення : 18.10.2019).

198. Харківська А. А. Управління інноваційним розвитком ВНЗ в умовах формування загальноєвропейського простору вищої освіти. *Теорія та методика управління освітою*. 2013. Вип. 13. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2013_13_12 (дата звернення 18.10.2019).

199. Хартія основних прав Європейського Союзу : Міжнародний документ від 07.12.2000 р. № 994_524. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення : 08.11.2020).

200. Харчишина О. В. Мотивація персоналу на основі теорії організаційної культури. *Економіка. Управління. Інновації. Сер. : Економічні науки*. 2014. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_106 (дата звернення : 08.11.2020).

201. Хорошайло О. С. Виховання духовно-моральних цінностей у студентів з обмеженими фізичними можливостями : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Луганськ, 2008. 20 с.

202. Цибулько О. С. Єдність теорії і практики як чинник виховання морально-етичних цінностей у європейських педагогічних концепціях

періоду становлення індустріального суспільства. *Освітній дискурс* : зб. наук. праць. 2019. Вип. 17(10). С. 22–34.

203. Ципко В. В. Формування гуманістичних цінностей студентів культурно-мистецьких спеціальностей у процесі навчання суспільствознавчих дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2007. 20 с.

204. Чаговець А. І. Гармонійне виховання дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі дошкільного навчального закладу : дис. ... д-ра пед наук : 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Київ, 2019. 453 с.

205. Чернінський А. О. Статистика для юних науковців : посібник / Нац. центр «Мала академія наук України». Київ, 2017. 60 с.

206. Чубук Р. В. Критерії, показники та рівні професійної компетентності соціальних педагогів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Психологія і педагогіка*. 2008. Вип. 11. С. 253–263.

207. Шапаренко Х. А. Особистісне самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Київ, 2019. 733 с.

208. Шахрай В. М. Формування ціннісних орієнтацій підлітків у діяльності дитячого театру : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2003. 19 с.

209. Швець О. В. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до використання поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка. Кременець, 2018. 260 с.

210. Швець Т. А. Критерії та показники формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Збірник наукових праць. Педагогічні науки / Херсон. держ. ун-т. Херсон,

2017. Вип. 75(3). С. 93–97. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_75%283%29_21 (дата звернення : 18.09.2020).

211. Шевченко Г. П. Концептуальна сутність компетентнісного підходу : європейський вимір. *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України*. Київ : Педагогічна думка, 2009. С. 121–130.

212. Шемчук В. В. Інформаційна функція та її місце в системі функцій сучасної. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Сер. : Юридичні науки*. 2018. Т. 29(68), № 4. С. 39–45. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2018_29\(68\)_4_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2018_29(68)_4_9) (дата звернення : 22.11.2021).

213. Шлеїна Л. І. Навчальна самостійність професійної компетентності майбутніх економістів. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 2(2). С. 328–333. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2013_2%282%29_43 (дата звернення : 08.11.2020).

214. Яковенко А. І. Духовні цінності християнського людинознавства ХХ століття : автореф. дис... канд. філос. наук : 09.00.11 / Київський національний університет імені Т. Шевченка. Київ, 2007. 16 с.

215. Ярославцева М. І. Структурні компоненти професійної самореалізації майбутнього фахівця з дошкільної освіти. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2014. Вип. 29(1). С. 229–239. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2014_29%281%29_26 (дата звернення : 11.10.2020).

216. Duden : webseite. URL : www.duden.de/rechtschreibung/Wert#Bedeutung5b (дата звернення : 27.10.19).

217. Kapustina O. Pedagogical conditions of education the future preschool teachers' social values. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum*. 2020. № 3(64). С. 69–73.

218. Khrykov Ye. M., Kharkivska Alla A., Ponomarova Halyna F., Uchitel Aleksandr D. Modeling the training system of masters of public service using Web 2.0. *Proceedings of the 7th Workshop on Cloud Technologies in Education (CTE 2019)*, Kryvyi Rih, Ukraine, December 20, 2019 / Edited by : Arnold E. Kiv, Mariya P. Shyshkina. Kryvyi Rih, 2019. Vol. 2643. P. 237–252. Access mode : <http://ceur-ws.org/Vol-2643/paper13.pdf> (date of the application : 01.02.2021).

219. Molchaniuk O., Babakina O., Dmytrenko K., Kharkivska A., Kapustina O. Partial programs in access to the social values: technology that changes preschool education. *Journal of Physics : Conference Series*. 2020. Vol. 7. Issue 14. P. 2461–2470. INDEXED IN Scopus (ISSN:1742-6588E-ISSN:1742-6596).

220. Montessori M. Domy dziecięce: Metoda pedagogii naukowej, stosowana w wychowaniu najmłodszych dzieci. Warszawa: Nakt. Lindenfelda, 1913. 255 s.

221. Słownik języka polskiego : Stronie internetowej. URL : <https://sjp.pwn.pl/slowniki/warto%C5%9B%C4%87.html> (дата звернення : 27.10.19).

222. Słownik języka polskiego : Stronie internetowej. URL : <https://sjp.pwn.pl/szukaj/system.html> (дата звернення : 27.10.19).

223. Schwartz S. H. Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis / S. H. Schwartz, K. Boehnke // *Journal of Research in Personality*. – 2004. – Vol. 38. – P. 230– 255.

224. Valeur. *Dictionnaires defrançais Larousse* : Site Internet. URL : <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/valeur/80972?q=valeur#80026> (дата звернення : 27.10.19).

225. Value. *Powered by Oxford LEXICO* : website. URL : <https://en.oxforddictionaries.com/definition/value> (дата звернення : 27.10.19).

ДОДАТКИ

Додаток А

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Капустіна О. І. Дефініції поняття «соціальні цінності». *Теорія і методика професійної освіти* / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. Київ, 2018. Вип. XV. URL : <http://tmpe.profua.info/index.php/editions/129-edition-9>
2. Капустіна О. І. Генеза понять «цінності», «соціальні цінності», «виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти». *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. Харків : УПА, 2019. № 65. С. 18–28.
3. Капустіна О. І. Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти: критерії та показники. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. Харків : УПА, 2020. № 68. С. 87–96.
4. Капустіна О. І. Система виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти. *Освітні обрії* : наук.-пед. журнал. Івано-Франківськ : Івано-Франків. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, 2020. Вип. 2 (51). С. 149–152.
5. Molchaniuk O., Babakina O., Dmytrenko K., Kharkivska A., Kapustina O. Partial programs in access to the social values: technology that changes preschool education. *Journal of Physics : Conference Series*. 2020. Vol. 7. Issue 14. P. 2461–2470. INDEXED IN Scopus (ISSN:1742-6588E-ISSN:1742-6596).
6. Kapustina O. Pedagogical conditions of education the future preschool teachers' social values. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum*. 2020. № 3(64). С. 69–73.
7. Капустіна О. І. Проблема формування спільних цінностей у дітей дошкільного віку майбутніми вихователями в процесі педагогічної практики.

Конкурентноспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства : матеріали Міжнар. наук-практ. конф. (м. Чернігів, 09 листоп. 2018 р.). Чернігів, 2018. С. 442–443.

8. Капустіна О. І. Структура виховання соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти. *Передові освітні практики : Україна, Європа світ* : матеріали Міжнар. наук-практ. конф. (м. Київ 16-19 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 417–419.

9. Капустіна О. І. Значення виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти в інклюзивному освітньому просторі. *Створення інклюзивного простору закладу освіти в контексті розбудови суспільства рівних можливостей в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 листоп. 2019 р.). Харків, 2019. С. 102–105.

10. Капустіна О. І. Основні підходи до створення моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти* : матеріали II Міжнар. наук-практ. конф. (м. Львів 15-16 вересня 2020 р.). Львів, 2020. С. 41–42.

11. Капустіна О. І. Використання методу моделювання у вихованні цінностей. *Наукові розробки, передові технології, інновації* : матеріали V Міжнар. наук-практ. конф. (м. Прага 6-8 жовт. 2020 р.). Прага, 2020. С. 215–217.

12. Капустіна О. І. Оцінювання вихованості соціальних цінностей майбутніх педагогів дошкільної освіти на основі кваліметричного підходу. *Розвиток національної педагогічної освіти у подіях та персоналіях: особливості, здобутки та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 листоп. 2020 р.). Харків, 2020. С. 165–167.

**Анкета щодо ставлення учасників освітнього процесу
до проблеми виховання соціальних цінностей для вихователів ЗДО**

1. Чи готові Ви до реалізації завдань розвитку сучасної освіти?

- Так
- Ні

2. Які завдання розвитку сучасної освіти, на Вашу думку, є актуальними? (Оберіть усі прийнятні варіанти відповідей)

- Виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти
- Підготовка дітей до навчання в Новій українській школі
- Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі
- Виховання соціальних цінностей
- Реалізація принципів педагогіки партнерства
- Формування та розвиток життєвих компетентностей
- Запровадження сучасних форм роботи та методів навчання
- Інше (що саме?) _____

3. Що для Вас є орієнтиром у педагогічній діяльності? (Оберіть не більше трьох варіантів відповідей)

- Нормативно-правові документи
- Освітні потреби вихованців
- Виховання соціальних цінностей
- Вимоги керівництва
- Очікування батьків вихованців
- Власні переконання
- Інше (що саме?) _____

4. Як Ви вважаєте, які якості необхідно в першу чергу виховувати в особистості? (Оберіть не більше трьох варіантів відповідей)

- Повага до інших
- Гідність
- Толерантність
- Ініціативність
- Відповідальність
- Підприємливість
- Уміння пристосовуватись до сучасних умов
- Громадська активність

5. Які якості, на Вашу думку, є необхідними для реалізації в сучасному житті? (Оберіть не більше трьох варіантів відповідей)

- Фундаментальні знання
- Повага до інших
- Гідність
- Толерантність
- Ініціативність
- Відповідальність
- Уміння пристосовуватися до сучасних умов
- Підприємливість
- Інше (що саме?) _____

6. Оцініть рівень своєї обізнаності в питаннях виховання соціальних цінностей.

- Низький
- Достатній
- Середній
- Високий

7. Чи хотіли б Ви більше дізнатися про методи виховання цінностей?

- Так

Ні

8. Чи потребуєте Ви допомоги з використання методів виховання цінностей на практиці?

Так

Ні

Дякуємо за співпрацю!

Додаток В

Критерії, показники та вимірювачі вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти

№ з/п	Критерії	Показники	Методики діагностики
1	1. Мотиваційно-орієнтовний	1.1. Мотивація виховання власних СЦ	«Визначення мотивації до виховання власних соціальних цінностей» (адаптація «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. Бубнової)
2		1.2. Розуміння МПДО необхідності виховання СЦ для	«Визначення розуміння майбутніми педагогами дошкільної освіти необхідності виховання соціальних цінностей» (адаптація «Діагностика мотиваційної структури особистості» В. Мільмана)
3		1.3. Умотивованість МПДО до вихованості загальновизначених СЦ	«Діагностика умотивованості майбутніх педагогів дошкільної освіти до вихованості загальновизначених соціальних цінностей» (адаптація «Визначення рівня духовно-інтелектуального розвитку особистості» М. Роганової)
4	2. Когнітивно-діяльнісний	2.1. Володіння знаннями про СЦ	Опитувальник «Визначення знань майбутніх педагогів дошкільної освіти про соціальні цінності»
5		2.2. Уміння проявляти СЦ у життєвих та педагогічних ситуаціях	Есе за темою «Соціальні цінності у моєму житті»
6		2.3 Уміння виховувати у дітей дошкільного віку СЦ	Опитувальник «Визначення уміння виховувати соціальні цінності у дошкільників»
7	3. Рефлексивно-оцінювальний	3.1 Прагнення до самовиховання СЦ	«Прагнення до самовиховання соціальних цінностей» (адаптація «Самоаналіз розвитку особистісного потенціалу» Х. Шапаренко)
8		3.2 Самоаналізу власних СЦ	«Самоаналіз власних соціальних цінностей» (адаптація «Анкета на вивчення сформованості практичних цінностей-умінь О. Золотарьової)
9		3.3. Здатність регулювати поведінку на основі СЦ	«Визначення здатності регулювати поведінку на основі соціальних цінностей»

Додаток Г

**«Визначення мотивації до виховання власних соціальних цінностей»
(адаптація методики С. Бубнової «Діагностика реальної структури
ціннісних орієнтацій особистості»)**

Призначення. Запропонований інструментарій є модифікацією методики С. Бубнової щодо вивчення реальної структури ціннісних орієнтацій і спрямована на з'ясування мотивації до виховання власних соціальних цінностей особистості.

Інструкція для учасника опитування. Дана анкета дозволить дослідити риси Вашої особистості і характер Ваших стосунків з іншими людьми. Для цього Вам необхідно відповісти «Так» або «Ні», поставивши позначку «+» у відповідний стовпчик у бланку відповідей напроти кожного твердження.

Для отримання об'єктивних результатів відповідати слід швидко, не замислюючись над твердженнями. Звертаємо Вашу увагу, що не може бути «правильних» і «неправильних» відповідей. Найкраща відповідь та, що відображає Вашу особисту думку.

Бланк відповідей

№	Твердження	Так	Ні
1.	Я постійно допомагаю по господарству близьким мені людям		
2.	Я вважаю любов одним із найважливіших почуттів у житті людини		
3.	Мені подобається читати та дізнаватися про все нове, цікаве		
4.	Я маю бажання активно залучатися до різних громадських заходів на підтримку своїх однодумців		
5.	Я вважаю, що брак спілкування з друзями зробить моє життя сумним та сірим		
6.	Я вважаю здоров'я найголовнішим у житті		
7.	Якщо хтось із знайомих захворів, я знайду час, щоб його відвідати		
8.	Мій шлюб створений (буде створений) на основі любові		
9.	Я вважаю, що моя участь у громадських акціях сприятиме змінам у суспільному житті та поширенню соціальних цінностей		
10.	Я можу легко відмовитися від постійного спілкування із приятелями		
11.	Я вважаю за необхідне вести активний спосіб життя для покращення свого здоров'я (займатися бігом, плаванням, грою у баскетбол, волейбол, футбол тощо)		

Продовж. табл

12.	Я вважаю необхідним надавати матеріальну допомогу, якщо про неї попросять		
13.	Любов – це непостіне почуття, що згодом минає		
14.	Я хочу бути дослідником, науковцем		
15.	Я хочу долучитися до модернізації якоїсь суспільної організації (спілки, об'єднання тощо)		
16.	Я хочу багато свого вільного часу приділяти спілкуванню		
17.	Я часто замислююся про своє здоров'я		
18.	Я вважаю, якщо людина впала, їй необхідна допомога		
19.	Я вважаю любов основою свого життя		
20.	Я постійно запитую себе, чому так трапляється?		
21.	Суспільні явища для мене є предметом обговорення вдома або у ЗВО		
22.	Я не переживу самотності, якщо три дні проведу на безлюдному острові		
23.	Я займаюся лижним спортом для покращення свого здоров'я		
24.	Я охоче буду виконувати обов'язки по господарству за близьку людину, яка захворіла		
25.	Я люблю грати з малечою		
26.	Я хочу зробити якесь наукове відкриття або провести наукове дослідження		
27.	Я маю бажання брати участь в політиці		
28.	Я рішуча людина		
29.	Я намагаюся завжди «бути у формі»: відвідую басейн, тренажерний зал, фітнес-клуб, роблю гімнастичні вправи		
30.	Якщо малеча плаче, то вона благає допомогти		
31.	Я вважаю за краще кохати, ніж коли кохають мене		
32.	Я намагаюся завжди досягнути сутність проблеми		
33.	У суспільному житті не варто щось змінювати, соціальні цінності поширювати немає потреби		
34.	Я вважаю, що спілкування є безглуздо витраченим часом		
35.	Я не вважаю здоров'я найголовнішою цінністю в житті		

Обробка результатів та їх інтерпретація.

Для визначення ступеня прояву кожної з наведених соціальних цінностей використовується ключ, що поданий нижче. Згідно з ключем обраховується кількість відповідей «Так» за 6 позиціями, що відповідають соціальним цінностям. За кожною позицією визначається рівень прояву видів соціальних цінностей за 6-бальною шкалою: 6 балів – високий рівень, 5-4 бали – середній рівень, 3 і нижче – низький.

Перерахуємо орієнтовні СЦ в узагальненому вигляді: I – співчуття іншим людям; II – любов; III – пізнавальна активність: бажання пізнати навколишній світ; IV – соціальна та громадська активність, спрямована на

покращення суспільного життя; V – комунікація з іншими людьми; VI – здоров'я людини.

Для обробки результатів можна використати нижченаведену таблицю.

**Таблиця для обробки результатів опитування МПДО
за анкетною «Визначення мотивації до виховання власних
соціальних цінностей»**

Види соціальних цінностей	Номери тверджень						Σ
	1	7	12	18	24	30	
I	1	7	12	18	24	30	Σ_I
II	2	8	13	19	25	31	Σ_{II}
III	3	17	14	20	26	32	Σ_{III}
IV	4	9	15	21	27	33	Σ_{IV}
V	5	10	16	22	28	34	Σ_V
VI	6	11	17	23	29	35	Σ_{VI}

Додаток Д

**«Визначення розуміння майбутніми педагогами дошкільної освіти
необхідності виховання соціальних цінностей»
(адаптація методики В. Мільмана «Діагностика мотиваційної структури
особистості»)**

Мета опитування. Визначення життєвої спрямованості особистості, що включають: активність особистості, прагнення до комунікативної взаємодії, життєвого комфорту та досягнення успіху в житті (набуття соціального статусу) тощо.

Інструкція для учасника опитування. Пропонуємо Вам 14 тверджень, що характеризують Вашу життєву спрямованість, кожне з яких має 8 варіантів відповідей: a, b, c, d, e, f, g, h. Дайте кожному твердженню оцінку, що виявляє Ваше ставлення до нього. Для цього напроти кожної відповіді у твердженні поставте одну із наступних позначок: «+» – «Погоджуюсь», «±» – «Залежно від ситуації», «-» – «Не погоджуюсь», «#» – «Важко відповісти».

Просимо Вас не обдумувати довго відповіді, надавати їх якомога швидше. Працюйте уважно, не переходьте до наступного твердження, поки не надасте всі відповіді на попереднє запитання.

Час виконання: 20 хвилин.

Анкета

1. Я вважаю за необхідне у своєму житті керуватися такими правилами:
 - a) У житті необхідно прагнути заробляти багато грошей.
 - b) Здоров'я – головна цінність. Слід піклуватися про нього.
 - c) Дозвілля – час для відпочинку із приятелями.
 - d) Дозвілля – час для відпочинку із сім'єю.
 - e) Необхідно робити добро, незалежно від того, скільки це коштує.
 - f) Варто довести своє право на існування, хоч би що;.
 - g) Слід прагнути до отримання нових знань, оскільки вони допоможуть у повсякденному житті та в роботі з дітьми.
 - h) Важливо мати бажання до творчості.

2. На мою думку, у педагогічній діяльності вихователь має керуватися такими правилами:

- a) Працювати – це реалізовувати життєву потребу.
- b) У роботі слід уникати конфліктних ситуацій.
- c) Важливо, щоб було створено спокійні, зручні умови для праці.
- d) Кар'єра важлива у роботі педагога.
- e) Визначальним в роботі є завоювання авторитету та намагання досягти належного статусу в колективі.
- f) Необхідно постійно розвиватись у справі, якою займаєшся.
- g) Робота ніколи не буває нудною.
- h) Необхідно не лише бути зацікавленим працею, а вміти зацікавити тих, з ким працюєш.

3. Коли я не працюю, то займаюся такими справами:

- a) домашні;
- b) розваги і дозвілля;
- c) проводжу час з приятелями;
- d) виявляю громадську активність;
- e) проводжу час з малечею;
- f) читаю професійну літературу, займаюся самоосвітою;
- g) витрачаю час на свої захоплення;
- h) додатково заробляю.

4. На роботі більш за все я витрачаю час на:

- a) спікування з колегами з робочих питань;
- b) спілкування на неробочі теми;
- c) суспільну діяльність;
- d) самовдосконалення у педагогічній діяльності;
- e) творчу роботу, пов'язану з розвитком дошкільників;
- f) додаткову роботу, яка впливає на заробіток;
- g) роботу, пов'язану з відповідальністю перед іншими;
- h) відпочинок.

5. Якщо я отримав (ла) б додатковий вихідний день, то витратив (ла) би його на:

- a) домашні справи;
- b) відпочинок;
- c) розваги;
- d) суспільну роботу;
- e) навчання, нові завдання, пошук нової інформації стосовно сучасних технологій виховання дошкільників;
- f) творчу роботу.
- g) роботу, яка вимагає відповідальності;
- h) додатковий заробіток.

6. Якщо б я міг (ла) спланувати робочий день по-своєму, я б займав(ла)ся:

- a) основними обов'язками;
- b) спілкуванням з робочих питань;
- c) спілкуванням з особистих питань;
- d) суспільною роботою;
- e) навчання, нові завдання, пошук нової інформації стосовно сучасних технологій виховання дошкільників;
- f) творчу роботу.
- g) роботу, в якій відчуваєш відповідальність перед іншими;
- h) роботу, що дозволяє заробити

7. Зазвичай я розмовляю з приятелями про:

- a) покупки, проведення часу;
- b) спільних знайомих;
- c) те, що відбувається навкруги;
- d) те, як стати успішним;
- e) дітей, із якими працюю;
- f) особисті захоплення;
- g) особисті досягнення та перспективи;
- h) прочитане, побачене та почуте .

8. У роботі мене найбільш приваблює:

- a) фінансове забезпечення;
- b) комунікація з дітьми, побудова дружніх стосунків із різними людьми;
- c) престижність професії педагога;
- d) зустрічі і розмови;
- e) зміст педагогічної діяльності;
- f) усвідомлення своєї значущості у вихованні підростаючого покоління;
- g) особистісний розвиток педагога;
- h) кар'єрне зростання.

9. Я маю бажання знаходитися в оточенні, у якому:

- a) спокійно або можна розважитися;
- b) є можливість робочого спілкування;
- c) до особи ставляться поважливо;
- d) є можливість познайомитися з важливими особами, побудувати вигідні стосунки;
- e) легко налагодити нові контакти;
- f) є провідні педагоги-новатори, видатні особи;
- g) усі однодумці;
- h) є можливість розкрити себе.

10. Мені хотілося, щоб поряд зі мною працювали люди, які:

- a) могли обговорити проблеми;
- b) могли поділитися педагогічним досвідом і знаннями;
- c) допомогли б досягти фінансового благополуччя;
- d) є автортетними;
- e) допомогли б пізнати нове у вихованні дошкільників;
- f) спонукають до активної діяльності;
- g) мають глибокі знання і цікаві ідеї;
- h) підтримають у різних ситуаціях.

11. До сьогодні я би охарактеризував (ла) на достатньому рівні:

- a) фінансове забезпечення;

- b) наявність часу на розваги;
- c) соціальний стан;
- d) надійну родину;
- e) цікаве дозвілля;
- f) авторитет і статус у колективі;
- g) усвідомлення своєї значущості для оточуючих;
- h) реалізацію новаторських ідей у педагогіці.

12. У педагогічній професії мене задовольняє:

- a) заробітна плата;
- b) комфортні умови праці;
- c) стосунки в колективі;
- d) особисті здобутки;
- e) посадові обов'язки;
- f) автономність;
- g) визнання у колективі;
- h) власний фаховий рівень.

13. Я задоволений (а), якщо:

- a) можна не замислюватися над клопотами;
- b) навколо мене цікаві люди;
- c) я знаходжусь у центрі подій;
- d) я можу пограти з дітьми;
- e) знаходжусь у конкурентному середовищі;
- f) маю відчуття напруження;
- g) повністю поглинений працею;
- h) залучений до роботи з іншими.

14. За умови невдачі, якщо не вдається досягти мети я:

- a) довго переживаю, впадаю в розпач;
- b) думаю про інше, цікаве та позитивне;
- c) обвинувачую власну поведінку;
- d) злюся на обставини, які завадили;
- e) намагаюся бути спокійним;

f) не поспішаю з висновками, заспокоююся, а потім зважено розмірковую над ситуацією;

g) намагаюся зрозуміти свої помилки;

h) шукаю те, що призвело до цієї ситуації та пробую її виправити.

Обробка результатів та їх інтерпретація.

За відповіді респонденти отримують такі бали: «+» – 2 бали, «±» – 1 бал, «-» або «#» – 0 балів.

Бали підсумовуються за 6 шкалами. Ключ до анкети подано нижче.

Життєзабезпечення 1 a, b; 2 a; 3 a; 4 f; 5 a; 6 h; 8 a; 10 e; 11 a; 12 a.

Комфорт 2 b, c; 3 b; 4 h; 5 b, c; 7 a; 9 a; 11 b, c; 12 c.

Соціальний статус 1 f; 2 d; 7 c, d; 8 c, h; 9 c, d, f; 10 d; 11 e; 12 e, f

Спілкування 1 c; 2 e; 3 c; 4 b, c; 7 b, h; 8 b, d; 9 e, h; 10 a; 11 d; 12 c.

Загальна активність 1 d, z; 4 a, d; 5 h; 6 a, b, d; 7 e; 9 b; 10 c; 12 h.

Творча активність 1 g, h; 2 f, g; 3 g; 4 e; 5 e, f; 6 f; 7 f, g; 8 e, g; 10 g; 11 h; 12 d.

Інтерпретація результатів опитування МПДО

за анкетною «Визначення розуміння майбутніми педагогами дошкільної освіти необхідності виховання соціальних цінностей»

№ з/п	Шкала	Рівні		
		Низький	Середній	Високий
1.	Життєзабезпечення (Ж)	7 балів і нижче	від 8 балів до 15 балів	від 16 до 22 балів
2.	Комфорт (К)	9 балів і нижче	від 10 балів до 18 балів	від 19 до 26 балів
3.	Соціальний статус (С)	9 балів і нижче	від 10 балів до 18 балів	від 19 до 26 балів
4.	Спілкування (О)	9 балів і нижче	від 10 балів до 19 балів	від 20 до 28 балів
5.	Загальна активність (Д)	8 балів і нижче	від 9 балів до 16 балів	від 17 до 24 балів
6.	Творча активність (ДР)	11 балів і нижче	від 12 балів до 22 балів	від 23 до 32 балів
7	Загальна оцінка рівня мотивації	53 бали і нижче	від 54 до 105 балів	від 106 до 158 балів

Додаток Е

**«Діагностика умотивованості майбутніх педагогів дошкільної освіти до вихованості загальнонавчаних соціальних цінностей»
(адаптація анкети М. Роганової «Визначення рівня духовно-інтелектуального розвитку особистості»)**

Методика. Оцінювання відбувається за 3 бальною шкалою. «3» ставиться, коли якість особистості, відмічена в анкеті, має постійне місце. «2» ставиться, коли якість виявляється часто, але не завжди. «1» – якщо вказана якість виявляється рідко або ніколи.

1. Доброта (людяність):

- наявність таких якостей, як доброта і співчуття;
- прояв доброти та співчуття до сім'ї, близьких людей, друзів;
- прагнення розв'язувати конфлікти без насильства, мирним шляхом;

2. Правдолюбство:

- відповідальність за слова, справи та вчинки;
- здатність до розуміння іншої людини та відмови від її осудження;
- уміння науково обґрунтовувати свою думку;

3. Справедливість:

- наявність активної життєвої позиції;
- толерантне ставлення до людей різних національностей, поглядів, переконань;
- громадянська відповідальність, законослухняність.

Інтерпретація.

Якщо опитуваний набирає від 27 до 19 балів, то його мотивація до вихованості загальнонавчаних СЦ відповідає високому рівню. Від 18 до 10 балів – середньому, від 9 балів і нижче – низькому.

Опитувальник

«Визначення знань майбутніх педагогів дошкільної освіти про соціальні цінності»

Інструкція. Оцініть за 3-бальною шкалою свій рівень знань про соціальні цінності (1 бал – найнижчий, 3 бали – найвищий).

Бланк самооцінки МПДО рівня знань щодо соціальних цінностей

№	Знання	1 бал	2 бали	3 бали
1.	Актуальність проблеми виховання соціальних цінностей			
2.	Визначення поняття «цінності»			
3.	Види цінностей			
4.	Зміст поняття «соціальні цінності»			
5.	Значення соціальних цінностей для повсякденного життя			
6.	Значення соціальних цінностей для професії педагога			
7.	Сутність процесу виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти			
8.	Соціальні цінності у сучасному світі			

Інтерпретація результатів. Від 24 до 17 балів – високий рівень; від 16 до 9 балів – середній; нижче 9 балів – низький.

Опитувальник

«Визначення уміння виховувати соціальні цінності у дошкільників»

Інструкція. Оцініть за 3-бальною шкалою свій рівень умінь виховувати соціальні цінності у дошкільників (1 бал – найнижчий, 3 бали – найвищий).

Бланк самооцінки МПДО рівня уміння виховувати соціальні цінності у дошкільників

№ з/п	Уміння	1 бал	2 бали	3 бали
1.	Ураховувати ампліфікацію дитячого розвитку у вихованні соціальних цінностей			
2.	Роз'яснювати сутність соціальних цінностей дітям дошкільного віку			
3.	Виховувати соціальні цінності у дошкільників на основі власного прикладу їх застосування			
4.	Виховувати соціальні цінності у дітей дошкільного віку під час занять			
5.	Виховувати соціальні цінності у дітей дошкільного віку під час ігрової діяльності			
6.	Виховувати соціальні цінності у дітей дошкільного віку під час трудової діяльності			
7.	Залучати батьків дітей дошкільного віку до виховання соціальних цінностей			
8.	Проводити просвітню роботу щодо значущості виховання соціальних цінностей			

Інтерпретація результатів. Від 24 до 17 балів – високий рівень. Від 16 до 9 балів – середній, нижче 9 балів – низький.

Додаток К

**«Прагнення до самовиховання соціальних цінностей»
(адаптація анкети Х. Шапаренко «Самоаналіз розвитку
особистісного потенціалу»**

Інструкція. Оцініть, наскільки Ви погоджуєтесь із вищенаведеними твердженнями: 3 бали – погоджуюся повною мірою, 2 бали – скоріше погоджуюся, ніж ні, 1 бали – скоріше ні, ніж погоджуюся, 0 балів – не погоджуюся.

1. Я вважаю за необхідне виховувати у себе соціальні цінності.
2. Я постійно виховую у себе соціальні цінностей.
3. Я розумію причини, що перешкоджають процесу самовиховання соціальних цінностей.
4. Я знаю, як боротися з перешкодами у процесі самовиховання соціальних цінностей.
5. Я виховую соціальні цінності без стороннього контролю.
6. Я здатен залучити інших до самовиховання соціальних цінностей.

Якщо респондент набирає від 18 до 13 балів, відповідає високому рівню. Від 12 до 7 балів – середньому, від 6 балів і нижче – низькому.

Додаток Л

«Самоаналіз власних соціальних цінностей»
(адаптація анкети О. Золотарьової щодо вивчення сформованості
практичних цінностей-умінь)

Шановний здобувач освіти! Охарактеризуйте за 10-бальною шкалою,
наскільки Ви як майбутній педагог дошкільної освіти, володієте
нижченаведеними вміннями.

1. Я вмію:

- ставити мету та самоаналізувати власні соціальні цінності

1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів	6 балів	7 балів	8 балів	9 балів	10 балів

- стратегічно прогнозувати ціннісний саморозвиток свого особистісного потенціалу.

1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів	6 балів	7 балів	8 балів	9 балів	10 балів

- перетворювати потенційні можливості ціннісного зростання в актуальні надбання особистості.

1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів	6 балів	7 балів	8 балів	9 балів	10 балів

- розширювати «ареал» власних соціальних цінностей, переходячи на новий рівень розвитку.

1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів	6 балів	7 балів	8 балів	9 балів	10 балів

- долати та запобігати негативним психологічним явищам, що обмежують, зводять на нижчий рівень ціннісне зростання.

1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів	6 балів	7 балів	8 балів	9 балів	10 балів

- підноситися над буденністю, розглядати себе з позицій покращення, реалізації ідеалів Краси, Істини, Добра в повсякденному житті.

1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів	6 балів	7 балів	8 балів	9 балів	10 балів

➤ ціннісно здійснюватися, самостверджуватися, самореалізовуватися.

Я володію:

➤ рефлексивно-аналітичними вміннями, що накреслюють подальший вектор мого ціннісного зростання.

1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів	6 балів	7 балів	8 балів	9 балів	10 балів

Інтерпретація. Високий рівень сформованості умінь – від 80 до 60, середній рівень – від 59 до 30, нижче 30 – низький.

«Визначення здатності регулювати поведінку на основі соціальних цінностей»

Шановний здобувач освіти! Оцініть дані твердження таким чином: так – 3, скоріше так, ніж ні – 2, скоріше ні, ніж так – 1, ні – 0.

1. Я вважаю, що соціальні цінності є важливими для досягнення успіху в житті.
2. Я виховую соціальні цінності у себе.
3. Я намагаюсь дотримуватись соціальних цінностей у повсякденному житті.
4. Я намагаюсь дотримуватись соціальних цінностей у педагогічній діяльності.
5. Я вважаю за необхідне виховувати соціальні цінності у дітей дошкільного віку.
6. Я використовую методи виховання соціальних цінностей під час педагогічної практики.
7. Я можу навчити виховувати соціальні цінності інших.

Інтерпретація. Високий рівень – від 21 до 14, середній рівень – від 13 до 7, нижче 7 – низький.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРАСНОГРАДСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
 КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
 «ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
 ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

63301, м. Красноград,
 Харківської області, вул. Московська, 47

т. 7-28-44, 7-75-69
 факс 7-40-69
 e-mail Kk_hgpa@ukr.net

№ 175 від 15.10.2020

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
 Капустіної Олени Ігорівни
 за темою «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів
 дошкільної освіти», поданої на здобуття наукового ступеня доктора
 філософії за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки,
 спеціалізація – 13.00.07 теорія і методика виховання**

Упровадження результатів дисертації Олени Ігорівни Капустіної «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти» в освітній процес Красноградського педагогічного фахового коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічної академія» Харківської обласної ради здійснювалося протягом 2019–2020 рр.

Теоретико-методичні основи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, розроблені здобувачкою, було використано у процесі реалізації відповідної моделі, що якісно вплинуло на результативність освітнього процесу в коледжі.

Результати впровадження наукових напрацювань здобувачки наукового ступеня доктора філософії Олени Капустіної за темою «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти» засвідчили їх значимість для вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів.

Довідка дана для пред'явлення за місцем вимоги.

Т.в.о. директора
 Красноградського педагогічного
 фахового коледжу
 Комунального закладу
 «Харківська гуманітарно-
 педагогічна академія»
 Харківської обласної ради

Любов КОТЕЛЕВСЬКА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

61001, м. Харків, провулок Руставелі, 7, тел/ факс (057) 732-46-30, e-mail hgpa@kharkov.com
 Розрахунковий рахунок UA428201720344200004000032413, UA828201720344291004200032413,
 UA858201720344201004300032413 Держказначейська служба України м.Київ
 МФО 820172, Код 02125591

10.12.2020 № 07-13/664/4

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Капустіної Олени Ігорівни
на тему «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів
дошкільної освіти», поданої на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки
(спеціалізація 13.00.07 – теорія і методика виховання)

Результати дисертаційного дослідження Капустіної Олени Ігорівни апробувалися впродовж 2019–2020 років на базі кафедри теорії та методики дошкільної освіти.

Теоретичні положення, що характеризують різні аспекти виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти використовувалися викладачами кафедри теорії та методики дошкільної освіти для вдосконалення освітньої діяльності.

Запропоновані дисертанткою спецкурс та цикл виховних заходів сприяли підвищенню рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти

Презентовані Оленою Ігорівною основні результати наукового пошуку на засіданні кафедри теорії і методики дошкільної освіти, отримали позитивну оцінку та були рекомендовані до впровадження у закладах вищої педагогічної освіти (протокол №4 від 25.11.2020 року).

Проректор з науково-педагогічної роботи

Іван СТЕПАНЕЦЬ

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ЛУЦЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ»
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
 ✉ 43010 м. Луцьк, проспект Волі, 36 E-mail: lpk@ua.fm ☎ (0332) 770659

№ 68«29» счня 2021**ДОВІДКА****про впровадження результатів дисертаційної роботи****Капустіної Олени Ігорівни**

за темою «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки, спеціалізація – 13.00.07 теорія і методика виховання

Упровадження результатів дисертаційної роботи КАПУСТІНОЇ О. І. здійснювалося упродовж 2019–2020 рр. на базі Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

Теоретично обґрунтована модель системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти КАПУСТІНОЮ О. І. реалізовувалася через впровадження відповідного авторського спецкурсу та виховних заходів за темами: «Цінності інформаційного суспільства», «Сучасна молодь і соціальні цінності», «Мої соціальні цінності», «Соціальні цінності у просторі ЗВО», «Виховуємо соціальні цінності у дошкільнят», а також сприяла підвищенню рівня вихованості майбутніх педагогів.

Теоретичні та практичні аспекти дисертації отримали позитивну оцінку як від викладачів, так і від здобувачів освіти.

Результати дисертації можуть бути рекомендовані іншим закладам освіти України для підвищення рівня вихованості соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Довідка видана для пред'явлення за місцем вимоги.

Ректор

Петро БОЙЧУК

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

просп. Волі, 13, м. Луцьк, 43025, тел. (0332) 24-10-07, факс (0332) 72-01-23
e-mail: post@vnu.edu.ua, web: http://www.vnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125102

08. 02. 2021 № 03-28/01/382

на № _____ від _____

ДОВІДКА

Г **про впровадження результатів дисертаційної роботи
Капустіної Олени Ігорівни
за темою «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів
дошкільної освіти»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки,
спеціалізація – 13.00.07 теорія і методика виховання**

Матеріали дисертаційної роботи з теми «Виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти» впроваджувалися в освітній процес Волинського національного університету імені Лесі Українки впродовж 2019–2020 рр.

Ключові ідеї, відображені у матеріалах дисертації, сприяли підвищенню рівня вихованості майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Запропоновані дисертанткою критерії, показники, обґрунтовані рівні вихованості майбутніх педагогів дошкільної освіти та відповідний інструментарій дали змогу покращити якість освітньої діяльності.

Результати впровадження дисертаційної роботи здобувача наукового ступеня доктора філософії КАПУСТІНОЇ О.І. можуть бути використані у процесі виховання майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Довідка дана для пред'явлення за місцем вимоги.

Ректор

Анатолій ЦЬОСЬ

Раїса Пріма
0667008344